

DLA NOTATEK

Wydawca: Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Redaktor naczelna: Prof. dr hab. Sławomir Górniak.

Zespół redakcyjny: dr hab. Jerzy Ciborowski (redaktor prowadzący), mgr inż. Piotr Jędrzejczyk, mgr inż. Zofia Przybylski, mgr inż. Dorota Michałowska, mgr inż. Elżbieta Zawadzki, Andrzej Smoluk, Mieczysław Luty, mgr inż. Andrzej Leśniak, Katarzyna Szuszkiewicz.

Redakcja techniczna: Irena Olszewska, Grażyna Klamut.

Dział sprzedaży: Zbigniew Targalski

Adres wydawcy i redakcji:

37-700 Przemyśl, ul. Łukaszińskiego 7

tel (0-16) 678 33 19

e-mail: praha@rusnauka.com

Druk i oprawa:

Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Cena 54,90 zł (w tym VAT 22%)

Materiały XI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzeń Europy - 2015» Volume 16. Filologiczne nauki. : Przemyśl. Nauka i studia - 104 str.

W zbiorze ztrzymają się materiały XI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzeń Europy - 2015». 07-15 kwietnia 2015 po sekcjach: Filologiczne nauki.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Żadna część ani całość tej publikacji nie może być bez zgody

Wydawcy – Wydawnictwa Sp. z o.o. «Nauka i studia» – reprodukowana,

Użyta do innej publikacji.

ISBN 978-966-8736-05-6

© Kolektyw autorów, 2015

© Nauka i studia, 2015

FILOLOGICZNE NAUKI

METODY I PRZYJĘCIA KONTROLI POZIOMU
POSIADANIA JĘZYKIEM OBCYM

Кансеитова У. Р.

*Қазақ мемлекеттік қыздар педагогика университеті.
п.ғ.к., аға оқытушы, Алматы*МӘДЕНИАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ШЕТЕЛ
ТІЛІН ОҚЫП ҮЙРЕНУ

Мемлекетіміздің халықаралық байланыстары барған сайын күшейе түсіп, еліміздің қай саласында болмасын шет елдермен қарым-қатынас орнаған. Бұл қарым-қатынастарды нығайтып, жандандыра түсу үшін шетел тілін жете меңгерудің маңызы зор. Мәдениаралық қарым-қатынас ең алдымен тіл арқылы жүзеге асатыны белгілі. Олай болса, мәдениаралық қарым-қатынаспен шетел тілін оқып-үйренудің тығыз байланысты екендігін айтпаса да түсінікті.

Шетел тілі сабағын оқып-үйрену – әр ұлт мәдениетінің бір-бірімен қиылысуы, өзара мәдени қатынастың тығыз байланыстылығы, ол әрбір шетел тілінің жеке сөзі сол елдің дүние танымын, мәдениетін бейнелеу болып табылады. Әр сөздің түпкі мағынасы сол елдің ұлттық санасын бейнелейді.

Қазақстанда шетел тілін үйрету қазіргі кезде әлеуметтік жағдайдың өзгеруі сияқты ол да күрделі де түпкілікті қайта құру кезеңін басынан кешіруде. Олар құндылықты қайта бағалау, алға қойған мақсатын, тапсырмаларын, әдістерін, қажетті материалдарын қайтадан анықтау, пысықтау дәл қазіргі кездегі тіл білудің қажеттілігін, тілге деген адам көзқарасының өзгеруін, әлеуметтік-тарихи себептердің атқаратын ролінің зор екендігін ескертудің өзі артықшылық болар.

Заман талабына сай шетел тілін оқып үйренудің жалпы методологиясымен қатар нақты әдістемесіде күн санап дамуда. Бұл жаңа шарт Қазақстанның «жаналығы», Республиканың дүниежүзілік қауымдастығына мүше болуына, саяси жағдайының жедел алға басуына, экономикасының, мәдениетінің идеологиясының өркендеуіне, әртүрлі ұлт өкілдерінің дамуына, алыс шетел өкілдерімен қарым-қатынас жасауда алға қойған мақсаттарының орындалу жолында тілдің өте қажет екендігінің дәлелі ретінде көруге болады. Осының бәрі тілді оқып-үйренуде жаңа әдістер мен материалдарды қажет ететіні де белгілі.

Тілге деген үлкен қажеттілік үлкен ұсыныстарға алып келді. Шетел тілдері мамандары қоғам алдында қажетті мамандық қатарына ілікті: ғылым-білім, мәдениет, бизнес, сонымен қатар, адам өмірінде қажетті саналатын өндіріс

орындары, медицина, әлеуметтік қызметкерлер алдында да шетел тілін оқып-үйрену қажеттілікке айналды.

Бірақ олар үшін тілдің шығу тарихы, теориясы қажет емес. Шетел тілі әсіресе ағылшын тілі олар үшін қоғамдағы әртүрлі өндіріс саласында жұмыс істейтін шетел азаматтары мен мамандарын сол елдің тілінде түсініп, тікелей тығыз байланыста болу үшін қажет.

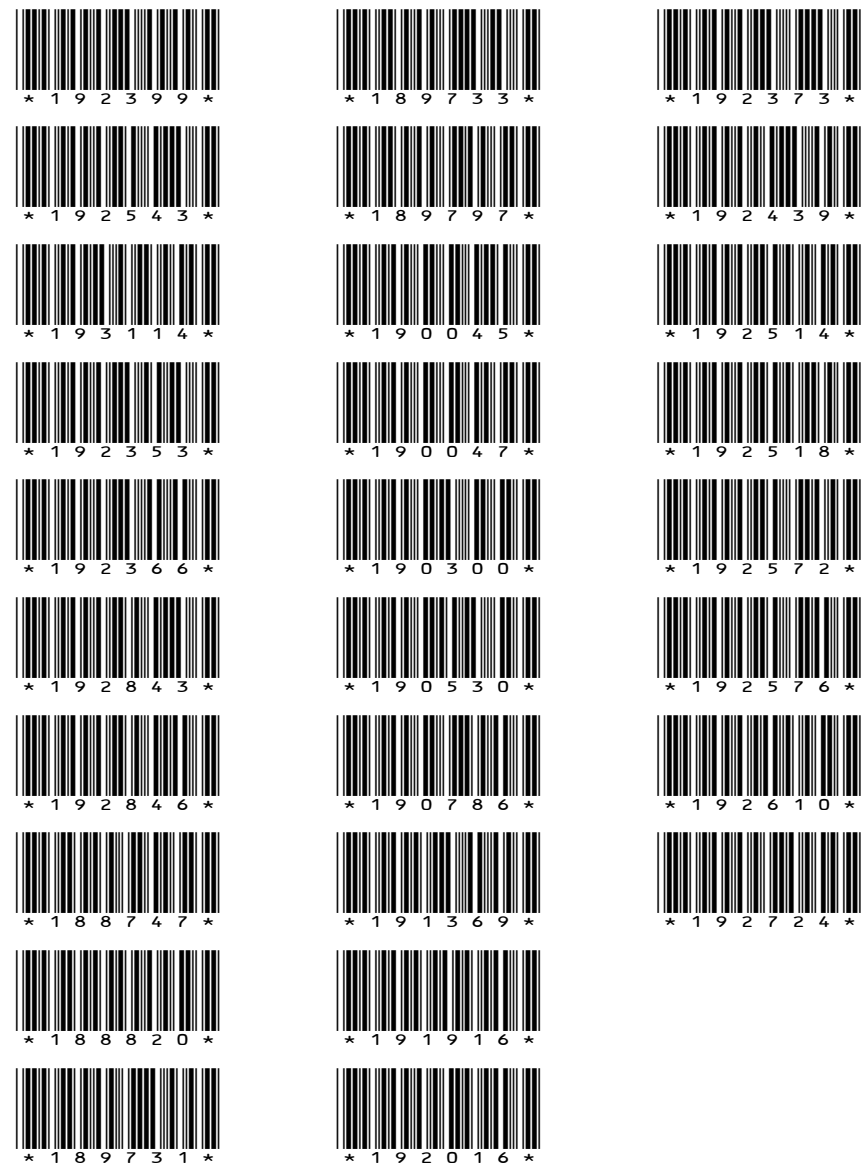
Қарым-қатынас жағдайында екі жақ тек өз дәстүрі мен салттарын ғана емес, күнделікті қарым-қатынаста өзге ұлттың өмір сүру, тіршілік ету қағидаларынан туатын қатысым тәртібімен танысуды мақсат етуі тиіс. Коммуникация (қатысым) кезінде қарым-қатынас жасаушылар екі түрлі ұлт өкілдері болса, (кейде бір ұлттың адамдары арасында да екі түрлі мәдениет болады) олардың таным болмысында өзіндік ерекшеліктер кездеседі. Мәселен, ұлтқа тән сөйлеу әдебі мен мәдениеті, білім қорында жинақталған салт-дәстүр, әлеуметтік мәртебесі, діни көзқарасы, тұтас менталдық ойлау ерекшеліктері. Индивид әлем туралы түсінігін өзінің кімдермен қалай мәдениаралық қарым-қатынас жасауы арқылы кәсіби жағынан толықтыра түседі.

Мәдениаралық қарым-қатынаста адамдардың іс-әрекеті түрлі аспектілерден көрінеді. Қатысым актілеріне тән жеке, әлеуметтік, топтық, кәсіби, мәдени т.б. функционалдық сфералар қамтылатынын ескерсек, барлық параметрлерінде жеке мәдени лексемалар, сөз тіркестері, мақал-мәтелдер мен фразеологизмдер қолданыста жүреді.

Әлеуметтік-тарихи қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында шетел тілі факультеттерінде «неофилология» атты жаңа мамандық дайындалады. Бұл мамандық туралы түсінік ертеректе басқаша ұғымды білдіретін және ондай мамандар дайындалмайтын. Оның негізгі бағыты төмендегідей: тілді қоғамның әр саласында: ғылымда, техникада, экономикада, мәдениетте т.с.с. пайдалана алатындай етіп жан-жақты оқыту, үйрету.

Мамандарға тіл үйрету барысында жинақталған қомақты практикалық, теориялық тәжірибелерді талдай отырып ғылыми тұрғыдан негіздеу оны салалау, өз ісінің нағыз мамандары арасында түсінсе білу мақсатында тіл үйрету әдісін мәдениет, экономика, құқықтану, қолданбалы математика, ғылымның әр саласын шетел тілін пайдалануға өте қажетті екендігін ескере отырып тілді синхронды әдіспен үйрету, шетел тілінде сөйлейтін халықтың әлеуметтік, мәдени, саяси ерекшеліктерін сақтап, халықаралық байланыста жұмыс істейтін мамандардың дайындау үлгісін жасап шығару қажет.

Тіл үйренудің қажеттілігі түпкілікті өзгерді, ол тек қызығушылықтан қажеттілікке айналды, сол үшін шетел тілін оқыту түпкілікті жаңа бір саланы «лингвистика және халықаралық байланыс» деген ұғымды енгізуге түрткі болды. Қазақстанда шетел тілін үйрену қарым-қатынастың шынайы құралы ретінде, ол үшін тек фундаменталдық-теориялық база қажет.

Baibolov A., Sagindikov N. The using of «Naziragoilyk» method in literature (Epos Khosrow and Shirin).....	59
Абкадирова Э.А., Петишева В.А. Образы дома и бездомья в повести В.Распутина «Пожар».....	62
Садуахасова М.Б. Ағылшын тілінің әлеуметтік желілерде қолданылуы.....	65
Қабатаева К.Т., Шәйтемиров К. Лауазым және әскери атақ – дәрежеге байланысты атаулар.....	68
Тлеукенова М.С. Алаштың асыл перзенті.....	70
Абдрахынова Н. Қазақ халқының амандасу дәстүрінің ерекшеліктері.....	74
Леонтьева А.Ю. Пространство Китая в поэзии И.В.Одоевцевой.....	81
Gryshchenko Ya.S. Linguoculturology as an actively developing field of linguistics.....	84
Кенджаева Б.Б. Основные составляющие и принципы формирования коммуникативной компетенции.....	86
Надршина И.Р. Концептуализация времени в поэтической картине мира Рашита Назарова.....	94

Ол үшін:

1. филология ғылымының теориялық еңбектерін шетел тілін оқытуға ұштастыру;

2. шетел тілі оқытушыларының мол тәжірибесін бір салаға жүйелеп талдау қажет.

Біздің елдегі шетел тілін үйрету мәтіндерді оқумен ғана шектелмеуі керек. Жоғарғы оқу орындарында филологтарды оқыту әдеби шығармаларды оқытумен ерекшелінеді. Филолог емес мамандар өз мамандығына сәйкес келетін «мыңдаған сөздерді» оқумен айналысуы керек.

Бүгінгі таңда жоғары оқу орындарында шетел тілін үйрену шетел мамандарымен тек сол салада оларды түсіну ғана емес, мысалы, физиктер тек физика саласы, не геологтар геология саласы бойынша ғана емес, жоғары оқу орындағы оқытушылар жан-жақты дайындығы мол білімді адамдар болғандықтан олар тіл үйренушілер үшін сол оқыған тілдің жай-жапсарын, тарихын, сол халықтың мәдениетін, әдебиетін тіпті әдеп-ғұрпын оқушыға жете түсіндіреді, сонда ғана тіл үйренушіге тікелей сол тілдің өкілін жете түсінуге үлкен көмегін тигізеді. Ол үшін көпшілік жағдайда шетел маманын қатыстыра отырып ғылыми конференциялар, дискуссиялар, кездесулер өткізген абзал.

Аудиториядан (сыныптан) тыс әр оқушының ерекшелігін ескере отырып клубтар, үйірмелер ұйымдастырса, әр бағыттағы маман иелері өз қалауынша әртүрлі тақырыптарға байланысты пікірлер алысады.

Шетел тілі өкілімен тілдесу, оны жете түсіну тек тіл білумен ғана шектелмейді, сонымен қатар тілдесу мәдениеті, шарты, этикеті, мимика, қимыл, орта сияқты факторларға да байланысты. Осылардың ішінде тілдесу мәдениетіне мыналарды жатқызуға болады:

а) дәстүрі (мәдениеттің тұрақты бөлігі), салты, әдеп-ғұрпы.

ә) тұрмысы, күнделікті тіршілігі. Ол әсіресе сол елдің дәстүрімен тығыз байланысты. Сондықтан да оны дәстүрлі тұрмыс мәдениеті деп атайды.

б) мінез-құлқы (қарым-қатынасы) осымен тікелей байланысты сөйлеу мәнері, мимикасы (ым) .

в) қоршаған ортаны ұлттық тұрғыдан қабылдау, әр ұлтқа тән көзқарас және ойлау ерекшеліктері.

г) этностардың шығармашылық мәдениеті, сол ұлтқа тән ерекшеліктер.

Еларалық жеке адамдар арасындағы қарым-қатынаста мәдени ерекшеліктерді, олардың эмоционалдық тұрғыдан қарағандағы жай-күйі т.с.с. көптеген жағдайлар. Шетел тілін оқып-үйренуде заманауи бір тың әдістерді қолданып оқушыға ұғынықты әрі ойда қалатындай етіп оқыту үшін сол елдің әлеуметтік мәдени факторларын, ерекшеліктерін ескере отырып оқытудың атқарар ролі өте зор.

Тіл үйрету барысында оған атүсті қарап тек бір ақпарат ретінде оқытудың кемшіліктері өте айқын сезіледі және тілді мәдениеттен бөле қарауға болмайды. Ол дегеніміз сол халыққа тән ғасырлар бойы жинақталған тұрмыстың санасы, сол халықтың өмір тарихына сәйкес келетін құбылыс. Сөздің мағынасын білу,

грамматика ережелерін білу тілді байланыс құралы ретінде пайдалану әлі де болса жеткіліксіз. Сондықтан таңдаған шетел тілінің арғы дүние танымын, сол елдің тарихын, мәдениетін, экономикасын, жағырапиясын да білуді қажет етеді.

Мәдениаралық коммуникацияда әлеуметтік құрылым қарым-қатынас жасаушылардың өзара түсіністік дәрежесін анықтайды. Яғни тіл үйренуші кез-келген ұлт немесе мәдениет өкілімен тілдік қатынасқа түскенде оның статустық және позициялық ролін алдын ала бағдарлап алып, қарым-қатынас барысында үнемі ескеріп отырғаны жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. С.Г. Тер-Минасова. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2004
2. Абдыгаппарова С.К. Язык и культура. Алматы., 2002.
3. Абдыгаппарова С.К. Культурное многообразие. Алматы., 2002.
4. Абдыгаппарова С.К. Американские и Казахстанские культурные ценности. Алматы., 2002.
5. Дулганова В.Н. Прагматический аспект межкультурной коммуникации. Улан-Удэ, 2003.

Резюме

В статье рассматриваются тесная связь и взаимозависимость преподавания иностранных языков и межкультурной коммуникации. А также задачи обучения иностранному языку как средству общения неразрывно сливаются с задачами изучения общественной и культурной жизни стран и народов, говорящих на этом языке.

Summary

The article discusses the close relationship between interconnection of teaching foreign languages and intercultural communication. As well as objectives of foreign language teaching as a means of communication are inseparably connected with the goals of studying the social and cultural life of the countries and people who speak that language.

Ремезова Татьяна Юрьевна

Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

ПОДГОТОВКА К IELTS SPEAKING (НА ОСНОВЕ ВЫВОДНЫХ ЗНАНИЙ)

В данной статье описывается процесс подготовки к устной части экзамена IELTS. Диалог и монолог, как составляющие экзамена и, являющиеся продуктивными видами речевой деятельности, сами по себе сложны для учащихся, а в формате IELTS добавляется еще одна проблема – нехватка жизненного опыта

SPIS

FILOLOGICZNE NAUKI

METODY I PRZYJMKIA KONTROLI POZIOMU POSIADANIA JĘZYKIEM OBCYM

- Кансеитова У.Р.** Мәдениаралық байланыс және шетел тілін оқып үйрену 3
Ремезова Т.Ю. Подготовка к IELTS Speaking (на основе выводных знаний)..... 6
Bobrovnyk S.M. Methods of teaching foreign languages 10

AKTUALNE PROBLEMY TIUMACZENIA

- Кильметова Л.И.** Приемы калькирования и экспликация при переводе безэквивалентной лексики..... 12
Zhaparova A. Translation difficulties of metaphors 15
Ласка І.В., Пархоменко О.М. Ідея лінгвістичної відносності у французькому перекладознавстві xviii століття..... 17
Петрашик О.В. Особливості перекладу еквівалентних і варіантних відповідностей 19

JĘZYK, MOWA, MOWNY KOMUNIKACJA

- Хуако Ф.Н.** Воспроизводимая в северокавказской публицистике история многовековых межнациональных коммуникаций 23
Daribaiuly S., Kerimkul A. Ethnographic foundations of betashar songs («opening of the bride's face») 28
Osparnova G., Imakhanbet R. The orator and his voice..... 32
Askarova A., Baiyazytov B. Creative searches in novel of B.Mukayi «Omirzaya».....36
Ильина В., Смирнова С.И. Сленг в современном немецком языке..... 40
Askarova A., Semiztaeva A. Kazakh literature for children..... 42
Abdulina A., Dzhanzuzakova Zh. Concept the Path in Kazakh prose of the twentieth century 45
Антонова О.Н. Вариации дефиниций «паремия-трансформ» в английском языке 49
Seytzhanov Z., Dauken M. A head is a hero Elishan 51
Imanbaeva G., Kalkabaeva S. The novelty of a poet created by independence..... 53
Tursinkizi N., Kuliyash A. Akit Ulimjiuli's work and the Kazakh literature 56

-для прогнозирования каких-либо событий: *О, ул мэлдэр хэзер алыс инде, тик хэтерзэн белэм юйылмаз* («Хэзерге»). В данном отрывке подчеркивается особый эмоциональный вес прошедшего, сожаление о невозможности их повторения.

-для передачи сомнения, огорчения: *Һуңғы класс. Бына күп тә утмәз Таралырбыз коштар шикелле. Тизме кабат бергә йыйылырбыз, әйтеү кыйын, дуҫтар, икеле.* («Калһын ине»). Автор задумывается о будущем, о том соберутся ли когда-нибудь друзья снова.

В создании поэтического текста участвует большое количество глаголов повелительного наклонения, например при описании ночи: *Төн – дәм кара. Тик баи ватма: төндөң табы калмай акта* (Ике юллыктар); *Әйзә ул ук (секунд) йөрәгемде тишеп үтһен!* («Секундтар, секундтар үтә..!»).

В репрезентации концепта «время» участвуют разнообразны **лексико-грамматические средства**, прилагательные (**Весенне сердце** *Илһамына күмелеп, Ярһып типте язғы йөрәгем* («Язғы йөрәк»), **летнее солнце** *Йәйге кайнар кояш нуры кунып керпек осона* («Төн»), наречия (**время течет медленно** *Вақыт ага моңһоу, яй ғына* («Төн фәлсәфәһе»), частицы (**все еще** – *Тынмай йәшлек, һаман бара, Һаман бара* («Йәшлек бара»), *Мин тыуғандан бирле...*).

Таким образом, концепт «время» занимает одно из центральных мест в концептосфере поэта и он вербализуется различными языковыми средствами.

Литература

1. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: 2001. – 189 с.

2. Бухарова Г.Х. Использование текста «Урал-батыр» в вузовской практике обучения башкирскому языку. // Лингвокультурологические аспекты подготовки кадров для башкирской школы / Под ред. профессора Альмухаметова. Материалы Республиканской научно-практической конференции, посвященной 10-летию образования кафедры методики преподавания лингвистических дисциплин БГПУ им.М.Акмиллы. в 2-х частях. Ч.2. – Уфа: Издательство БГПУ, 2008. – 228с.

3. Назаров Рашит. Гроза. – Уфа: «Китап», 1994. – 224 с.

для раскрытия небольшого сообщения на предложенную тему [1, с.14] во второй части Speaking и беседа-диалог с экзаменатором в первой и третьей частях устного экзамена.

Говоря о том, что в рамках подготовки к IELTS, мы пытаемся расширить кругозор учащихся и пополнить их багаж знаниями не только школьной программы, но и обогатить жизненный опыт, мы также отмечаем, что обучаемые все таки обладают уже достаточным количеством разносторонней информации, которую надо им помочь вспомнить. Такое извлечение информации мы называем *выводными знаниями* [2, с. 64]. Под выводными знаниями понимаются знания, полученные опосредованно, путем выведения из других знаний [3]. Г.М. Гауриева отмечает, что выводные знания абсолютно необходимы для увязывания событий в тексте (bridging inferences, т.е. выводные знания выступают в роли мостика) [2, с.65]. Говоря об «увязывании событий» мы не можем не отметить, что одно из требований IELTS к речи и письму – это когезия и когерентность, а это значит, что понятие выводных знаний должно быть рассмотрено и применено в ходе подготовки к овладению навыками говорения, как в монологической, так и в диалогической формах. Г.М. Гауриева рассуждает, что, по всей видимости, можно вообще говорить об основополагающем принципе опоры на выводные знания разных видов как условия любой деятельности человека, в том числе осуществления дискуссии [2, с. 67]. Диалог мы также можем рассматривать в качестве дискуссии. Так, например в Longman Dictionary of Contemporary English одно из толкований слова discourse означает: «Serious conversation between people» [4, с.61]. Устную часть экзамена IELTS несомненно можно рассматривать как серьезную беседу между экзаменатором и кандидатом.

Выводные знания извлекаются из долговременной памяти. Французский психолог Жан Франсуа Ришар пишет, что вся информация долговременной памяти не является доступной: только лишь крошечная ее часть доступна – та, которая имеет достаточный уровень активизации или та, которая сделалась объектом специального и успешно завершеного процесса поиска в памяти [5, с. 6]. Безусловно то, что выводные знания складываются из нескольких компонентов. Это, во-первых, сиюминутная доля сообщения, появляющаяся в данный момент коммуникативного процесса; во-вторых, фрагменты предшествующей информации, удержанные оперативной памятью; в-третьих, «фоновые» знания (или «предзнания») слушателя, ментальные репрезентации. Ментальные схемы – это то, что мы знаем об определенных ситуациях, а также целях, участниках и процедурах, которые обычно с ними ассоциируются. Многие из того, что мы знаем о мире, организовано вокруг ментальных схем, то есть, ассоциируется с воспоминаниями о типичных эпизодах, которые возникают в определенных ситуациях. Таким образом, информация, необходимая для понимания многих высказываний, не представлена эксплицитно в этих высказываниях, но воспроизводится читателями из их репертуара ментальных схем [2, с.67-68].

Таким образом, в рамках подготовки, а потом и на самом экзамене, мы провоцируем у учащихся «двойной этап» выводных знаний. Под первым этапом мы понимаем подготовительный процесс, когда в период многократных тренировок составления монологов и диалогов, учащиеся постоянно обращаются к своей долговременной памяти, делая выводные знания уже постоянными и запомнившимися. И вторым этапом выводных знаний выступает непосредственно сам экзамен, когда учащиеся вновь воспроизводят свои выводные знания, которые извлекли во время подготовки. Т.е. речь идет о том достаточном уровне активизации, о котором говорил Ж.Ф. Ришар. Различные виды знаний (лингвистические, метаязыковые, энциклопедические, процедуральные, декларативные, метакогнитивные, культурологические), взаимодействуя между собой, направляются вверх по вертикали, пересекаются и выходят на поверхность и в сочетании с эксплицированной информацией служат базой для дискуссии. Этот процесс получения выводных знаний Г.М. Гауриева представляет схематично и называет «Принципом Айсберга» [2, с. 70].

Принцип айсберга по Г.М. Гауриевой

Так, к примеру, составляя монолог о спортивном состязании «Describe a competition (e.g. TV, college/work or sports competition that you took part in [6, с.

категории в поэзии Рашида Назарова. Во-первых, определим функционирование значений глагольных временных форм, т.е. значения настоящего, прошедшего и будущего синтаксического времени.

Глаголы, выражающие **настоящее синтаксическое время**, способны описывать:

- актуальные, наблюдаемые действия: *Таң менэн көн алмашына, менеп басам тау башына* «Иртэ хайын». Лирический герой видит время рассвета, и он стоит на вершине горы;

-действия отражающее вечное, постоянянное: *Ғүмер ебен тартып вакыт аға* («Төнгө уйланыузар»), *Ак һәм кара ептән Вакыт Мәңгелекте тукый* («Көрәш»);

-повторяющее действия: *Кис ултырып тағы шигыр язам, Вакыт ага моңһоу, яй ғына* («Кис ултырып тағы шигыр язам»). «Снова пишу стихи под вечер» говорит автор;

-последовательные действия: *Үзгәрәләр был донъяла бөтәһе лә, Хөкөмдарзар килә-китә, елә-үтә, Вакыт ага замандарзы тетә.* («Йэшлек бара»);

-действия, передающие чувства лирического героя: *Иртә яззы һөйәм, Иркә яззы һөйәм...* («Язгы йөрәк»);

-динамичные события: *Йәге кайнар кояш нуры Куньп керпек осона, Әллә низәр әйтер булып, Осона ла осона.* («Һөйөнөр инем»);

-переносное значение времени. Грамматическая форма глагола является средством актуализации событий прошлого.

Номинативные предложения выполняют описательную и повествовательную функцию: *20-се быуат. Мәгрүр быуат* («Даулы быуат»), *Эх минуттар...* («Яңынан озрашыу»), *Эй вакыт ярһыуы!* («Яңы йылға»).

Прошедшее синтаксическое время используется:

-для изображения событий прошлого, описания воспоминаний. Например в стихотворении повествуется события неопределенного времени: *Ас бүреләй олой ине Тышта буран. Көрткә суып йоклай ине Беззең урам;*

-для передачи последовательных событий. В качестве примера приведем отрывок из самого известного стихотворения «Йөрәк»: *Йыртып астым күкрәгемде, Йолкоп алдым йөрәгемде Һәм, Йомарлап устарыма, Илттем уны дустарыма, Илттем уны һиңә, йәнем, Тик күрмәнең һиңә, йәнем?*

-для передачи результативных действий: *Мин калага килдем. Шундай шаушыу!* («Бер һүз өстәр өсөн»). В данных строках автор сообщает о своем прибытии в город;

-для выражения высших ценностей, например для поэта это судьба поэта: *Гөл булып халкым язмышы басқан еремә...* («Йыһан түренә»).

Будущее синтаксическое время используется:

-для описания ближайшего события в определенное время: *Ун һигез йәш тула миңә, ун һигез йәш...* («Уйланыу»);

Эпоха (дәүер) – *Дәүер таишкынына, Утлы саткы капыл сәсрәп куйзы* («Даулы бәхет»).

Век (быуат) – *Егерменсе быуат. Мәгрүр быуат. Ауыр икән заман йөктәре.* («Даулы быуат»).

Время передается олицетворением: минуты в стихотворении «Йәшлек бара» поглощаются временем: *Ага вакыт йота-йота Минуттарзы.*

Особым значением наделил автор единиц измерения времени – секунду и минуту. В стихотворении «Яңынан орашыу», выражая скоротечность времени, автор пишет «... Эх минуттар... Кайһылай за Кыска икән кәһәрзәрең...» («Яңынан орашыу»). Если в строках «Беззең юлдар бер секундта Бер-береһенә кагылып үттө...» («Беззең юлдар бер секундта...») секунда выражает значение секундного мгновения, то в стихотворении «Таң фәлсәфәһе» он вмещает в себя вечность «*Язьмыштарға язьмыш үрелеп үскән Һәм мәңгелек һыйған секундка*». Такое же осмысление времени передается в стихотворении «Мин тыуғандан бирле» Мин тыуғандан бирле әллә мәңгелек, Әллә бары секунд кына үттө. Противопоставление двух границ времени вечности и секунды выражено антитезой.

Миг (мәл) описывает уникальное, неповторимое, единичное, передает особое, эмоционально насыщенное мироощущение поэта. Концепт «время» может обозначать лексемой *миг* множественность разных периодов времени (количественный компонент): *О ул мәлдәр хәзер алыс инде, Тик хәтерзән беләм юйылмас* («Хәзерге») – эти мгновения далеки. «Время» репрезентируется лексемой прошлое (үтелгән): *Үтелгәнә хәзер мин күз һалам бары* («Уйлану») – я лишь гляжу в прошлое.

В поэтической картине мира Рашида Назарова образное воплощение концепта ВРЕМЯ представлено различно. По нашим наблюдениям, этими средствами являются метонимия: *Йөрәгемә һалкын өрмәй Вакыт карашы* («Ташлана юлдар каршыма»), так как наблюдается перенос по смежности (*Вакыт карашы – взгляд времени*). Такое явление есть в стихотворении «Яңы йылға»: *Эй вакыт ярһуы – ярость времени*.

День и ночь (көн, төн) сравниваются с крыльями ворот: *Көн, төн – Бәхет капкаһының Ике канаты* («Ташлана юлдар каршыма»).

Периферийную зону концепта время составляют признаки, описывающие данное явление с разных сторон. Автор характеризует время как:

-көслө – сильный. «Вакыт көслө! Берсә байый кояш, Берсә көлә...» («Вакыт көслө»);

-етез – быстрый. «Вакыт ниндәй етез аға! – тиһен, Асыланма минен һүземә...» («Вакыт көслө!»);

-алмашһыз – постоянство. «Алмашһыз тик вакыт кына...» («Эшләй кеше»);

-моңһоу – грустный, печальный. «Вакыт аға моңһоу, яй ғына...» («Кис ултырып тағын шиғыр язам...»).

Для полного анализа концепта «время» необходимо охватить грамматические и лексико-грамматические средства выражения временной

80] or would like to take part in) в период подготовки, ученики извлекли из своей долговременной памяти:

- знания о спортсменах, олимпийских играх или просто телевизионных передачах со спортивной тематикой, в качестве метаязыковых знаний;

- метакогнитивные знания о себе, как субъекте познавательной деятельности, о собственных познавательных процессах, их функционировании в процессе решения познавательной задачи;

- в качестве декларативных знаний, обучаемые рассказали, как состязания проходили или будут происходить в их воображении;

- процедуральные знания были представлены в ходе решения задач, как это сделать, как сделать оптимально, как исключить типовые ошибки и т.д.

Таким образом, на экзамене при аналогичных вопросах по теме «Спорт, здоровый образ жизни» и т.д., учащийся с легкостью применит свои выводные знания второй раз, и возможно извлечет какую-либо информацию еще, «цепляясь» за предыдущие знания. Значит, система упражнений и заданий, готовящих старшеклассников к диалогу и монологу в рамках теста, должна быть нацелена на активизацию функционирования их индивидуального знания. Упражнения будут развивать умения школьников «выводить» знания сначала под руководством учителя, а впоследствии самостоятельно. Этот процесс будет способствовать, с одной стороны, овладению студентами «искусством мыслить», а с другой, – переходу от сообщаемых знаний к выводным, то есть от ставки на память к ставке на мышление [2, с. 69]. В процессе диалога у кандидата активизируется соответствующая структура знаний обо всем, что связано с предметом обсуждения.

Литература:

1. Ремезова Т.Ю. Циклическое обучение Speaking на основе проектов (подготовка к IELTS) / *Materiały XI Mezinárodní Vědecko – Praktická Konference «Věda a technologie: Krok do budoucnosti – 2015»*, Praha, 2015, С.13-16.

2. Гауриева Г.М. Обучение дискуссии студентов старших курсов языкового вуза на материале художественных текстов / Г.М. Гауриева – Астана, 2015. – 216 с.

3. Залевская А.А. Введение в психолингвистику. – М., 1999. – 375 с.

4. Longman Dictionary of Contemporary English. – London, 1995. – 383p.

5. Ришар Ж.Ф. Ментальная активность. Понимание, рассуждение, нахождение решений. – М., 1998. – 232 с.

6. Cambridge IELTS 7, examination papers from University of Cambridge ESOL Examinations: English for Speakers of Other languages / Cambridge University Press 2009.

Bobrovnyk S.M.

NTUU «Kiev Polytechnic University», Ukraine

METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Nowadays many people need to know English and they are trying to find the ways to do it as quick as possible. Modern market can offer a lot of products and techniques. Different methods are used to study a foreign language, among them there are: communicative methods. The essence of this method is aimed at development of the necessary language skills (reading, grammar, speaking, writing and listening) by means of unconstrained, live communication on interesting topics which are topical and interesting for the learners. This method provides for different game elements. The learners take part in discussions; work in pairs or in groups.

Audio-lingual method appeared in 70-s of the 20th century. It contemplated using earphones and audio-tapes by learners for frequentative listening and remembering phrases and grammar structures. Efficiency of this method considered to be a controversial because of the lack of reverse connection, as the swatted phrases from the audio-tapes are not always suitable for live communication.

Grammar-translation method appeared in 50-s. The main task of the language learning was in studying grammar first, and then through the grammar, learners should master reading, learn to understand foreign texts. The exercises compiled according to this method were based on translation of the texts into a foreign language and vice versa. The main drawback of this method was the lack of development of oral speech.

At the end of the previous century many methods of teaching foreign languages were developed by different linguists, for example, the method of Nikolay Zamyatkin. This teaching method consists of repeated listening of the fragment (a dialogue or a text) read by a native speaker until the material is engraved in people's memory, and then repeated pronouncing of the same text aloud by the learners is put into practice. The main criterion is to do it as loud as possible. It affects the deepest, unconscious brain structure, linking micro-movements of the vocal apparatus with typical phonemes, sound combinations, as well as visual images of the studied language, making them familiar. It works as training in sport. This leads to a «not-thinking» in their native language that is such a state when the head becomes free from the thoughts in their native language. The work is done only with that material which is interesting for the learners «here and now».

The peculiarities of the method of Alexander Dragunkin in the following points: integrity, i.e. all the main topics of grammar are considered practically, the alternative grammar is created, which is simple to understand. High speed of mastering the studied material is implied by this method of teaching. 10-20 days are usually enough for learning of the whole course. After this, individual work is implied. Principal significance has the understanding of phrases' construction. From the first lesson the learners with the teacher form sentences of any level of complexity. The target is to lay the foundation, after that, increasing of vocabulary takes place, mastering the grammar, etc.

В художественной картине мира в отличие от языковой картины мира обнаруживаются концепты, присущие только авторскому восприятию и объяснению мира. В данной статье рассматриваются языковые средства концептуализации времени в поэтической картине мира известного башкирского поэта Рашита Назарова (1944-2006) на основе принципов когнитивной лингвистики, лингвокультурологии и лингвоконцептологии.

Категория времени является одной из центральных понятий в творчестве поэта. Что такое время для Рашита Назарова?

Как известно, концепт имеет определенную структуру. Он состоит из ядра и периферии. Ядро концепта формирует ключевое слово «время» (вакыт). Периферия состоит из признаков. Признаки времени выражаются различными средствами познания и объяснения мира. Это, прежде всего, метафора и сравнения.

Одним из средств описания времени в поэтической картине мира Р. Назарова выступает метафора. Например:

-время – расточитель жизни: *Ғүмер ебен татрып вакыт ага.* («Төнгө уйланьузар»);

-время – творитель всего существующего: *Ак һәм кара ептән Вақыт Мәңгелекте тукый* («Көрәш») время творит вечность из черных и белых ниток;

-время – властитель: *Вақыт – хаким, хатта уны ла бит* (кояшты) *бармак тирәһендә бейетә* («Вақыт көслә...»). Время сильнее солнца;

-время – постоянство: *«Алмаһыҙ тик вақыт кына...»* («Эшләй кеше»).

Сравнения, использованные поэтом, выражают время с разных аспектов. Вот какими признаками может обладать время в художественной картине мира Р. Назарова:

-время – буря: *Эй вақыт ярһыуы! Бурандай ага Мәңгелек куйынына* («Яңы йылға»);

-время – меритель всего существующего: *Карай унан Вақыт үлсәүе. Тик юк, һүммәй унда йондоз, йондоз – бөйөклөк һәм киңлек үлсәүе.* («Мин йыһанға бағам»). В стихотворении «Мин һалдатмын...» говорится, что время мчится лишь только вперед, как солдат наступавший в атаку: *Вақыт саба! Бары алға атлай Атакаға узған һалдаттай.*

Ближайшую периферию концепта ВРЕМЯ формируют названия единиц измерения времени – существительные-доминанты с интегральной семей 'время': *миг, мгновение, минута, час, день, год, век.* Каждое из них имеет особенности употребления, свою эмоциональную нагрузку и оценку времени.

Автор часто обращается к такой единице времени как Год (йыл): *Кулдарыма тупрак ушлап алам, Йылдар ята усым төбөндә* («Хәзерге»). Года он сравнивает с орехами, которые раскололись ударом об землю: *Азмы йылдар, еткән сәтләүектәй, Ярылгандар ергә бәрелеп.* («Ғүмер»). В этом же стихотворении есть обращение к вечности: *Тосо уның – кешелеккә калған, Кабыктарын йоткан – мәңгелек.* В данных строках встречается метаномический перенос: вечность проглатывает остатки ореха, т.е. времени (года).

Литературы

1. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж: Истоки, 1996. -64 с.
2. Бондаренко О.Р. Межкультурные аспекты коммуникативной компетенции на иностранном языке//Методы и организация обучения иностранному языку в языковом вузе. – М., – 1991. – с. 38-48 (Тр. / МГЛУ. – Вып. 370).
3. Караулов Ю.А. Русская языковая личность и задачи ее изучения//Язык и личность. – М.: Наука, 1989.
4. Полат Е.С. Некоторые концептуальные положения организации дистанционного обучения иностранному языку на базе компьютерных телекоммуникаций. «Иностранные языки в школе», 1998, №5,6.
5. Бим И.Л. Обучение иностранным языкам: поиск новых путей//Иностранные языки в школе. 1989, №1.
6. Копылова В. В. Проектная методика как эффективная технология воспитания учащихся средствами иностранного языка (8-9 классы, английский язык). Автореф. на соискание ученой степени кандидата пед. наук. М., 2001.
7. Карамышева Т.В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера. В вопросах и ответах. – СПб.: Издательство «Союз», 2001.-192 с.

Надршина И.Р.

Башкирский государственный педагогический университет им.М.Акумлы

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ВРЕМЕНИ В ПОЭТИЧЕСКОЙ КАРТИНЕ МИРА РАШИТА НАЗАРОВА

В настоящее время когнитивная лингвистика занимает лидирующее положение в исследовании языка. В центре ее внимания находится изучение познавательных процессов – концептуализации и категоризации. Когнитивная лингвистика, по определению В.З.Демьянкова и Е.С.Кубряковой, изучает язык как когнитивный механизм, играющий роль в кодировании и трансформировании информации (*Краткий словарь когнитивных терминов*, с. 53-55) [1, 3]. Цель данной науки – выявление системы человеческих знаний, закрепленных в языке и выражаемых в речи. Предметом когнитивной лингвистики является исследование языковых средств (слов, словосочетаний, текстов), репрезентирующих в языке и речи определенные концепты. При концептуальном анализе можно опираться на теоретические аспекты когнитивных и концептуальных исследований, разработанных в трудах отечественных когнитивистов: Н.Ф.Алефиренко, Н.Д.Арутюновой, Н.Н.Болдырева, С.Г.Воркачева, Н.А.Красавского, В.В.Красных, Е.С.Кубряковой, М.Л.Макарова, В.А.Масловой, З.Д.Поповой, М.В.Пименовой. И.А.Стернина и мн.др.[2 ,48]

Peculiarities of the method of Ilona Davydova lie in presenting of definite words and phrases or dialogues in sound. The course is created for listening, though its computer versions with graphics and color have already appeared in the market.

One of the main principles of the methodology of Vladislav Mylashevych is systematicity of the material synopsis. All the key topics of the language are covered, visual methods are used, simple and understandable picture-schemes are used which allow mastering many complicated grammar rules quickly, e. g. preposition, tenses, etc. This teaching method is orientated to the speed mastering. This methodology was created for teaching of scientific workers to understand and translate English text quickly; therefore, the speed of mastering the language material was the main peculiarity of this method. After several lessons the learner was supposed to be able to understand the materials of foreign magazines and journals.

Emotional-sense approach of teaching English by Igor Shekhter has a great interest for teacher of foreign languages. The main principles of Igor Shekhter methodology are not in teaching the language, but teachers should create conditions where the learners would be able to speak a foreign language. He considers that people can learn a foreign language without knowing the structure of the language. In his method live speech is generated. Teaching goes in dynamic activity colored by emotionality; every learner should have freedom of choice and transfer the sense of the topic with words which correspond to his life experience. The teacher defines only the starting point of the event, and culmination only by hint. The culmination is not predictable, that is why it is so interesting. This course includes three cycles every per 100 hours. Between cycles there are intervals for 1-3 months during which the learners read in English, see and discuss movies, listen to the songs of the English singers.

Speed method of learning English by Dr.Pimsleur provides video lessons containing different dialogues for every day speech. Learners are supposed to master English and develop their speaking skills with the help of the video materials.

Although, many experienced teachers of foreign languages consider that the ideal method of teaching a foreign language is a mix of methods with taking into account individual peculiarities of the learners.

Литература:

1. Драгункин Александр. 10 занятий по английскому. / А. Драгункин. – СПб.: Андра, 2005. – 150 с
2. Драгункин Александр. Классный самоучитель английского. / А. Драгункин. – СПб.: Юнидис, Успех, 2002. – 384 с.
3. <http://www.makschool.com/>
4. <http://fluent.ru/level3/identifier58.htm>
5. <http://fenglish.ru/sverxbystroe-ovladenie-anglijskim-yazykom-po-metodu-doktora-pimslera/>

AKTUALNE PROBLEMY TIUMACZENIA

Кильметова Л.И.

ФГБОУ ВПО «БГПУ им. М. Акмуллы» (г. Уфа)

ПРИЕМЫ КАЛЬКИРОВАНИЯ И ЭКСПЛИКАЦИИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ БЕЗЭКВИВАЛЕНТНОЙ ЛЕКСИКИ

Термин «безэквивалентная лексика» встречается у многих авторов, занимающихся проблемами языка и перевода. Рассмотрим трактовку понятия «безэквивалентная лексика». Е.М. Верещагин и В.Г. Костомаров определяют слой безэквивалентной лексики как «слова, план содержания которых невоз- можно сопоставить с какими-либо иноязычными лексическими понятиями» [Верещагин 1990: 37].

Иными словами, безэквивалентные слова – это слова, не имеющие эквивалента в других языках. Безэквивалентная лексика, как правило, вызывает наибольшую трудность при переводе на иностранный язык, так как словарный перевод такой лексики не даёт результата. При необходимости перевода безэквивалентных терминов и лакун лингвисты прибегают к методу лексической трансформации.

Мы считаем интересным рассмотреть различные аспекты переводимости и непереводимости авторских новообразований, а также использование таких лексических трансформаций при переводе, как калькирование и экспликация. В нашем исследовании рассмотрим использование вышеперечисленных лексических трансформаций на материале серии романов Дж. Ролинг о Гарри Поттере и их переводов, выполненных И. Оранским и М. Спивак.

Переводчики И. Оранский и М. Спивак зачастую прибегают к такому лексическому приему перевода как калькирование для языковых единиц, не имеющих непосредственного соответствия в переводящем языке. Калькирование применяется переводчиками в тех случаях, когда требуется создать осмысленную единицу в переводном тексте и при этом сохранить элементы формы или функции исходной единицы [Дмитриева: 2008]. Рассмотрим примеры из романа более детально.

Griphook – Крюкохвват – Цапкрюк

В данном примере достаточно ярко прослеживается использование приема калькирования, так как переводчики воспроизводят комбинаторный состав слова, поэтому составные части слова переводятся соответствующими элементами переводящего языка: *grip* – *захват, хватка, власть*; *hook* – *крюк*.

Переводчик И. Оранский, однако, прибегает к трансформации на синтаксическом уровне и меняет порядок морфем при переводе, следовательно, переводит лексическую единицу *Griphook* как *Крюкохвват*. М.Спивак в свою очередь также пользуется калькой, но первую часть *grip* переводит как *Цап*, используя

дифференцированный подход. Например, сильные студенты занимаются исследованием более трудных статей (политика, искусство), более слабые могут заниматься подготовкой метеопрогноза, освещением спортивных событий и т.д. Это эффективный вид организации занятий для работы над навыками чтения и говорения, а также расширением словарного запаса. После того, как преподаватель выбирает газетный материал, соответствующий теме занятия и интересам учащихся, он может использовать его как основу для создания адаптированных учебных текстов и упражнений. Примеры разрабатываемых заданий могут включать: 1. Обучающий тест, в котором некоторые слова заменены пробелами, так называемый cloze test. В тексте статьи могут быть удалены различные слова, о которых, например, можно догадаться по контексту. Удаленные слова могут быть представлены в произвольном порядке в конце текста. Другим вариантом может быть замена всех глагольных форм инфинитивом, учащимся требуется поставить инфинитив в нужную форму. 2. Лексические упражнения. Например, прочитав текст, к словам, выделенным курсивом, подобрать дефиниции, исходя из контекста. 3. Тест на понимание прочитанного. Может быть представлен в виде вопросов, теста со множественным выбором, задания «верно/неверно», выбора предложения или краткого изложения, наилучшим образом передающего суть текста. 4. Воссоздание текста статьи. Например, поменять местами параграфы и предложить учащимся воссоздать текст в логическом порядке. Или вы можете перемешать параграфы двух статей с заголовками, а затем предложить учащимся разделить два текста и расположить параграфы каждого текста в правильном порядке, или поставить в соответствие каждому параграфу свой подзаголовок. 5. «Передача информации». Информацию, взятую из текста, требуется преобразовать и представить в другом виде или формате, например, заполнить анкету, построить маршрутную карту, написать биографию и т.д. Онлайн-газета может стать незаменимым компонентом как средство формирования коммуникативной компетенции. При проведении занятий преподаватель получает возможность представить учащимся различные точки зрения на обсуждаемую проблему, что необходимо для формирования самостоятельного творческого и критического мышления.

Таким образом, при обучении иностранному языку основной задачей преподавателя является развитие коммуникативных способностей. В современных условиях решение этой задачи требует введения новых методов обучения, направленных на развитие всех четырех видов речевой деятельности, формирование лингвистической, социолингвистической и прагматической компетенций, а также разработки новых учебных материалов и внедрения инновационных педагогических технологий, Учитывая положительные стороны традиционных методов и технологий обучения.

мобилизации нравственно-волевых усилий для достижения познавательных целей. Обучение иностранному языку с использованием инфокоммуникационных технологий должно отвечать следующим принципиальным положениям: самостоятельная практика каждого обучаемого, руководство педагога посредством интерактивности, эффективная обратная связь, коллективность занятий, разнообразие видов самостоятельной деятельности. Кроме того, необходимо также выполнение основных методических принципов: коммуникативности, сознательности, наглядности, положительного эмоционального фона. Предполагая использование инфокоммуникационных технологий в целях преподавания. Преподаватель должен оценить, насколько они удовлетворяют этим требованиям. Материалы, взятые из сети Интернет, могут стимулировать диалогическое взаимодействие между учащимися, усвоение различных диалогических структур. Создание ситуаций, максимально приближенных к естественным (реализация принципа аутентичности общения), один из способов заинтересовать учащихся, стимулировать изучение материала, активизировать знания типичных особенностей диалогического общения, выработать адекватное поведение. Примером подобных ситуаций может быть заполнение регистрационных бланков в гостинице, заказ еды в ресторане, интервьюирование одноклассников по определенным темам (устройство на работу и т.д.). Такие ситуации имеют социализирующую значимость и отрабатывают более или менее типичные ситуации общения. И Интернет в изобилии предоставляет материалы для организации такой работы в учебно-воспитательном процессе, создавая среду, передающую социокультурное своеобразие изучаемого лингвосоциума. Совершенствование технологий обучения иностранному языку приводит к отходу от монолога как традиционно преобладающей формы учебной деятельности и развитию такой формы обучения как полилог (общение, беседа, обсуждение).

При обучении аудированию необходима опора на звуковое сопровождение, и Интернет может оказать неоценимую помощь преподавателю при формировании аудитивных навыков, предлагая как аутентичный материал, так и учебные тексты различного уровня сложности. Методические рекомендации по работе с аудиоматериалами сходны с теми, которыми можно руководствоваться при работе с видео. В предыдущей главе мы уже упоминали, что в сети Интернет имеются сайты большинства периодических изданий. Зарубежные издания позволяют получить информацию о последних событиях в мире в кратчайшие сроки. На занятии по иностранному языку возможна организация такого вида работы, который мы можем условно назвать «Агентство новостей». Студенты выступают в качестве репортеров. Такой вид деятельности подходит для среднего и продвинутого уровней обучения, поскольку требует владения навыками различных типов чтения (чтения с пониманием основного содержания, чтения с полным пониманием, чтения с выборочным извлечением нужной или интересующей информации), умения критически анализировать и интерпретировать информацию, для презентации репортажа необходима беглая речь. Тем не менее, возможен

более разговорный стиль, вторую часть оставляет неизменной, вследствие чего мы имеем такой вариант перевода как *Цанкрюк*.

Crookshanks – Живоглот – Косолапсус

Переводчик И.Оранский прибегает к переводу данного имени собственного (кличка кота Гермiony) посредством калькирования. Исходя из значения частей слова, то *crook* – плут, *shanks* – хвостовик или голени, таким образом, переводчик, сочетая прием калькирования и смыслового перевода, передает имя собственное как *Живоглот*, таким же способом переводит данное имя собственное и М.Спивак, используя смысловой перевод, исходя из того, что у кота кривые лапы в романе, вследствие чего мы имеем такой вариант перевода как *Косолапсус*. Следует отметить, что М. Спивак более адекватно передает семантику английской единицы, ее перевод характеризует особенность кота.

Mad- Eye Moody – Грозный Глаз Грюм – Шизоглаз Хмур

Данное имя собственное переводчиком И. Оранским передается калькированием и функционально-смысловым переводом, поскольку *moody* – *угрюмый*, а также прослеживается использование такого стилистического приема как аллитерация (повторение звонкого согласного *g*), вследствие чего мы имеем вариант перевода *Грозный Глаз Грюм*, в свою очередь, М. Спивак переводит аналогичным способом перевода, посредством калькирования на морфемном и фразовом уровнях и функционально-смыслового перевода; т.е. в ее переводе *moody* – *хмурый*, оттого и *хмури*.

Таким образом, калькирование как переводческий прием служит основой для большого числа разного рода наименований, не имеющих эквивалентов в языке перевода в тех случаях, когда транскрипция и транслитерация неприемлемы из эстетических, смысловых или иных соображений.

Когда ни один из словесных приемов подбора соответствия не удовлетворяет ситуации, переводчики прибегают к такому лексическому приему перевода как **экспликация** или **описательный перевод**. «Описательный перевод – способ передачи безэквивалентной лексики, заключающийся в раскрытии значения единицы ИЯ с помощью развернутого описания (в словосочетаниях и фразах) на ПЯ» [Латышев 2003: 87]. В нашем исследовании, переводчики И. Оранский и М. Спивак используют описательный перевод при передаче безэквивалентной лексики в том случае, когда отсутствует культурный феномен в русскоязычной традиции. Рассмотрим примеры описательного перевода более детально.

Mrs. Mason screamed like a banshee... - Миссис Мейсон закричала дурным голосом, не хуже ирландского привидения, приносящего весть о близкой смерти (перевод И. Оранского).

В данном предложении лексическая единица *banshee* не имеет эквивалента в русском языке, поэтому переводчики прибегают к описательному переводу, раскрывая значение лексемы *banshee*.

Чрезвычайно интересными представляются случаи перевода аббревиатур. Рассмотрим следующие примеры:

S.P.E.W. – Stands for the Society for the Promotion of Elfish Welfare;

Г.А.В.Н.Э. – Гражданская Ассоциация Восстановления Независимости Эльфов (перевод И. Оранского);

П.У.К.Н.И. – Против Угнетения Колдовских Народов-Изгоев (перевод М. Спивак).

Данный пример особенно интересен своей уникальностью. Переводчики И. Оранский и М. Спивак сохраняют аббревиатуру при переводе, значение которой представляет собой описательный перевод английской безэквивалентной единицы. Кроме того переводчикам несомненно удалось добиться юмористического эффекта. Такие смешные названия обусловлены значением лексемы *spew – рвота, блювота*, что объясняет тот факт, что переводчики использовали слова, принадлежащие к одному и тому же ассоциативному полю для перевода данной аббревиатуры.

N.E.W.T. – Nastily Exhausting Wizarding Tests (Royling)

Ж.А.Б.А. – Жутко Академическая Блестящая Аттестация (И. Оранский)

С.О.В.У. – Совершенно Обычный Волшебный Уровень (М. Спивак).

Вышеуказанная аббревиатура в переводе И. Оранским и М. Спивак передается также со значением, приближенным к оригиналу. *Newt* в переводе с английского означает *тритон или саламандра*, поэтому переводчики использовали зоонимы *жаба и сова* при переводе.

Таким образом, чтобы точнее передать смысл того или иного слова или понятия, не имеющего эквивалента в языке перевода, переводчики прибегают к описательному переводу, раскрывая читателям более точное значение этого явления.

В выше указанных именах собственных переводчики используют такие лексические приемы перевода, как калькирование и экспликация, в зависимости от их понимания смысла имени и воображения. Безусловно, лексические единицы, относящиеся к безэквивалентной лексике, представляют определенную трудность при переводе. Переводить такие лексические единицы можно различными способами в целях донести смысл, скрывающегося за именем собственным или нарицательным. Несмотря на различные способы перевода, авторы стремятся найти такой вариант имени героя, который бы ассоциировался с его характером и внешними характеристиками.

Литература

1. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд., М., 1990. – 320с.
2. Дмитриева Л.Ф., Кунцевич С.Е. Курс перевода – М., 2008. – 303с.
3. Латышев Л. К., Семенов А. Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания – М.: Академия, 2003. – 192с.

в том, как их использовать и руководить студентами в их применении». Перечислим дидактические задачи, эффективному решению которых способствует интеграция информационных ресурсов сети Интернет в учебный процесс при изучении иностранного языка: формирование навыков и умений чтения; совершенствование умений аудирования на основе аутентичных звуковых текстов Интернет; совершенствование зрений монологического и диалогического высказывания на основе проблемного обсуждения материалов сети; совершенствования умений письменной речи; увеличение активного и пассивного словарного запаса лексикой современного иностранного языка; знакомство с культуроведческими знаниями; формирование устойчивой мотивации иноязычной деятельности учащихся на занятии на основе систематического использования аутентичных материалов. Перед преподавателем стоит задача подобрать материал соответствующей степени сложности в соответствии с уровнем подготовки учащихся. Преимущества подбора аутентичных материалов из сети Интернет бесспорны, поскольку тексты содержат информацию и лексику, отражающую развитие культуры, изменения социального и политического устройства, протекающие в стране изучаемого языка, позволяют обсудить темы, интересующие учащихся. Интеграция инфокоммуникационных технологий в процесс изучения иностранного языка позволяет более эффективно по сравнению с традиционными педагогическими технологиями сформировать и развивать рецептивные грамматические и лексические навыки чтения и аудирования, продуктивные грамматические и лексические навыки преимущественно письменной речи, проконтролировать уровень сформированности грамматических, орфографических и лексических навыков на основе тестовых программ, взятых из сети Интернет или составленных преподавателем, например, с помощью программы Hot Potatoes, контролировать правильность и глубину понимания прослушанного или прочитанного текста, овладеть умениями извлечения из текста нужной информации, научиться различным видам анализа текста, уметь самостоятельно преодолевать языковые трудности и т.д. Интернет обеспечивает возможности реализации коммуникативного подхода к обучению письменным видам речевой деятельности. Сеть Интернет содержит огромное количество текстовой информации на различных языках. Велик объем и аудиоинформации. Большая часть этой информации изначально не предназначается для использования в качестве учебного материала, но именно возможность работы в Интернет с аутентичными ресурсами зачастую становится мотивационным источником для ряда учащихся и вызывает у многих живой интерес, что должно быть использовано в учебном процессе. Такие факторы как содержание обучения, способы его репрезентации, индивидуальный стиль взаимодействия преподавателя с участниками образовательного процесса способствуют формированию комплекса мотивационно-потребностной сферы процесса обучения, который проявляется в личностной внутренней активности, стремлении к эффективному овладению знаниями и способами их достижения,

психологической теорией деятельности. Собственная активность учащегося является одним из ведущих принципов обучения. То есть современный подход к обучению иностранному языку является личностно-ориентированным, деятельностным, коммуникативно- когнитивным, многоцелевым, имея в виду, как интегративность целей обучения (образовательных, воспитательных, развивающих, практических), так и наличие нескольких целевых аспектов внутри практических целей. В российской методической науке наиболее известны следующие стратегические положения, характерные для коммуникативного обучения общению на иностранном языке: о коммуникативной направленности обучения всем видам речевой деятельности и средствам языка, о стимулировании речемыслительной активности учащихся, об индивидуализации обучения, о функциональной организации речевых средств, о ситуативной организации процесса обучения, о новизне и информативности учебного материала (И.Л. Бим, Е.И. Пассов). В современных условиях иностранный язык превалирует в качестве средства, стимулирующего процесс познания, а не только как инструмент коммуникаций. В настоящее время приоритет отдается коммуникативности, интерактивности, аутентичности общения, изучению языка в культурном контексте, автономности и гуманизации обучения. Данные принципы делают возможным развитие межкультурной компетенции как компонента коммуникативной способности. Говоря о коммуникативности, мы согласны с И.Л.Бим, что коммуникативность «не сводима только к установлению с помощью речи социальных контактов, к овладению туристским языком [5]. Это приобщение личности к духовным ценностям других культур – через личное общение и через чтение». В данной работе принята попытка выявить пути и способы оптимизации учебного процесса с помощью технологий Интернет для развития межкультурной компетенции. Модернизация образовательного процесса, обновление содержательного наполнения учебного курса по иностранному языку влечет за собой и изменение роли преподавателя, который становится организатором и координатором самостоятельной работы учащихся, стимулирует студентов к высказываниям и создает условия для их естественного самовыражения на иностранном языке, использует разнообразные формы и методы учебной деятельности, поощряет проявление инициативы, самостоятельность, дает возможность реализовать себя в познании, учебной деятельности, поведении, общении. Обучение языкам при поддержке компьютера является сравнительно новой и быстро развивающейся областью в отечественном образовании, изучающей роль инфокоммуникационных технологий в изучении и преподавании иностранных языков. Вследствие сложности и постоянных изменений, включающих возникновение новых технологических, теоретических, методических разработок и внедрение их в учебный процесс, требуются тщательные исследования, ведущие к пониманию и оценке качества, эффективности, а также целесообразности учебных видов деятельности с использованием компьютера. «Больше не стоит вопроса, стоит ли воспользоваться преимуществами электронных технологий в обучении иностранному языку, вопрос

Zhaparova A.

*Al-Farabi Kazakh National University,
Department of Translation Theory and Methodology*

TRANSLATION DIFFICULTIES OF METAPHORS

It stands to reason that, translators face complications and challenge during translation of metaphors, as a metaphor is a stylistic device, a trope, figurative and descriptive language tool. Throughout the history of science, scholars of Translation Studies indicate principal and substantive obstacles of translation metaphors, suggested their own methods and ways of tackling them. Thus, an English professor of translation Peter Newmark in his book named «A textbook of Translation» mentioned core and mainstream hurdles of translating metaphors.

To put it a nutshell, Peter Newmark introduced seven tactics to convey metaphors into another language:

1. Reproducing the same image in the TL
2. Replacing the image in the SL with a standard TL image which does not clash with the TL culture
3. Translation of metaphor by simile, retaining the image
4. Translation of metaphor (or simile) by simile plus sense, or occasionally metaphor plus sense
5. Conversion of metaphor to sense
6. Deletion. If the metaphor is redundant or serves no practical purpose, there is a case for its deletion, together with its sense component
7. Translation of metaphor by the same metaphor combined with sense. The addition of a gloss or an explanation by the translator is to ensure that the metaphor will be understood {1,107}

Dean of the Graduate School of Translation at Moscow State University, Doctor of Philology, Professor N.Garbovskiy offered 5 types of translation mistakes and their reasons of occurrence. They are as follows.

1. Mistakes, conditioned by misunderstanding of the meaning of the source text
2. Miscomprehension at the level of «sign – concept»
3. Misunderstand at the level of «sign – a complex concept»
4. Lack of understanding at the mark of «sign – judgment «
5. Misconception of an objective situation {2,514-524}

To the mistakes emphasized above by professor N.Garbovskiy, we can add our additional 2 reasons of misconception made at the time of translation.

1. Confusion of ethno cultural peculiarities of metaphors inherent to each nation
2. Incomprehension of author-individual metaphors intrinsic to a poet or a writer.

On the strength of the specificity of the poems, translators must meet certain quality and possess special knowledge and skills. Based on the fact that poems refer to specific genres of literature, it is natural to assume that specialists in the sphere of translation must possess definite literary talent. Along with this, being a poet, you need proper and sure knowledge of the languages (source language and target one), because the reinstatement of the poem on the interlinear will be rather a variation on a theme, but not a translation as such. The fact is that, without knowing the language, it is infeasible and impossible to identify all the subtleties and nuances of meaning and determine what is the characteristic manner of writing of the original author. In addition, translators ought to master their native language and make up sentences in accordance with the rules of grammar, style and vocabulary of the target language. If we talk about other skills necessary to an interpreter or a translator, you should name the accurate hearing, which can capture the music and rhythm of the poem, a vivid imagination, the ability to see and display the image that created by the author in the original, and possession of a word in order to accurately express any thought, the slightest shade of meaning of words.

Translation of poetry, notably its main figure like metaphor is very arduous, crucial, responsible work, which requires careful preparation of an interpreter or a translator. However, the fulfillment of all conditions can not eliminate all the problems of poems translation. Owing to its specificity, the translation of poetry is a process that causes a number of difficulties and problems, the main of which are paradoxical. These common matters should be allocated as follows:

- Preservation of national identity;
- Keeping the spirit and time of the work;
- Choice between accuracy and beauty of translation;
- Preserving basic levels of comprehension: level of recognition, phonemic-phonetic level, grammatical and semantic sense, level of auditory sensation – perception – conceptual.

In the book «Metaphors we live by» written by George Lakoff and Mark Johnson, it was written that the conceptual system of human-being's mind that monitors and oversees how we reflect on and ponder over; the way people conduct themselves is metaphoric in nature. The authors of the book «Metaphors we live by» assume that metaphor as a complex device. We look at the things through the prism of our feelings, emotions, experience. Thus, Therefore, any metaphor has two sides like source and destination. In the metaphor 'You are warmly welcomed', the source is 'sense of touch' and the destination is 'friendship'. {3, 10-37}.

In Translation Theory, there are some ways of transferring figurative-expressive means of language.

- Full translation of metaphorical units is implemented, when language and cultural traditions are the same in both languages.
- When grammatical norms of the two languages do not match each other, structural renewal method can be used. It indicates that, when it is impossible to translate metaphor keeping all the rules of grammar, this method is applied.
- When a metaphor does not have an independent distinctive feature, then a metaphor will be changed in terms of semantics and translated into a target language.

щей, лингвистической, прагматической и межкультурной компетенций, способствующих во взаимодействии с другими дисциплинами формированию профессиональных навыков студентов. В отличие от других дисциплин предмет «иностранный язык» имеет свою специфику, основное различие состоит в том, что ведущим компонентом содержания обучения иностранному языку являются не основы наук, а способы деятельности. Сущность процесса обучения иностранному языку – это целенаправленное формирование специально выделенных умений и навыков в области языка и осуществлении иноязычной речевой деятельности. Обучение иноязычной деятельности также не может протекать в отрыве от межличностного общения. Чтобы стать субъектом в процессе общения, человек должен проявлять активность в самостоятельной и свободной коммуникативной деятельности. Обучение различным видам речевой деятельности осуществляется в логике определенной методической программы, обуславливающей содержание, способ и формы организации учебного материала. Другой отличительной чертой является то, что иностранный язык носит междисциплинарный характер, обладая способностью интегрировать знания из различных предметных областей: литературы, истории, искусства, естественных наук, а также из социальных сфер жизни разных стран. Изучая иностранный язык, учащиеся познают вторую культурную реальность, нормы и отношения, культурные традиции, культурную специфику речевого общения, овладевают культурным опытом аутентичной культурно-языковой личности.

Исходя из этого, на современном этапе поставлен вопрос о построении культурно-ориентированной парадигмы преподавания иностранных языков, предполагающей формирование вторичной языковой личности (И.А. Халеева) или культурно-языковой личности (Ю.Н. Караулов, В.П. Фурманова). «Главную задачу овладения языком в коммуникативном плане можно сформулировать так: научиться говорить (или писать) так, как говорит или пишет носитель языка (или, по крайней мере, стремиться к этому как пределу). Тогда формулировкой главной задачи такого овладения в когнитивном аспекте будет следующая: научиться осуществлять ориентировку так, как ее осуществляет носитель языка». В соответствии с современной образовательной парадигмой процесс обучения должен быть направлен на формирование и развитие личности обучаемого как субъекта активной творческой деятельности. Поэтому процесс овладения иностранным языком не может быть механическим и пассивным, связанным с заучиванием учебного материала. При коммуникативном подходе учащиеся могут выразить свое мнение и представить свой опыт посредством иностранного языка как личность, что соответствует основному критерию современной дидактики. Для обучения различным видам речевой деятельности учащиеся должны иметь практику в чтении, говорении, аудировании, письме, так как обучение любому виду деятельности происходит результативнее в процессе выполнения этой деятельности, действий и операций, с ней связанных. Это утверждение основывается на

межкультурные коммуникативные расхождения в процессе общения с носителями данного иностранного языка» [2]. Коммуникативный подход ориентирован на целостность обучаемого в ее целостности (вербально-семантический, лингво-когнитивный, мотивационно-прагматический уровни, согласно Ю.А.Караулову) [3]. В настоящее время возрос интерес к исследованиям и теоретическому обоснованию обучения иностранным языкам в русле когнитивно- коммуникативного подхода. В последние два-три десятилетия проблема изучения иностранного языка стала рассматриваться как обучение знаниям о мире, а не только как обучение исключительно лингвистическим знаниям. В процессе порождения речи активизируются все знания, хранящиеся в когнитивной системе человека. Язык рассматривается как общий когнитивный механизм, функционирующий при кодировании и трансформировании информации. При когнитивно-коммуникативном подходе к обучению в центре учебного процесса находится текстовая деятельность. Каждый текст является фрагментом реальности.

Преподаватель помогает учащемуся не просто изучить текст в его лингвистических параметрах, а активизирует жизненный опыт студентов в данной предметной области, таким образом, стимулируя процесс порождения вторичного текста, что является важной учебной задачей. Е. С. Полат указывает, что цели обучения иностранным языкам, как они обозначены в стандарте образования, обусловлены теми функциями, которые данный предмет выполняет в общей системе образования и развития учащегося [4]. Это: коммуникативная функция – формирование коммуникативной компетенции; общеобразовательная функция, в понятие которой входит не только лингвистическое образование (формирование лингвистической компетенции), но и знакомство с культурой страны изучаемого языка, ибо язык – это элемент культуры; воспитательная функция, связанная, помимо прочего, с формированием уважения к другим народам, их традициям; развивающая функция, связанная с интеллектуальным и нравственным развитием. Основная цель формирования коммуникативной компетенции, все остальные цели реализуются в процессе осуществления этой главной цели. Коммуникативная компетенция в современном ее понимании предусматривает формирование способности к межкультурному взаимодействию. В структурном плане Сафонова В.В. выделяет следующие составляющие иноязычной коммуникативной компетенции: языковую, речевую и социокультурную компетенции. Последняя, в свою очередь, включает лингвострановедческую, социолингвистическую и культуроведческую компетенции, которые обеспечивают носителю языка «возможность ориентироваться в социокультурных маркерах аутентичной языковой среды, избежать социокультурные «ловушки» и препятствия, прогнозировать возможные

Социокультурные помехи в условиях межкультурного общения и способы их устранения». Дисциплина «Практикум по культуре речевого общения» ориентирована на обучение культуре иноязычного общения на основе развития об-

- When two languages of metaphorical units are not suited to each other in terms of style, functional method is used in relation to those metaphors.
- When a metaphor in original language has no equivalent in the target language, we have to make fresh and new metaphor again in the target language.

Summarizing all said above, we can notice that, metaphors can be translated by means of the following methods like:

- Concretization;
- Generalization;
- Modulation;
- Grammatical changes;
- Lexical-semantic changes;
- Loan translation or calque;
- Word-for-word translation;
- Antonym translation;
- Explication or descriptive translation;
- Compensation

Literature:

1. A textbook of Translation by Peter Newmark, published by Prentice Hall Longman ELT, 1987, – 292p.
2. Theory of Translation by Garbovskiy N.K, published by Moscow University, 2007, – 544p.
3. Metaphors we live by, Authors: G.Lakoff and M.Johnson, London: University of Chicago Press, 2003. – 276 p.

К.ф.н. Ласка І.В.

Дипломатична академія України при МЗС України

К.ф.н. Пархоменко О.М.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

ІДЕЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ВІДНОСНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Теорія перекладу у Франції розвивається впродовж ХVІІІ ст. у межах філософської парадигми картезіанського раціоналізму і загальної граматики, заснованої на принципах універсалізму людського мислення і мови. Під кінець століття ряд учених під впливом знайомства з матеріалом так званих екзотичних мов ставлять під сумнів засади універсалізму і висловлюють думки, що набули згодом популярності завдяки авторитетові В. фон Гумбольдта і оформилися в

середині ХХ ст. у теорію лінгвістичної відносності. Чільне місце серед них належить французькому філософу П.-Л. Моро де Мопертюї (Pierre Louis Moreau de Maupertuis, 1698-1759).

Розвиваючи принципи семіотичної граматики Кондільяка, Мопертюї у праці «Філософські роздуми про походження мов і значення слів» ставить важливу філософську проблему впливу знаків на людське знання і розглядає її в контексті перекладу. Вихідна ідея Мопертюї полягає в тому, що слова, якими люди позначили свої перші думки, мають вплив на всі подальші їхні думки і знання. З цієї причини Мопертюї наполягає на важливості для філософії досліджень про походження і способи формування мов [2, с. 3].

Мопертюї відкидає універсалістський погляд на мову як систему знаків, для кожного з яких можна легко знайти відповідник в іншій мові. На його думку зіставлення мов, на примітивному рівні перекладу окремих лексичних одиниць (англ. *bread*, франц. *pain*) не може бути продуктивним, оскільки свідчить лише про те, що вирази думок в них виокремлюються в однаковий спосіб. Набагато цікавішим для філософії мови є порівняння віддалених між собою мов, настільки відмінних за своєю структурою і засобами виразу, що переклад нашттовхується на суттєві труднощі [2, с. 4-5].

Запропонувавши поняття різних «площин думок» у різних мовах, Мопертюї, задовго до Гумбольдта і прихильників теорії лінгвістичної відносності, ставить актуальну для сучасної когнітивної лінгвістики проблему несумірності мов, які можуть по-різному категоризувати дійсність. Така констатація розмаїття мов, несумірності їх структур, не лише ставила під сумнів можливість перекладу, а насправді підірвала саму основу пануючої у філософії мови ХVІІІ ст. універсалістської теорії Кондільяка, в якій схожості фізичної конституції людей повинна була відповідати схожість відчуттів і думок, і відтак, схожість знаків для їх висловлення.

Основний опонент Мопертюї Жак Тюрго у своєму критичному аналізі тези про різні плани думки у віддалених мовах і висновку про фактичну неможливість перекладу між ними, стає передусім на захист поняття універсальності і духу мови. Тільки на перший погляд мови здаються лише перекладами одні одних. Насправді, ми завжди відчуваємо, що між ними існують різниці, і навіть одна мова у різних авторів є різною, тим більш несхожі між собою, наприклад, англійська і французька. Проте, «різні плани думки», на переконання Тюрго, – це чиста вигадка Мопертюї, бо всі народи мають однакові відчуття, на основі яких формуються думки. Реальна трудність перекладу не настільки велика, як це собі уявляє Мопертюї. Вона викликана передусім метафорами, які з часом стираються в цивілізованих мовах. Дві недосконалі мови так само схожі між собою як дві досконалі. На підтвердження Тюрго наводить цікавий для теорії перекладу приклад: недосконалою мовою скажуть «*Ta conduite est pleine de sauts de chèvre*», а французи сказали б «*pleine de caprices*». Однак, по суті, це одне і те ж, бо другий вираз є похідним від першого, але він позбавлений примітивної «додаткової думки» [3, с. 710]. Таким чином, французька філософія мови ХVІІІ ст. в особі Тюрго насправді ставить тут проблему «метафор, якими ми живемо», обговорення якої завдяки Дж. Лакоффу і М. Джонсону стало поштовхом для розвитку сучасної когнітивної семантики.

ческой и языковой готовности к общению, на сознательное осмысление материала и способов действий с ним, а так же на осознание требований к эффективности высказывания.

Коммуникативная методика, интегрированная с некоторыми традиционными элементами преподавания, предполагает максимальное погружение студента в языковой процесс. Основная цель этой методики – формирование коммуникативной компетенции учащихся. Сводятся к минимуму механические воспроизводящие упражнения. *Преобладают упражнения, развивающие не только память, но и логику, умение мыслить аналитически и образно, оценивать информацию, то есть тренирующие познавательные психические функции субъекта учения, на занятиях используются игровые ситуации, работа с партнером, задания на поиск ошибок, сравнения и сопоставления, то есть задания ориентированы на развитие не только языковых знаний, но также креативности и общего кругозора студента.* Коммуникативные задания направлены на использование всех знаний и умений студента. При работе с лексикой предпочтительно использование учащимися англо-английского словаря, что также помогает создать англоязычную среду.

Важно подготовить учащихся к межкультурному взаимодействию, основой которого являются знакомство с культурой страны изучаемого языка и умение уважать ее проявления, формирование культурных универсалий. Это также позволяет учащимся лучше осознать свою культуру и представить ее в процессе общения, достичь взаимопонимания и сотрудничества с представителями иноязычной культуры. В.В. Сафонова считает, что у учащихся формируется «представление о диалоге культур как сознательно избираемой жизненной философии, требующей от его участников уважения к другим культурам, языковой, этнической и расовой терпимости, речевого такта, готовности к изучению культурного наследия мира, к духовному обогащению достижениями других культур, к поиску ненасильственных способов решения противоречий и конфликтов» [1].

Различают два понятия коммуникативное обучение и коммуникативно-ориентированное обучение. Первое подразумевает преподавание, организованное на основе заданий коммуникативного характера, второе имеет целью научить иноязычной коммуникации, используя все необходимые для этого (не обязательно только коммуникативные) задания и приемы. Эти два понятия становятся синонимами, поскольку обучение почти никогда не основывается исключительно на коммуникативных заданиях. В рамках коммуникативного подхода формируется несколько уровней компетенции: языковая, социолингвистическая, дискурсивная, стратегическая, социально-культурная. Коммуникативная компетенция по отношению к прочим компетенциям носит интегрирующий характер. Согласно О.Р.Бондаренко, под межкультурной коммуникативной компетенцией понимается «ориентация говорящего на иностранном языке не носителя языка своего речевого поведения на иностранного адресата, т.е. успешное использование фоновых знаний о культурно обусловленных коммуникативных особенностях иностранного адресата, а также комплекс умений учитывать имеющиеся

3. Comparative linguoculturology (the investigation of linguocultural demonstrations of different but interconnected ethnoses).

4. Confrontational linguoculturology (the youngest field). There are only several works in this area. The most interesting is M. Golovanivskaya «French mentality from the point of view of Russian person» [1].

5. Linguocultural lexicography (practice the compiling of linguo-area studies dictionaries).

Consequently, we came to conclusion that linguoculturology is a new actively developing field of linguistics. According to R.M. Frumkina the distribution of linguoculturology began in a time when it was found that there was no place for culture in the science of language. Every culture has a number of concepts which are the markers of its identity [4]. For example, the key markers in British culture are law, lie, privacy, etc. Moreover, every language is an original system which is etched in native speakers' mind and build up their world perception, therefore linguoculturology is a promising field for linguistic investigations.

References:

1. Голованивская М.К. Французский менталитет с точки зрения носителя русского языка : Монография / М. К. Голованивская. – М. : Изд-во АО «Диалог-МГУ», 1997. – 279 с.
2. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А. Маслова. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
3. Телия В.Н. Основные постулаты лингвокультурологии / В.Н. Телия // Филология и культура : материалы II междунар. конф. 12–14 мая 1999 г. : в 3 ч. / отв. ред. Н.Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 1999. – Ч. III. – С. 14–15.
4. Фрумкина Р.М. Концепт, категория, прототип / Р.М. Фрумкина // Лингвистическая и экстралингвистическая семантика. – М., 1992. – С. 28-43.

К.п.н., и.о.доцента Кенджаева Б.Б.

*Международный казахско-турецкий университет им. Х.А.Ясави
г. Туркестан, Казахстан*

ОСНОВНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ И ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

На современном этапе в сфере преподавания иностранных языков доминирующее положение занимает коммуникативный подход. Коммуникативный подход – стратегия, моделирующая общение, направленная на создание психологи-

Коли в розпалі дискусії Мопертної особисто звернувся до Кондільяка з проханням висловити свою думку про його «Філософські роздуми», Кондільяк відповідає йому листом від 25 червня 1752, наполягаючи на тому, що люди мають усюди однакові відчуття і подібні потреби, і навіть без спілкування між собою вони неминуче прийдуть до тих самих узагальнень і міркувань [1, с. 48-49]. Отже, у дискусії між Мопертної і Тюрго Кондільяк підтверджує свою універсалістську позицію, яка все ж відрізняється від картезіанської тим, що він не говорить про готові універсальні ідеї, які перекладаються на мову знаків-етикеток, а бере до уваги процеси формування думок у народів і індивідів і роль мов як аналітичних систем, або, як каже сьогоднішня когнітивна лінгвістика, як систем категоризації досвіду. Практично до ідентичних висновків доходить врешті решт сучасна лінгвістика, зокрема Е.Рош, проаналізувавши для перевірки гіпотези лінгвістичної відносності системи категоризації кольорів у багатьох мовах, констатує, що вони відрізняються між собою, але в основі реалістичні і спираються на схожі прототипні когнітивні схеми інтерпретації об'єктивних даних сприймання.

Література:

1. Leclerc André. Le problème de la traduction au siècle des Lumières : obstacles pratiques et limites théoriques // TTR: traduction, terminologie, rédaction, vol. 1, n° 1, 1988, p. 41-62 // URL: <http://id.erudit.org/iderudit/037003ar> Maupertuis, P-L. Moreau de, Réflexions philosophiques sur l'origine des langues et la signification des mots [Bâle, 1740], 47 p. URL : <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8626902w>
2. Turgot, Anne-Robert-Jacques. Remarques critiques sur les Réflexions philosophiques de M. de Maupertuis sur l'origine des langues et la signification des mots. Œuvres de Turgot. Pp. 709-724 Ed. O. Zeller Ostenbrück, 1966. URL: <http://visualiseur.bnf.fr/CadresFenetre?O=NUMM-5729&M=telecharger>

Петрашик О.В.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕКВІВАЛЕНТНИХ І ВАРІАНТНИХ ВІДПОВІДНОСТЕЙ

У процесі перекладу перекладач постійно зустрічається з необхідністю співставлення близьких за значенням англійських слів і слів рідної мови, щоб переконатись, чи можна використовувати те чи інше слово у перекладі. Щоб уміти правильно співставляти англійські і українські лексичні одиниці при перекладі конкретного тексту, перекладач мусить знати основні типи співставлень, а також фактори, які слід враховувати при виборі кінцевого варіанту перекладу.

У лексичних системах мови оригіналу та перекладу спостерігається невідповідність, оскільки кожна мова має свій своєрідний крій.

Ця своєрідність лексико-семантичного аспекту кожної мови перш за все виявляється у типі смислової структури слова. Будь-яке слово, тобто лексична одиниця, не є чимось відокремленим. Усі слова є частиною лексичної системи мови, її складовим елементом. Цим пояснюється своєрідність семантичної структури слів у різних мовах. Крім того, відповідні семантичні одиниці у різних мовах можуть мати різну значимість, тобто займати різне місце у системі мови. Слово може частіше вживатися в одній мові, а в іншій мати вужче, або навіть термінологічне значення, як, наприклад, так звані інтернаціональні слова в англійській та українській мовах.

Кожне слово реалізує поняття про предмет, який воно позначає. У семантиці слова віддзеркалюються різні ознаки предмета, його властивості і зв'язок його значення з об'єктами, на які воно вказує, а також відображено бачення світу, властиве даній мові, вірніше, носіям даної мови. Пізнаючи дійсність, можна підкреслювати різні ознаки одного і того ж об'єкта – денотата, що знаходить своє відображення в семантичній структурі відповідного слова. Порівняємо, до прикладу, **glasses** і **окуляри**. В англійському слові підкреслюється матеріал, з якого виготовлений предмет (скло), а в українській – його функція: другі очі.

Але незважаючи на виділення різних ознак, обидві мови однаково адекватно відбивають одне і те ж явище дійсності.

Переклад можна розглядати як деяку трансформацію, за якої незмінним зберігається семантичний варіант, тобто зміст оригіналу, а форму його вираження – поверхневу структуру – можна змінити [1,60]. Це поняття включає в себе ще й своєрідність семантичних структур і співвідношень, що визначаються національною особливістю мов, які задіяні в процесі перекладу – англійської і рідної.

Можна виділити наступні категорії відповідностей:

- 1) еквіваленти, сформовані в міру тотожності означуваного, а також відкладені в традиції мовних контактів;
- 2) варіантні відповідності;
- 3) контекстуальні відповідності.

Терміном «еквівалент» умовно можна охарактеризувати певного типу відповідності між лексичними одиницями різних мов, а не їх абсолютну рівнозначність і «рівнофункціональність». З цього приводу Ю. Найда пише, що «немає точних відповідностей між співвідносними словами у різних мовах; принцип еквівалентності як в словниках, так і в перекладах, не може бути абсолютним» [2,50].

Таке розуміння еквівалентності підтверджує співвідношення мовних елементів та можливість перекладу з однієї мови на іншу і разом з тим не нівелює і не ігнорує національну своєрідність англійської та української мов. Однак в теорії і практиці перекладу, підкреслює Рецкер Я.Й., існує двоє розуміння еквівалента. Часто-густо під еквівалентом мається на увазі будь-яка відповідність слову або

Linguoculturology as an independent field of linguistics first appeared in the 70th of the 20th century on a base of the triad by Emil Benvenist: language, culture and human personality. The aim was to activate the facts about language and culture of the country of studying language with the help of philological methods of teaching.

The scientists who works in this field are: A. Wierzbickaya, R.M. Keesing, R. Langacker, V. Maslova, V. Karasic, S. Vorcacev, V. Telia, V. Shaklein, F. Vorobev, J. Stepanov, E. Levchenko, V. Kononenko, V. Zhayvoronok.

According to V. Maslova's research the term «linguoculturology» means the science, which appeared at the intersection of linguistics and culturology. This science investigates the question of reflection and consolidation of nation's culture in language [2].

It should be emphasized that linguoculturology concerns both the science of culture and the science of language. It represents a certain unity of knowledge about national-cultural peculiarities of nation and their reflection in language.

The aim of linguoculturology is to study the methods which the language embodies in its units, to keep and to transmit culture.

The main task of linguoculturology is to study and to describe language and culture in their interaction. According to V. Telia goal of this field of linguistics is to study and to describe interrelation of language and culture, language and ethnos, language and national mentality [3].

Methods of linguoculturology are the collection of analytical techniques, operations and procedures which are used in analysis of interaction of language and culture. It should be noted that different methods can be used during the investigations but the most useful are conceptual, descriptive, contextual, analytical, comparable ones.

The special field of investigations is the linguoculturological analysis of texts as the real keepers of culture. Here can be used such methods and techniques of investigations as interpretational to psycholinguistical ones.

The main category of linguoculturology is concept which is defined as the conventional mental unit directed to the complex studying of language, mind and culture.

The main object of linguoculturology is the interconnection and interaction of culture and language in the process of its operation; the study of interpretation of this interaction as a whole system.

The subject of linguoculturology is the national forms of existence of nations which are reproduced in a system of language communication and which are based upon their cultural possessions. In other words the subject of linguoculturology is the language picture of the world.

Linguoculturology can be divided into five main fields according to the purposes of the investigations.

1. Linguoculturology of separate social group, ethnos in any bright epoch from the point of view of culture (the investigation of concrete linguistic situation).
2. Diachronic linguoculturology (the investigation of changes of linguocultural state of ethnos in a period of time).

у И.В. Одоевцевой задаётся темой вдовства: «Я поэт и вдова поэта. / Это очень важно. За это / Мне, наверно, простятся грехи, / И за то, что пишу я стихи, / Те, что сводят людей с ума, / Как с ума я схожу сама...» [1].

Итак, Китай И.В. Одоевцевой – это недостижимо далёкое пространство, ассоциирующееся со смертью, загробным миром, раем и Россией. «Поэт и вдова поэта» вступает в диалог с Г.В. Ивановым, используя эмблему и реминисценции из его творчества. Посредованное постижение Китая и продолжение литературной традиции позволяют поэте утолить акмеистическую «тоску по мировой культуре» [3, с. 725].

Литература

1. Одоевцева И.В. Стихотворения. – М: Эллис Лак, 2008. – URL: http://fb2-books.org/read/44348-sobranie_stikhotvorenij.html (дата обращения – 05.01.2015).
2. Иванов Г.В. Собрание сочинений. В 3-х т. Т. 1. Стихотворения. – М.: «Согласие», 1993. – 656 с.
3. Мандельштам О.Э. Полное собрание сочинений и писем. В трёх томах. Том второй. Проза. М.: Пресс-Плеяда. 2010. – 760 с.
4. Тресиддер Дж. Словарь символов / Пер. с англ. С. Палько. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 448 с.
5. Топал К. Символика цвета в культуре Китая // Антропологические исследования в Молдове – 2004. Материалы I международной конференции. – Кишинёв: Высшая антропологическая школа, 2005. – С. 127-135.

Gryshchenko Ya. S.

National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»

LINGUOCULTUROLOGY AS AN ACTIVELY DEVELOPING FIELD OF LINGUISTICS

The tendency for different fields of knowledge to penetrate one into another is one of the determinative features of the 20th century science.

Every person is a part of national culture which includes national traditions, language, history and literature. Nowadays, the economical, cultural and scientific contacts between nations are becoming closer. Thus, the investigations dedicated to intercultural communications, correlations of language with culture and language personality are important today. The activation of culturological studies turned the spotlight on linguoculturology.

The purpose of our report is to comment on linguoculturology as a science and give the review of the different fields of linguoculturology.

словосполученню оригіналу в даному конкретному контексті, або, іншими словами, будь-який вірно віднайдений відповідник мікроодиниці перекладу. Проте таке неконструктивне розуміння еквівалентності зводить нанівець суттєву різницю між категоріями словникових відповідностей. Еквівалентом, на думку Рецкера Я.Й., слід вважати постійну рівнозначну відповідність, яка, як правило, не залежить від контексту. Еквіваленти є свого роду катализаторами у процесі перекладу. Їх роль важко переоцінити особливо в процесі усного перекладу. Саме такі одиниці перекладу, які мають постійні відповідники у рідній мові, перш за все пробісують у свідомості перекладача і допомагають йому зрозуміти значення контексту та всього висловлювання в цілому [3,10-11].

Звичайно, не слід вважати показники двомовних словників істиною у кінцевій інстанції. Однак, словник дає досить точне уявлення про ті категорії слів і словосполучень однієї мови, які мають тільки одну, еквівалентну відповідність у даній мові. Ці еквіваленти – географічні назви, власні імена, терміни різних галузей знань. Таких слів у мові не більше 30%. Оскільки терміни відносяться до спеціальної лексики, питома вага слів-еквівалентів на шпальтах газет та в художній літературі ще більше скорочується. Перекладацька практика показує, що робота з еквівалентами – явище рідкісне. До прикладу, безсумнівними еквівалентами є:

doctrinairism (книжн.) – **доктринерство**, **dodder** (бот.) – **повитиця**, **dodman** (діал.) – **слимак**, **dog-bee** (ентомол.) – **трутень**, **dog-bolt** (техн.) – **відкидний гвинт**.

Очевидно, словосполучення і складні слова частіше мають еквівалентні відповідники, ніж прості слова. Переважна більшість слів в англійській мові багатозначна. Випадків еквівалентних відповідностей у багатозначних слів не відмічено. Слова з прозорою внутрішньою формою часто мають одне закріплене значення у мові і частіше набирають одиничних відповідностей як, наприклад, слова, що наведені вище, де два останніх побудовано на образі «собаки».

Варіантні відповідності встановлюються між словами у тому випадку, коли у мові перекладу є декілька слів для передачі одного й того ж значення вихідного слова. У словнику знаходимо 4 відповідності іменника **sincerity**: **щирість, чистосердечність, прямота, чесність**. Прикметник **sincere** має 8 значень: **1) щирий, непідробний; 2) істинний, справжній, оригінальний; 3) прямий, чесний праведний**.

Ці значення підтверджуються у словнику прикладами словосполучень в яких, наприклад, **sincere friend** перекладається **справжній друг**, а **sincere life** – **чесне (праведне) життя**. Можна зробити висновок, що всі ці 8 відповідностей є варіантами лексичного значення слова **sincere**, тобто варіантними відповідностями.

Якщо англійське слово має в українській мові відповідності, це ще не означає, що в перекладі обов'язково буде використане одне із них. Слово у певному контексті може набувати значення, яке не є постійним, а вимагається саме даним контекстом.

Однак, контекстуальні значення слова, хоч вони і не постійні, не є випадковими. Вони не відображені у словниках, але ніби закладені у слові, так як є його

«потенційними» значеннями, які можуть виявитися залежно від контексту. Тому між контекстуальним значенням і основним предметно-логічним завжди існує зв'язок, і перекладач може «перекинути місток» від значення, поданого у словнику, до контекстуального.

Основною метою перекладу є стимулювати думку, підштовхнути до можливих варіантів. Іноді вдається виявити деякі відповідності, але і вони не є однозначними чи постійними. Значно частіше доводиться зустрічатись з відсутністю більш чи менш закономірних відповідностей. У такому випадку перекладач змушений відшукувати можливі рішення, виходячи з контексту, лексичного або граматичного значення слова або форми і застосувати адекватні зміни.

Література:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М.: Международные отношения, 1975. – 335 с.
2. Найда Е.А. Анализ значения и составления словарей//Новое в лингвистике. – М.: ИЛ, 1962. – Вып. II. – С.49-50
3. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – 2-е изд., стер. – М.: Р. Валент, 2006. – 240 с.
4. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. – London: Ltd., 1965

В стихотворении «Я живу день ото дня...» (сб. «Одиночество», 1965) И.В. Одоевцева включает Китай в перечень предельно далёких и недостижимых пространств: «Если б, если б да кабы / Улететь бы мне в Америку, / В Тегеран, на Арарат, / В Индию, в Китай, и к Тереку, / И в Москву, и в Петроград, / Чтобы встретиться с тобой» [1].

В составе такого пространства оказывается утраченная Родина, а сами топы ассоциируются с миром мёртвых, на что указывает мотив желанной встречи: «Ты читаешь строки эти, / Ты в глаза мои глядишь, / Сонно закрываешь веки – // Остальное свет и тишь, / Как в раю – / навек, / навеки» [1].

Мотив сна и райский хронотоп позволяют увидеть в стихотворении перекличку с лирикой Г.В. Иванова. Во-первых, у обоих поэтов рай ассоциируется с Санкт-Петербургом. У Г.В. Иванова о райских садах напоминает Таврический сад в центре Северной столицы: «Видел сон я: как будто стою / В голубом и прохладном раю, // И похож этот рай и закат / На тенистый Таврический сад...» [2, с. 61].

Во-вторых, младоакмеисты подчёркивают имманентное райскому хронотопу время вечности. Так, оба поэта указание на вечность выносят в сильную позицию абсолютного конца стихотворения и заостряют внимание повтором. В стихотворении И.В. Одоевцевой «Я живу день ото дня...» последовательный повтор однокоренного наречия актуализирует семантику всевременности, синонимичную наречию «навсегда»: «Как в раю – / навек, / навеки» [1].

Г.В. Иванов последний стих XIII-го поэтического текста книги «Посмертный дневник» (1958) обрамляет наречием «вечно», удваивая сильную позицию начала строки и абсолютного конца стихотворения «Дымные пятна соседних окон, / Розы под ветром вздыхают и гнутся...»: «Будет в раю – рай совсем голубой – / Ждать так прохладно, блаженно-беспечно / И никогда не расстаться с тобой! / Вечно с тобой. Понимаешь ли? Вечно...» [2, с. 565].

В стихотворении И.В. Одоевцевой «Я поэт и вдова поэта...», опубликованном в сборнике 1975 года «Златая цепь», особо заметна интертекстуальная связь с лирикой Г.В. Иванова. Поэтесса использует неточную цитату из ивановского стихотворения 1920-го года «Глядит печаль огромными глазами / На золото осенних тополей...»: «Малиновка моя, не улетай, / Зачем тебе Алжир, зачем Китай!» [2, с. 206].

Адресат Г.В. Иванова – возлюбленная. Адресат И.В. Одоевцевой – читатель: «Мой читатель, мой почитатель, / Друг неверный, прощай, прощай! / Да, прощай, а не до свиданья. / Что мне слава и что почитанья, / Что мне Англия или Китай?» [1].

В лирике младоакмеистов Китай представляет собой запредельно далёкое пространство, экзотическое и недостижимое. В своей недостижимости оно ассоциируется с внемлемым миром. В варианте стихотворения Г.В. Иванова настойчиво повторяются мотивы не встречи и осени, а осень имеет символическое значение ожидания смерти («Глядит печаль огромными глазами...»): «Но в этот час, когда со всех сторон / Осенние листья шуршат так нежно / И встреча с вами дальше, чем Китай, / О грусть влюблённая, не улетай!» [2, с. 603]. Мотив смерти

ночь Омар-Хаяму, / Свистел персидский соловей, / И розы заплетали яму, / Могильных полную червей» [2, с. 349].

Итак, И.В. Одоевцева в традициях акмеистической поэтики, когда «в священном иступлении поэты говорят на языке всех времён, всех культур» [3, с. 54], сопрягает культурные образы Китая и Персии посредством модели «соловей и роза», ассоциирующейся с наследием Г.В. Иванова.

И.В. Одоевцева указывает на цвет китайской розы – шафранный, тёплый оттенок жёлтого. Дж. Тресиддер отмечает, что жёлтый «из всех основных цветов наиболее противоречив по своей символике – от позитивного до негативного, в зависимости от контекста и оттенка» [4, с. 96]. К.С. Топал выделяет составляющие символического поля жёлтого цвета в культуре Китая: «Жёлтый – цвет земли, середины, центра вселенной, а также цвет солнца, металла, Династии Цин» [5, с. 129]. Дж. Тресиддер конкретизирует позитивный аспект колористики: «В Китае жёлтый цвет был символом царственности, достоинства и центра, а также оптимистическим свадебным цветом юности, девственности, счастья и изобилия». Исследователь отмечает его «очень высокую символическую ценность» в буддизме из-за «ассоциации с шафрановыми одеяниями буддийских монахов» и как цвета «смирения и отделения от суетного мира» [4, с. 97]. К.С. Топал обращает внимание на «сакральную символику» жёлтого цвета, связь с обрядом жертвоприношения, «мифологический подтекст», функции связи с другими цветами и центра в картине мира [5, с. 130].

Однако в китайской традиции «жёлтый цвет является символом мира мёртвых», точкой, «из которой всё берет начало и куда всё возвращается» [5, с. 130]. По наблюдениям Дж. Тресиддера, жёлтый – «цвет умирающих листьев и переспелых плодов. Это объясняет, почему его повсеместно связывают с приближением срока смерти и с загробной жизнью» [4, с. 97]. Г.В. Иванов в стихотворении 1921 года сопрягает с жёлтым цветом и увяданием неизбежную смерть: «Оттого и томит меня шорох травы, / Что трава пожелтеет и роза увянет, / Что твоё драгоценное тело, увы, / Полевыми цветами и глиною станет» [2, с. 205].

«Шафранная» (жёлтая) китайская роза из стихотворения И.В. Одоевцовой «Средь меланхолических ветвей...» становится знаком печали и сомнений: «Розы, розы... Слишком много роз, / Слишком много красоты-печали. / Было слово (было ли?) вначале, / Слово без словесной шелухи» [1]. Сомнения лирической героини превращаются в подозрение об утрате поэзией своей значимости и спасительной функции: «Светляками, крыльями стрекоз / Над кустами розовых азалий / За вопросом кружится вопрос / Ядовитее, чем купорос: / Можно ли ещё писать стихи. / Можно ли ещё писать стихи / Всерьёз?..» [1]. На поздний вопрос И.В. Одоевцовой даёт предварительный ответ Г.В.Иванов: «О нет, не обращаюсь к миру я / И вашего не жду признанья. / Я просто хлороформирую / Поэзией своё сознание» [2, с. 420].

JĘZYK, MOWA, MOWNY KOMUNIKACJA

Д.филол.н., проф. Хуако Ф.Н.
Majkon, МГТУ

ВОСПРОИЗВОДИМАЯ В СЕВЕРОКАВКАЗСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ ИСТОРИЯ МНОГОВЕКОВЫХ МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ КОММУНИКАЦИЙ

В статье рассматриваются коммуникативные возможности современной публицистики с уточнением имеющихся сегодня социальных механизмов: очеркиста («коммуникант-отправитель») и читателя («коммуникант-получатель») на примере современной чеченской прозы.

Вовлеченным себя в диалог читатель начинает себя чувствовать уже с первых строк книги Германа Садулаева («Прыжок волка», 2012). Уже в первых строках авторского предисловия писатель высказывает собственную признательность заинтересовавшемуся его очерками читателю. Наделяет собеседника целым рядом положительных качеств (вдумчивость, пылливость, заинтересованность) и, исходя из этого, автор считает его интерес справедливым. Несомненно, уже одно это располагает коммуниканта-получателя к коммуниканту-отправителю, что и подтверждается дальнейшим ходом мыслей Г.Садулаева, весьма смело и ярко шутящим здесь по поводу возможных судеб России (Г.Зюганов – в роли следующего президента страны до 2016 г., и т.д.). Но, в целом, настрой предисловия составляет несколько оправдательная интонация автора за свои будущие недочеты, с возможностью некоторого отступления, поскольку прошлое потенциально отдалается, будущее – приближается, и потому прошлое гораздо менее изучено и известно нам сегодня, что и трактует автор, формулируя себе некий оправдательный рычаг в своей возможной резкости и жесткости.

Имеет место в предисловии и пояснение публицистом личной психологической мотивации, побудившей его после художественного творчества (романов, повестей, рассказов) взяться за написание очерков по политической истории. Называя собственный труд «прямым высказыванием», Г.Садулаев уже этим провозглашает себе определенный девиз на всю публикацию, а мы уже отсюда начинаем ждать от данной книги объективной и честной позиции по поводу описываемого. Что и получаем в дальнейшем.

Вопросы мотивации, существующей в собственной творческой деятельности, автор продолжает и далее, уже во введении. Переходя здесь уже к хроникальной истории и рассматривая ее как частый на сегодняшний день в литературе (и не только) объект изучения, он анализирует имевшиеся в нашей стране

исторические подходы, допускавшие различные отклонения и отступления. Это позволяет ему сделать итоговую ремарку о потенциальной опасности имевшегося в прошлом исторического мифотворчества для действующего настоящего: «История – это бочка с порохом, а каждый из нас держит в руках фитиль и пляшет на крышке свои безумные танцы. Мы, бывает, просто хотим покрасоваться или похвастаться количеством прочитанных книг, а в результате все взлетает на воздух. История – это предмет, с которым нужно быть предельно осторожным» [1: 15]. Традиционно на сегодняшний день известно, что подобное безумие этих «танцев» обусловлено преимущественно незнанием того, что есть Чечня, кем являются чеченцы, каков потенциал России в выстраивании отношений с горцами и насколько точно сформулировано право народов на самоидентификацию. Кроме того, еще целая шеренга невыясненных обстоятельств, ожидающихся выяснения, каждое из коих можно считать условно неким базовым камнем, выстраивающим собой стержневой базис для разрешения северокавказской проблематики. И именно в этом информационном назначении, – в развенчании имеющихся в современном видении мифических стереотипов про Кавказ и видит Герман Садулаев собственную творческую миссию, благородную и великодушную в сегодняшних социально-политических условиях.

Но перед тем, как начать исполнять избранную миссию, он считает необходимым достойно «определить точку отсчета» и уже в первой части («Хазария»), в подпункте «Начало» высказывает свои соображения по поводу зачина, имевшегося при появлении родной ему цивилизации (Чечня). Стараясь учитывать различные научные позиции, он не обделяет их собственными комментариями и замечаниями, что помогает читателю распознать позицию автора. Отклоняя отнесенность к Древней цивилизации, писатель считает точкой отсчета политической истории чеченского общества год 650-й, пору образования Хазарского государства, предпосылки чего анализирует в следующем подпункте («Хазария»).

В другом подпункте той же части («Иудаизм») автор приступает к изучению религиозных поисков и метаний описываемой им хазарской цивилизации, оправдывая эти перепады не духовными, внутринациональными, а чисто политическими – как внешними, так и внутренними поводами. Подобное рассмотрение тогдашнего государственного устройства автор сопровождает актуальными сегодня параллелями – федеративные принципы РФ, с теми же субъектами федерации, стоящими на разных уровнях и наделенными различным (как правовым, так и экономическим, так и личностным) статусом («ассоциированные», «данники»). Благодаря этому, высказывая ряд замечаний по поводу трудности установления единой идеологии, религии, порядков мысли автора видятся нам вполне применимыми к современной федеративной обстановке: «Было трудно установить единую систему права, налогов, призыва на военную службу – а без всего этого государство не существует» [1: 35].

Тщательно посвятив читателя в подробности работорговли в Алании, Г. Садулаев, говоря о жестокости дикого рынка рабов, ведет мысль о том, как по воле

К.филол.н. Леонтьева А.Ю.

Северо-Казахстанский государственный университет им. М. Козыбаева

ПРОСТРАНСТВО КИТАЯ В ПОЭЗИИ И.В. ОДОЕВЦЕВОЙ

Только сердцем надо знать,

Что и в небе есть Kumai!

Н.А. Оцун

Поликультурная эстетика акмеизма ориентирована на постижение иной традиции, иных пространств и «чужого» слова. Своеобразие поэтики акмеистов и младоакмеистов раскрывается в их освоении отечественного, западного и восточного сверхтекстов. Важной частью ориенталистики художественной системы является пространство Китая. Первым обращается к нему Г.В. Иванов в стихотворении 1912 года «Китай». Позднее других осваивает китайское пространство И.В. Одоевцева. Мы полагаем, что Китай в её лирике формируется в традициях Г.В. Иванова.

Цель нашей статьи – анализ репрезентации китайского пространства в творческой практике И.В. Одоевцевой.

Впервые поэтесса упоминает китайскую деталь (розу) в стихотворении «Средь меланхолических ветвей...» (сб. «Десять лет», 1961): «Средь меланхолических ветвей / Серебристо плещущей ольхи / Вдохновенно, в совершенстве диком / Трелями исходит соловей / Над шафранною китайской розой» [1].

Мы полагаем, что произведение И.В. Одоевцевой организовано в традициях мусульманского текста Г.В. Иванова, так как эмблема «соловей и роза» присутствует в его ориентальной лирике 1916-1921 годов.

В стихотворении 1916 года «Мелодия» Г.В. Иванов однозначно соединяет розу и соловья в мотиве любви и восточном пространстве: «Опять, опять луна встаёт, / Как роза – в час урочный, / И снова о любви поёт / Нам соловей восточный» [2, с. 481].

Лирика Г.В. Иванова 1921 года раскрывает иную эмоционально-экспрессивную окрашенность эмблемы «соловей и роза». В стихотворениях «Меня влечёт обратно в край Гафиза...» и «Восточные поэты пели...» тема любви и поэзии сопрягается с образами утраты и смерти.

Пространство «края Гафиза» («Меня влечёт обратно в край Гафиза...») вписывает соловья и розу в контекст разрушения классической традиции: «И память обездоленная ищет / Везде, везде приметы тех полей, / Где лютиль брошенная ждёт, где свищет / Над вечной розой вечный соловей» [2, с. 228].

Второе стихотворение «Восточные поэты пели / Хвалу цветам и именам...» с экзистенциальным трагизмом воссоздаёт образ гибнущей культуры: «Сияла

сурет) Ал, қызметтес әйел адамдар бір-біріне тек ауызша сәлемдеседі, немесе қол бұлғайды. Қол бұлғау дәстүрі шет елден енген дәстүр болса керек. (5-сурет). Әдетте қол бұлғау-еркіндіктің, көңілділіктің, қуаныштың нышанын білдіреді.

4-сурет

5-сурет

Еркіндікті ұнататын Америка халқының амандасу дәстүрі ерекше. Кейде қол бұлғап, кейде қолды жұмып, сыртқы жағын тақастыра амандасады. Бұлай амандасу ешқандай жас ерекшелігіне қарамайды. Ер адам мен әйел адам. Үлкен адам мен жас адам. Қызметкер мен қарапайым адам. Бастысы-арадағы қарым-қатынастың жақындығында.

Қазақ халқындағы тамаша дәстүрлердің бірі-сәлем айту.

Ол қазақтың қоғамдық қарым- қатынасына сай, алыста жүрген адамдардың біріне бірінің көңіл күйін, сағыныш сезімін, бірін – бірі ұмытпағанын, елеп – ескергенін, аман – есен екенін білдіретін хабарласу тәсілі. Ерте заманда дала көшпелілері аман-сәлемді, хал – жағдайды алыстағы жақын адамдарына сәлем айту жолымен жеткізіп отырған. Қазақ ұғымындағы «сәлем айту» әншейін жай сөз емес, оның ерте замандағы мән-маңызы ерекше зор болған. Қазақта бір адам жолаушы жүрер болғанда, аттанарда ауыл – аймағы жиналып, «Жол болсын!» айтып аттандырады. Осы жолаушы арқылы жолаушы баратын жердегі жақын адамдарына сәлемдеме жолдайды, сәлем айтады. Бұл сәлемді жолаушы елеусіз қалдырмайды, есінде мықтап сақтайды, оны жеткізуді «аманат» деп біледі, айтылған сәлем ұмыт қалса, қарыз болады деп есептейді. Кезіккен адамдарға кезіккен жерінде, кезікпеген адамдарды арнайы іздеп барып сәлемді жеткізеді. Алыстан жолданған сәлемді естіген адам да сәлем жолдаушының сағынышын, көңіл күйін сәлемінен сезіп, амандығын сәлемінен біледі. Сәлем қабылдаушы сәлем әкелген қонаққа алғыс – рахметін айтады, жөні келгенде, үйіне шақырып, дәм татқызып, қонағасы беріп қайтарады. Сәлем тапсырып алушы келген жолаушы қайтарда одан қайта сәлем айтып, жөні келсе сәлемдеме беріп жібереді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Қазақ энциклопедиясы» / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы, I том
2. «Қазақ халқының салт-дәстүрлері»/ «Традиции и обряды казахского народа», С.Кенжеахметұлы. Алматы:кітап-2007

истории «сгинули аланы», а число вайнахов позднее умножилось, и они оказались стержневым этносом в регионе, ставшим реальным предшественником сегодняшних чеченцев и ингушей. В результате все аналогичные территории оказывались жертвами соседей, базировавшихся на равнинные нации. Но жертвами это мы их называем, а Г.Садулаев, если судить по следующей главе («Кабарда») считал подобное соседство неким двигателем прогресса. Здесь он напрямую признает адыгские народы, начавшие свое продвижение с запада на восток, а, в частности, кабардинцев, одними из самых прогрессивных субэтносов.

Ощутимые социальные модификации кабардинцев, описываемые писателем, любой представитель адыгского этноса сочтет за приятный комплимент, за что следует поблагодарить словотворца. Он изображает в подобной (модернизационной) тональности и государственное устройство адыгов, и их бытовой уклад, и семейный патриархат, доходя до того, что обозначает Кабарду как «Париж» региона, строящий и формирующий национальные вкусы, диктующий моду и определяющий национальную экзотику для соседних народов. Особенно подробно писатель останавливается на рабстве, распространенном здесь (как и на всем Кавказе). И, проведя анализ существовавшей ситуации с детальным упоминанием имевшихся объективных причин для текущей ситуации (XV – XVII вв.), приходит к определенным выводам: «Итак, до кабардинцев во внутренней социальной жизни и экономике северокавказских обществ рабство не играло существенной роли. Но все изменилось с их приходом. Кабардинские феодалы не только сами эксплуатировали низшие классы, но и показали пример окрестным племенам» [1: 133].

Причем автор справедливо и, главное, уверенно утверждает успешность модели социально-политического устройства, утверждавшуюся кабардинцами рассматриваемого периода, дошедшими в своих захватах до Каспия и широко внедрившихся на Кавказе, аргументируя свою уверенность так: «Именно превосходством в политической технологии объясняется успех Кабарды и ее влияние на Северном Кавказе в отрезок времени, примерно равный трем столетиям, – с XV по XVIII вв.» [1: 134]. Подобное распространение доходило до того, что черкесские князья принимались и в социум других народов. Так, автор расписывает ситуацию, когда чеченские общества условно принимали протекторат черкесского или грузинского князя, присваивая ему право распоряжаться какой-либо землей. Но, признает рассказчик, взаимоотношения с ними в стране не удавались ввиду излишней настойчивости и напрасной активности таких деятелей. Переходит в своих описаниях Г.Садулаев от князей к размышлениям «Недобровольное вхождение», оправдывая своих соплеменников их незнанием, непониманием того, что они получают, меняя султана на царя.

Социально-политическое и военное течение, раскрывшееся под предводительством религиозного лидера Мансура, отнюдь не явилось повсеместным. В противовес восставшим, возможности коих явились весьма скромными, функционировали не одни лишь русские штатные отделы и казаки, но и имевшееся тогда в распоряжении у власти «земское войско», состоявшее из разнонациональных

местных волонтеров, вступивших в российское гражданство. Но Г. Садулаев отнюдь не лишает своего знаменитого соплеменника завоеванной им в истории славы. Отчаянно сражавшийся за земли предков шейх Мансур преподносится писателем в одноименном подпункте, приобретая в авторских комментариях типаж святого. Переставший однажды находить соратников среди своих соплеменников Мансур в один прекрасный день ушел к черкесам, те, с восторгом (если верить автору) его приняли и несколько лет, возглавляемые им, сражались на фронтах Кавказа. Здесь можно подчеркнуть разумно применяемый Г. Садулаевым текстовый прием резкого противопоставления, поскольку герой следующего подпункта в книге – генерал Ермолов, резко контрастирующий со святым Мансуром. Захватнические стремления русских военачальников, беспредел бюрократов, имперские проекты, в совокупности с беспощадностью Ермолова произвели схватки более пурпурными, нежели те могли оказаться при другом, разумном решении. «Интересная жизнь была у человека» [1: 159], – недоумевает автор, приводя подробности генеральской биографии, облитые кровью горцев. Действительно, со времен правления Петра I, с периода формирования державы, построенной на военной бюрократии, имевшееся ранее плавное территориальное увеличение страны уступает место силовому способу.

И следующий исторический персонаж, выводимый Г. Садулаевым на первый план в одноименном подпункте, это имам Шамиль, пришедший в горную Чечню со стороны Дагестана и принятый ею в должной мере. Именно подоплеку принятия Шамиля Чечней и анализирует автор далее, рассуждая о России, как о «новом друге», который «оказался таким, что никаких врагов не нужно. В частности, Россия стала селить на дефицитные земли своих русских переселенцев, как будто им мало своей огромной страны! И вообще, накладывала на все свою медвежью лапу (сначала мягко, потом – тяжело) и ставила свой сапог немецкой выделки» [1: 164]. Шамиль, являющийся итоговым и наиболее прославленным вождем северокавказского ополчения, не сумел добиться желаемого преимущественно оттого, что представлял собственному народу судьбоносно неправым. Стремившийся выстроить мощную теократическую державу, он изводил тех, кто ограждал давние хроникальные обычаи. В итоге некоторые чеченские тейпы не включились в мятежи, отдельные поднимались в противовес Шамилю и принимали позицию русских (в т.ч. «Хаджи-Мурат») Л.Н.Толстого).

Революционные события начала прошлого века в России не оставили равнодушными и кавказцев. Некоторая доля из них выдвинулась в защиту свергаемых капиталистов, отдельные (в частности, ингуши) объявили себя в идеологической зоне большевиков, однако только в связи с необходимостью проявить противовес собственным давним врагам аланам, уважавшим буржуазию. Преимущественная часть северокавказских народов к отечественным беспорядкам оказалась спокойной и даже порой безразличной. Экономический прогресс складывался чрезвычайно неспешно, поскольку региональный капитализм не выра-

үйренуіне үлкен көмек. Бұлай сәлем салу қазіргі қоғамда үлкен орны бар дәстүр ретінде қайта жаңғырып орындалып келеді. [4]

Қазақтың ауыл адамдары ұзақ сапардан келген кісіге жиылып келіп амандасады немесе алыс сапарға аттанғалы жатқан адамға жиылып барып, «Жол болсын!» деп тілек айтады. «Алты жасар бала жол жүріп келсе, алпыстағы шал барып амандасады» деген мәтел соның айғағы. Құрбы – құрдас қариялардың бірін – бірі әдейі іздеп барып сәлемдесуі – халқымыздың бауырмалдық дәстүрінің тағы бір белгісі.

Жастар ауыл аралап жүріп жасы үлкен қарияның үйіне бас сұғып, амандаспай кетсе, сол азамат «үлкенді сыйлауды білмейтін надан екен», «амандасуға да жарамады», «жетесіз» деген сөгіске қалады.

Ертедегі қазақтың ұзақ жолдан келген жолаушылары жолдағы үлкен ауылдарға соғып, ондағы үлкен кісілерге сәлем бере кететіні міндетке айналған.

Қазақ салтында жастардың өзінен үлкенге сәлем беруі, әсіресе ақ сақалды аталар мен ақ самайлы әжелерге әдейі іздеп барып сәлем беруі ерекше инабаттылық саналады. Мұндайда қариялар еңсесі көтеріліп, бір жасап қалады, сәлем бергелі келген жасқа бата – ықыласын жаудырады.

Қазақтар бір-бірімен кездескенде қарсы алып, амандасуы олардың әлеуметтік тегімен, байлығымен және көңілі жақындығымен анықталады. Л.Ф. Баллюк сонау 19-ғасырдың соңында қазақтың сәлемдесу дәстүрі туралы мынадай дерек жазады: **Сұлтан әулетінен шыққан барлық адамдарды көрген кезде** және олардан кетіп бара жатқанда, сондай-ақ олар біреуге жылы сөз айтқан кезде, бір сөзбен айтқанда, оларға: «амансыз ба, сізге құрмет білдіремін, сау болыңыз, рақым етіңіз, сізден өтінемін, қайырымдылық жасаңыз, рахмет, алғыс білдіремін!» және т.с.с. деу қажет болатын жердің бәрінде оларға «Алдияр – құдай жар болсын!» деген сөзді айту. Сұлтан өз кезегінде сәлемдескен адамдарға «Уағалейкумассалам!» деген сөзбен жауап қайтаруға тиіс.

Сұлтан тұқымына жатпайтын қазақтар бір-бірімен амандасқанда «Ассалаумағалайкүм!» және «Уағалукумассалам!» деген сөздерді қолданады, оның алғашқысын жасы кішілер әрқашан да бірінші болып жасы үлкендерге айтады да, үлкендер «Уағалейкумассалам!» деп жауап береді. Осы сөздерді бір-біріне айтқаннан кейін әрқашанда мал-жанның амандығын жасы үлкен қазақ жасы кішісінен міндетті түрде: «Мал-жаның, бала-шағаң аман ба?» деген сөздермен сұрайды. Бұған жасы кіші қазақтың тарапынан айтылатын жауап: «Құдайға шүкір, өз мал-жаныңыз да есен бе?». Осылай сәлемдесіп, мал-жанның амандығын сұрау тіпті мүлде бейтаныс, бір-бірімен алғаш жүздесіп тұрған қазақтардың арасында да міндетті болып табылады. Тек **сұлтанның әйелдерімен амандасқанда** ғана сұлтанға айтылатын сөздер қолданылады. Хан немесе күшті әмірші, өзінің қарауындағылардың сәлеміне оның иығына қолын қойып, сыйластығы болса, қолын қысып және құшақ айқастырып жауап береді. Егер қазақ жолда белгілі немесе бай адамды жолықтырып қалса, аттан түсіп және оның бір қолын ұстап, өзі қос қолдап амандасады, егер ханды кезіктірсе, онда жолда тоқтап тұруы керек және оның өтіп кетуін күтуі керек әрі басын иіп, қолын кеудесіне қойып, дауыстап сәлем беруі керек. [1]

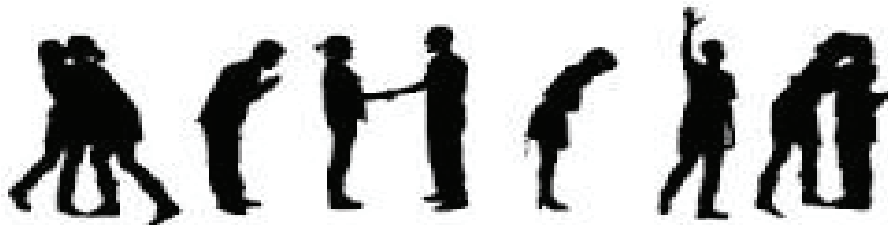
Дәрежесі тең, бірақ жақын таныс емес адамдар бір-бірінің бір қолын алып қана амандасады. Бұлай амандасу қызметтес ер адамдарға да қатысты. (4-

Бұл амандасу кезіккен адамдардың ара-қатынасының алыс-жақындығына да байланысты. [4]

Иенде жүрген жастардың жанынан қария адам не жасы үлкен адам жанап өтіп бара жатса, онда **жастар қарияға**, жасы үлкен адамға әдейі бұрылып барып, сәлем береді. Үй сыртына таяп келген **үлкен адамға** аттан түсіріп алғалы тұрған **жасы кіші адам** бұрын сәлем береді. **Сырттан кірген адам** жасы үлкен – кіші болсын, **үй ішінде отырғандарға** өзі бұрын сәлем береді. (1-сурет)

Үй толы адам отырғанда, үйде отырғандардың ең үлкенінен бастап кішісіне дейін алма – кезек қол беріп, амандасып шығады, онан кейін үй иесі ақсақал мен келген қонақ амандық – саулық сұрасады. Үй толы адамға бірден қол беріп амандаспай-ақ, жалпыға Ассалаумағалайкүм!» деп сәлем беретін әдет те бар.

Кездеспегелі көп жыл болған тұрғылас, замандас, құрдас, ағайын-туыс адамдар қауышып амандасады. Қауышып амандасу (кеуде түйістіріп) үшін, әуелі қос қолдап амандасып, сонан соң құшақтарын айқара жайып, бір – біріне төс қағып, оңға бір, солға бір кеуде тоғыстырып, сонан соң екеуі де артқа бір табан шегінісіп, қолдарын алақан айырмастан тағы соғысып, қос қолдап амандасады. Бұлайша амандасу ер азаматтар үшін ең құрметті саналады. Жастар жай ғана қол алысып, иық қағысып та амандасады.

3-сурет

Қыз балалар бір – біріне құшақтасып, бетіне – бетін тигізіп, беттен сүйіп амандасады. Ал, қыз бен жігіт амандасқанда қол алысып, тіпті, кейде жақын адамдар болса құшақтаса амандасады. (7-сурет)

Қазақтың ұлттық дәстүрінде **келіндер** ата-енесі, қайын ағалары немесе үлкен кісілер отырған үйге кіргенде, сол тізесін сәл бүгіп, үш рет басын иіп, ибалық сәлем жасап, ишаратпен амандасады. Мұның өзі қазақтың ең тамаша моральдық қасиеті болып табылады. Осы жерде айта кетер мәселе, келіннің жаңадан келіп түскен кезіндегі «Беташар» дәстүрінде сәлем салу салты бар. Ондағы мақсат-жай ғана амандасу емес. Ауыл-аймақтың жасы үлкен ақсақалдарына, ел-жұртқа, өзі келіп түсіп отырған отбасы мүшелеріне сәлем бере отырып, келіндік кішіпейілділігін ізетпен тізе бүгіп білдіру. Келін сәлем салғанда екі жағында екі абысыны қолтықтап, демеп тұрады. Ол біріншіден, жаңа түскен келінге қолдау білдіру болса, екіншіден, келіннің дұрыс сәлем салып

ботался, а бизнесмены из прочих государственных площадей не торопились инвестировать финансы в малоразвитый, постоянно тревожный участок. Добыча нефти в г.Грозном оказалась обширным, массовым, однако неповторимым для того периода промышленным комплексом на Северном Кавказе. Причем ни в процессе революционного слома 1905 – 1907 гг., ни в ходе Первой Мировой войны обстоятельных противоречащих власти политик здесь не прослеживалось. Однако находились потенциальные и долговременные «клиенты» советских лагерей 30-х гг.: трудно сосчитать имевшиеся случаи воровства, издевательств, резней и гибели в мемуарах и записях оставшихся в живых и оправданных, прежних идеологических арестантов, принадлежавших ГУЛАГУ.

Вторая Мировая война не остановила этот процесс повсеместной «лагеризации». Вождь тогдашнего режима И.В.Сталин предпринял ощутимый отбор правящих штатных сотрудников, сохранил наиболее серых, приспособленцев, невежественных, но порой и их испытывал, задерживал половинки, апробировал варварскими замечаниями и только испытал, разрешал остаться на этом свете. Считался умеющим смирить собственную ярость, однако однажды киком трубки для курения прикончил обожаемого дочкой попугая; в иной момент в ситуации неимения связи в ярости выдернул находившуюся в стене проводку. Состоявшуюся в 1944 году массовую депортацию (ингушей, чеченцев, калмыков, карачаевцев, балкарцев, ногайцев) можно считать очевидным злодеянием режима, когда вызывающей и безжалостной тактикой местных жителей подвигли на противостояние, после чего уверенно приписали предательство Родины и на том основании сослали (Казахстан, Киргизия, Сибирь).

Такого рода практикуемые отечественные депортации являют собой в истории абсолютно невообразимое человеческое скопление устранных, морально убитых индивидов, расколоченных в виде звериных отар по отделам (т.е. стадийным участкам), на коих буйствуют разноуровневые и разномастные душегубы. Существовавшие в 30-е гг. XX в. советские концлагеря не в состоянии оказались расположить подобное множество осужденных, отчего имеют место зажатость, недуги, нарушения грабителей, варварства эскорта и, преимущественно, голодание, обусловившее очень большой (20%) процент гибели. От легитимированной порции, на коей имелась возможность хоть остаться в живых нормальному индивиду, присутствовали лишь крупницы, а в случае усиления выматывающей работой и стужей оказывается не умереть тяжело. Неизменно воспалялись, скрупулезно хоронимые, в первую очередь, от интернациональной печати, мятежи и возмущения. Сложно определить понятийно меткое наречение любой такой операции, однако несомненно, всякая попытка противостоять бытующему строю, усмирялась со злой безжалостностью. В число многочисленных мучений входили и «зона усиленного режима» (ЗУР), и «барак усиленного режима» (БУР), подразумевавшие собой многократное урезание стандартного питания в его объемах. Гонения собственного населения (не включая казней) приобретали мощь, по неизменно увеличивавшимся официальным данным на

1.01.1930 г. находящихся в заключении осужденных было 179 000 чел.; на 1.01.1931 г. – 212 000 чел.; на 1.01.1932 г. – 269 000 чел.; на 1.01.1933 г. – 1 317 000 чел. Таким образом, налицо практически семикратное увеличение числа обреченных, на чем и делает особый акцент современный чеченский публицист Герман Садуллаев.

Литература:

1. Садуллаев, Г. Прыжок волка: Очерки политической истории Чечни от Хазарского каганата до наших дней [Текст] / Г.Садуллаев. – М.: Альпина нон-фикшн, 2012. – 254 с.

Daribaiuly S., Kerimkul A.

ETHNOGRAPHIC FOUNDATIONS OF BETASHAR SONGS («OPENING OF THE BRIDE'S FACE»)

Certainly, scientific classification, analysis, preservation and practical implementation of national customs and traditions is important for the next generation. Current article analyzes ethnographic foundations of betashar songs, one of the brightest types of ceremonial and domestic songs. Folklorists in their research works up to this day put forward the idea of cultural and educational value of Kazakh folk ritual and domestic songs, and genre distinction of betashar traditional songs, the songs dedicated to the bride's acquaintance with her new relatives. In the Kazakh national worldview the betashar song rite, or bride's entry under the arches of the new shanyrak (groom's yurt), is a special festive and unique act. In the betashar song one may trace lifestyle of the Kazakh nation, the experience evolved throughout many centuries. The article provides valuable information about the taboo («forbidden words») and actions extracted from the analysis of ritual wedding and funeral songs, and finds its traditional parallels.

Key words: betashar, rite, ancestral rites, ceremonies, traditions, way of life, taboo

On ethnographic basis the some sides of folklore of Kazakhs' is still needs investigation. One of this problems are parallels in traditions of getting married and funeral. When child of Alash (ethnonym; former name of Kazakhs) comes into the world, customs are seen from the first days till he dies and this is also in betashar (custom; the first appearance of bride to relatives of husband). The thing we are going to tell about is seen in tradition songs, colors and superstition, prohibition cognition of Kazakh people. «Support of genre determination of wedding traditions is customs. This is undoubtedly effluent from nature of folklore syncretism» [1,122]. From the world view of Kazakhs, betashar is when girl becomes bride, she steps threshold into new family and this is obligatory custom which is done only once in her life. This custom also includes

2. Етжақын туыс болмаған қыз-келіншектермен қол беріп амандасуға болмайды. Пайғамбарымыз (с.ғ.с.) өзінің жұбайларынан басқа әйел затының қолын ұстамаған. Бұл жөнінде мынадай хадистер бар:

Рақиқакызы Үмайма (р.а.): «Пайғамбарға (с.ғ.с.) бір топ ансар әйелдермен бірге келіп, байғат еттік. Біз: Уа, Алла елшісі! Сізге Алла тағала серік қоспаймыз, ұрлық және зина жасамаймыз, біреуге жала жаппаймыз, әміріңізге қарсы шықпаймыз,-деп байғат етеміз (серт береміз),-дедік. Ол кісі: Шамаларың келген және көтере алатын істе (бойұсыныңдар),-деп жауап берді. Біз: Алла тағала және Оның елшісі бізге ерекше мейірімді, уа Алла елшісі! Келіңіз осы айтқандарымызға байғат етейік,-дедік (ер кісілер байғат ету әдеті бойынша қолдарын беріп серт етпек болды). Пайғамбар (с.ғ.с.): Мен әйелдердің қолын ұстап амандаспаймын, менің бір әйелге айтқан сөзім жүз әйелге бірдей,-деді»,-деп риуаят етеді.

Айша анамыз (р.а.) риуаяты: «Алла елшісі ешбір әйелдің қолын ұстамаған. Әйелдер байғат еткенде тек сөзбен сертін қабыл етуші еді».

Демек, қыз баламен амандасу керек болған жағдайда тек ауызша сәлем берген жөн. Ал, туған апа-қарындастармен қол беріп амандасу шариятқа қайшы емес. [3]

Хан немесе ірі сұлтандарға төменгі таптағы адам екі қолын кеудесіне қойып және төмен қарай иілдесе оларға жақындай алмайды, ал егер ол қайырым ретінде оған қолын созса, онда ол бір тізерлеп жерге отырып, оның қолын екі қолымен қысады. *Орта қолды адам өзінің әміршісіне* қолын кеудесіне қыспай, бірақ басын иіп келеді.

Қазақ салтында аман-сәлем мынадай жолдармен орындалады: *кездесе қалған екі адам* бірін – бірі танысын -танымасын сәлемдеседі. Әуелі «Ассалаумағалайкүм!», «Уағалейкумассалам!», кейін, көбінде, денсаулық, ел-жұрттың, туыс-туғанның, отбасының, мал-жанның амандығы, елдің тыныштығы сұралады. Қарсы жақ сәлем алып «Аллаға шүкірлік», «Аманшылық» деп барып қарсы жағынан қайтарып амандық сұрайды. Амандық сұрасқанда, қандай ауыр хал, нашар жағдай болса да, жамандықты айтпайды, саулықты, «шүкірлікті» айтады.

Біреулердің артынан қатты жүріспен келіп, озып кетуге тура келгенде тіл қатысып, аман-сәлем, жөн сұрасқаннан кейін асығыс екендіктерін айтып, разылық алып озып кете барады.

Қазақта әдетте *жолаушы* (жолшы) үйдің іргесін басып (үйге тым жақын) жүрмейді, іргеге келсе, аттан түседі немесе ат үстінен сәлем береді. Әдетте үйдің іргесіне атты адам келгенде *үй иесі* тысқа шығып, қонақпен сәлемдеседі. Белдеуге келіп қонақ түсіп жатқанда, үйден адам шығып, келген қонақтармен сәлемдеседі. Жасы үлкен адамдар мен әйелдердің алдынан атын ұстап, аттан сүйеп түсіріп, есік ашып үйге енгізеді.

Бір адам көп адамға, жасы кіші жасы үлкенге, атты адам жаяу адамға, келе жатқан адам отырған адамға сәлем береді. Амандасу тәртібінде, атты адамдар түзде жолыққанда, жасы кіші жасы үлкен адамға сәлем береді. Ертеректе ат үстінде кезіккен екі адам жақындақырап, қол алысып, немесе көкірек түйістіре амандасатын.

Байырғы заманда *ер адамдар, оның ішінде шені төмендеу адам бай, бақуатты үйге кіргенде* «Ассалаумағалайкүм!» деп басын сәл еңкейтіп, оң қолын сол жақ көкірегіне қойып амандасатын. [4] (2-сурет)

2-сурет

Ал, *салиқалы жастағы адамдар кездескенде, көбінде, құда-құдағилар* бір-бірін көргенде көкірек түйістіріп құшақтаса амандасады.

Ерлердің арасында амандасқанда айтылатын сөздер әйелдерге қатысты қолданылмайды, сондай-ақ оларды әйелдер бір-бірімен амандасқанда да қолданбайды. Олармен сәлемдескенде денсаулығы туралы сұраумен ғана шектеледі.

Тұрмыстағы әйелдер ер адамдармен амандасқанда бір тізерлеп отырып, көйлегінің жеңімен оң жақ бетін жоғарыдан төмен бір сипап өтеді, бұған жауап ретінде ер адамдар басын сәл ғана иіп, әйелге «көп жаса!» деген сөздермен ұзақ ғұмыр тілеуге тиіс. Әдетте, ер адам мен әйел адамның амандасуында бір шекара болады. Егер жасы үлкен әкесі құралыптас адаммен әйел адам амандасса, қарияның қолын алып амандасса әбестігі жоқ. Қария да өз кезегінде «Бақытты бол, балам!» , «Жасың ұзақ болсын!» дегендей тілегін тілеп қала береді. Ал құралыптас ер адам мен әйел адам тек ауызбен сәлемдесіп өте шығады. Арнайы тоқтап, хал-жай сұрасудың қажеттілігі жоқ.

Қыз бен ер баланың амандасуы

1. Қызбен қол беріп амандасу дәретті бұзады ма?
2. Қыз баламен қол беріп амандасуға рұқсат па?

1. Әйелмен қол беріп амандасу дәретті бұзбайды.

Абдулла бин Аббас (р.а.) Құран Кәрімдегі: «...яки әйелдеріңе қол тигізсеңдер...», - аятындағы «қол тигізу» етістігі «жақындасу» мағынасын білдіреді. Бұны мынау «...қол тигізуден бұрын талақ қылсаңдар...», - аят түсіндіріп тұр. Алла тағала ұнамсыз сөзді көркем етіп айтуда, - деп тәпсірлеген.

Сонымен қатар, Пайғамбарымыз (с.ғ.с.) намаз оқып тұрып сәждеге барғанда ұйқыдағы Айша (р.а.) анамыздың аяғына қолы тиіп кететін көрінеді. Сонда Айша (р.а.) анамыз аяқтарын лезде жиып алады екен. Ал, Пайғамбарымыз (с.ғ.с.) сол қалпында намазын оқи береді екен.

clearing mission of bride. It means, that relatives of husband by doing betashar acquaint her to them, also they try to get rid of insidious impure forces. The step of bride is good or bad determines the further days of her get along with family members. The famous proverb «келіннің аяғынан, қойшының таяғынан» (bride's leg, shepherd's stick) is said for such reasons. If after few days of bride's arrival, the family has other glad events, they say «the step of bride was for good». In such situations some weak points of bride stays unnoticeable. However if the family has grief, for instance family members or close relatives die, or get sick, etc. for such situations they say «the step of bride as for bad». This notion is still actual. The reason of using the whip (қамшы) in some places of our land while opening the face of fiancée is that. Because the whip has ancient notion of protection from external bad forces. From the historical data the ancient sorcerers helped to those who had pain at childbirth by lashing the whip around for simplifying. It had the meaning that the whip protected the giving birth woman from the insidiousness. At betashar on a special scarf tip, which is used to open the bride's face, was the whip. The function has such resemblance. Still today Kazakh families put the whip to honored places.

Peculiar to tradition genesis betashar has «motive of taking a sip, again to tear». Famous scientist S. Kondybay at his research named «Ancestors' mythology» said: «... it is needed to bind not only to mastery and metals. We do not deny that is connection between them, but nevertheless idea of metallization from beginning mattered that a mother first swallowed then belched, it is as one of initiative variants. But it is an effective chart went out from old thought...» [2,74]. On this basis it is possible to say that tradition of betashar went out from such ideas. Because in betashar there is a mission called revival. Researcher of musical heritage G. Kassymova said: «A wedding ritual has a great number of parallels with funeral and maternity to the ceremonies accordance. It is bound by that one of marrying part (for Kazakhs it is bride) abandons the family and passes to the sort of spouse, as though «dies» the same as a tribesman and «gives» birth as a new representative of sort of spouse» [3,63]. However we decided to aim at ethnographic bases as point of contiguity of these two parallel traditions.

Kazakhs always applied daughters with courtesy and talked «you are a guest at our home». Families who gave out daughter to marry congratulated saying «with arrangement of daughter in a safe place or in her place». Also at the death of man guests came in the house of the dead and read prayer as «he is in safe place». There are historical tracks in lamentation (girl that gathers to leave her home sang a parting song, crying) and mourning (mourning the dead). They are both obligatory traditional songs in such cases. Lamentation is sung by a girl saying goodbye to the parents and relatives. In soviet time was widespread ideology when a young girl was given out for rich senior man, older than her for 24 years and became the second wife against her will. Obviously, it's true that in the history we had such everyday situations. However lamentation was about not only unfortunate love and grief. The lamentation was traditional obligation besides her situation of marriage. This is the same for mourning. This is still actual for average of people. The mourning doesn't depend on age, good and

bad characters of dead man. It means that both of it doesn't have any connection with social status of person. We want to tell that not all traditions were executed and didn't share according to the status. Famous scientist in folklore B. Uahatov according to this said: «From one side it's appeared because of wealth, prosperity of rich people, nevertheless poor population couldn't afford themselves all these traditions. Traditions such as: atbaylar (to tie a horse), entik akysy (width pay), sut akysy (the gifts received by the bride's mother from matchmakers), jyrtyys (matter pieces for distribution gathered on a funeral), bosaga attar (the gift raised from the groom who arrived for the bride), kopwik kystyru (excessive to eulogize), shatyr baigazysy (money given for building new house by relatives congratulating the family), shash sipatar (the groom's gift at the first meeting with the bride (payment for stroking of hair of the bride)), tosek salar (for the first day of the arrival of the bride (gifts from the groom)), korpe kyimyldatar (the son-in-law payment to the wife's relatives for the first marriage night), kueu attandyru (to equip with the groom visit of the house of the bride by him (with gifts)), auzhar (the ceremonial song at the bride's wires from the house of the father, the song is begun with the party of the groom, the group from the bride answers), kyz kashar (ritual gift of the groom for the bride's daughter-in-law), kelin keldi (celebration concerning the son's marriage), bosaga attar (the gift raised from the groom who arrived for the bride), otka may kuyu (to pour fat into fire, the ceremony which is made in day of arrival newly married to the house of the husband), betashar (the song accompanying a ceremony of removal of a cover from a face of the bride), enshi bolip beru (to allocate son and bride in a separate house), torkindeu (to agree to visit the house of the parents (for delivery of gifts by it, the bride's parents permit) after a marriage), etc for all these payed certain amount of money» [4,181]. According to the researcher except a betashar, mourning and the song of the girl leaving the house aren't obligatory. Everyone on the material state carries out these traditions. These traditions are observed differently looking at a geographical arrangement of the area and to the household status. But mourning of the dead and the song of the daughter leaving own house forever equates their social statuses. It is necessary to remember that traditions when the girl is given out till betashar and traditions which are observed when the person dies have similarities.

Traditions and superstitions at time while girl is leaving her home and funerals develops in parallel. For example when the girl (future bride) leaves the house adult senior people tell «don't look back». It matters that if she looks back she will return back and she won't have happy family life. The identical superstition becomes during a funeral. After a funeral leaving person shouldn't look back towards the grave.

The breakdown of certain taboo leads to such concept as calls the world other or spirits and approach of death are more exact. During a giving out of the girl aunts or close people use salt turning round the head. Y. Altynsarin also gave data on the same superstitions to the died person. Both these superstitions have one common goal: that wellbeing and happiness didn't leave this house. Speaking more clearly, such traditions became for this purpose: in the first cases that wellbeing didn't leave the house together

халқымыздың осы бір жақсы қасиеті көпшілікті татулыққа, сypайылыққа, мәдениеттілік пен парасаттылыққа үндейді. Құран Кәрімде: «Егер сіздерге біреу амандасса, сәлемін одан да асыра не дәл солай қабыл алыңыздар» делінген екен. Бұл да амандасудың адамгершілік сатысының бір биігі екенін көрсетсе керек. Амандасу салт-дәстүрімізде ерекше орын алады. Жасы кішінің үлкенге, атты адамның жаяуға, келе жатқан адамның отырған кісіге амандасатыны ежелден келе жатқан салтымыз. Бұл мақаланы жазудағы мақсат–халқымыздың сәлемдесу түрлерін келтіріп, салыстыра отырып, қазақ халқының тағы бір тамаша салт-дәстүрінің барын, адам баласының бір-біріне деген сый-құрметінің белгісі-амандасудан басталатындығын, өзге ұлт өкілдерінің қазақ тіліне деген қызығушылығын арттыру. Тіл үйретуде қолданар таптырмас тәсілдің бірі-төл мәдениетімізді өзге ұлт өкілдеріне көркемдей, айшықты түрде көрсете білу, тіліміздің ең мәдениетті де ұлағатты, бай тіл екенін көпшілік оқырманға жеткізе білу.

Адамдар бірімен-бірі кезіккенде жылы шырай білдіріп, аман-сәлем жасап, сый-құрмет танытады, мұның өзі адамзатқа ортақ қасиет. Амандасудың жалпы екі түрлі тәсілі бар: оның бірі, ауызша амандық сұрасу, енді бірі, қол алысу, құшақтасу, бетіне бетін тигізу, сүю арқылы бейнелеу. Адамзат ең арғы замандарда бірімен-бірі жолыққанда қолында қаруы жоқ, қастықсыз, адал екенін әйгілеу үшін алақанын жайып, қолын көрсетіп, қарсы жағымен жауаптасатын болған. Мұндай әдеттер ішінара қазірге дейін байырғы қалпын сақтаған ұлттарда бар. Мамандар осы әдетті қазіргі адамдар амандасуының арғы төркіні деседі. Амандасу әдеті барлық халықта бар болғанымен, әр ұлттың амандасу салты өзгеше болады. Біздің арғы ата-бабаларымыздың ертедегі аман-сәлем жасау салты жаратылысқа, тотемге, иеге, киеге, тәңірге табынумен де байланысып жататыны белгілі. 8-ғасырдан бастап ислам дінін қабылдағаннан кейінгі жерде аман-сәлем жасау тәсілі өзгерді. Қазақтың жалпы аман-сәлемінде «Ассалаумағалайкүм!», «Уағалейкумассалам!», «Шүкірлік» деген амандасу терминдері қабылданды. Десе де, амандасу жолдары негізінен өзінің бұрынғы қалпын сақтап қалды.

Ер адам мен ер адам амандасқанда Көбінде қол алысып амандасады. (1-сурет)

1-сурет

шығармашылығының шындалып, толығымен ерекшеленеді. «Қазақ ішінде оқу, оқыту жайы қалай?». «Өлең және айтушылар» сияқты мақалалар мен бірнеше өлеңдері көпшілікке тез тарайды. Солардың ішіндегі ең қомақты, шоқтығы биік туындысының бірі – «Қамар сұлу» романы.

Аяқсыз қалаған махаббат, әйел теңсіздігі Семейде жүргенде жазылған «Кім жазықты?» романында да көтерілген. Бұл – өлеңмен жазылған тұңғыш роман болатын. Сондай-ақ, ақынның «Адасқан өмір», «Кедей», «Айтыс» поэмаларының қазақ әдебиеті тарихындағы алар орны ерекше. Ал «Таныстыру» поэма жанрында туған ең алғашқы шығарма ретінде есте қалмақ. Алаштың үш арысының бірі-күн, бірі-шолпан, бірі-ай, – десе, «Алаш туы астында, Күн сөнгенше сөнбейміз. Енді Алашты ешкімнің, қорлығына бермейміз», – деп «Алаш ұранын» жазып, солардың көтерген идеясын жақтаушылардың қатарында болады. Аз жасаса да әдебиет әлемін дүр сілкіндіріп, тақырып мазмұнын кеңейтіп, жанрлық ерекшеліктерімен оқшауланған Алаш ардақтысының есімі халықтың жадында мәңгі сақталмақ.

Сұлтанмахмұт ақынның Алаш идеясын бірден іліп әкетіп шығармаларының арман-аңсарына айналдыруын бөле-жара айтуымыз шарт.

Әдебиеттер:

1. Кенжебаев Б. XX ғасыр басындағы әдебиет. – Алматы, 1993. – 255б.
2. Еспенбетов А. – Алматы, 1992. – 175 б.
3. Нұрғали Р. Көкейкесті әдебиеттану. – Астана, 2006. – 255б 2 том.
4. Кенжебаев Б. Асау жүрек. – Шымкент: Ордабасы, – 2004. -384 б.
5. «Қазақ», 1917, 12 апрель, №225.
6. «Сарыарқа», 1917, 30 қазан, 13 қараша.
7. Торайғыров С. Шығармалар. Екі томдық, 1- том. – А.: Ғылым, 1993.

Абдрахынова Назгул

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ АМАНДАСУ ДӘСТҮРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақ халқы салт-дәстүрге *өте бай* халық. Ананың ақ сүтімен, әкенің қанымен бойымызға сіңген салт-дәстүріміздің ғасырдан-ғасырға ұрпақтар көшімен бірге ілесіп, өз құндылығын жоғалтпай келе жатқаны да тегін емес.

Халқымыз амандық сұрауға, сәлем беруге ерекше мән берген. Сол себептен ата-ана баланы жасынан үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетуге баулыған. Амандасудың, сәлем айтудың астарында адамдардың бір-біріне деген ыстық ықыласы, құрметі, сыйластығы жатыр. Әр сөзді сәлемдесуден бастайтын

with the girl, and in the second cases that the died person didn't carry away family's happiness to other world. The Kazakh always has to preserve wellbeing and the peace in the house and in family. Probably therefore at Kazakhs superstitions like not to give a cauldron to another, not to put top a bottom, while giving the head of a ram to cut off an ear, etc. are still observed.

While the girl left parents' house and reached the house of the groom shouldn't have stopped anywhere. In time of a funeral the same ceremony is observed. While the body of the dead doesn't get to the appointed place, the instillation shouldn't stop. It should be noted that both these functions were carried out in the first half of day. However now the wedding organized with parents of the bride intends to end at 12 p.m. and the groom has to take her away at this time. After lamentation girl's hair have to be let (earlier hair of the dead were dismissed too), and braids were braided. Because the braided hair is sign of couple. And Kazakh girl in the childhood had a set of braids. Here, it is necessary to tell that it wasn't mentioned in ancient eposes. In the Kazakh liro-eposes hair of girls were described as velvet hair, the silky haired girl, the beauty with a long dense braid.

In outlook of Kazakhs carrying a head scarf meant that the girl is married. Therefore the unmarried girl didn't carry a white scarf on the head. When the girl first time is shown to relatives of the husband passes a ceremony a betashar and before the girl sits at a screen. This ceremony still remain in many regions of the Kazakh territory. Such parallels can be seen in ceremonies of dead. Till a corpse instillation, the body remains behind a white screen and is put in the right side to the room. Also as well as in leaving out of the girl her home to the house of the groom. Such important traditions are kept still by Kazakhs abroad. Though white color? which bears in itself purity, till nowadays has communication with that other world. In the dictionary of symbols white color bears value of fear, conquest [5,53]. For example during the war a white flag meant defeat or the conciliator. In China, in ancient Rome, Europe white color not only has concept of a grief but also connection with that world where spirits wait for soul of the dead. Now white color probably doesn't bear such semantics but in our example color of clothes of the girl and woman differed and for the bride to carry a white scarf had such concept.

The white scarf is the main attribute during a betashar. Covering the bride's face and not showing to anybody is a accepted one. The main function of a betashar is to open a white scarf. When the girl is going to marry and leaves the house as well as the died person gets to other new world has concordance. This function is parallel with custom during a funeral when the face of the dead is covered with a white scarf also. Above told parallels have ancient roots.

Till today in research works many times was mentioned in the Kazakh eposes and verses on household life, including on difference of a betashar, and its value to society. Indeed the betashar bears with itself huge manual and importance. Unfortunately today a betashar became only obligatory custom no more. Especially afflicts that it became

commercial business. People who share this pleasure and who does a betashar have to reflect.

References

1. Islamghanuly K. Kazakh family folklore. – Almaty: Arys, 2007. – 332 w.
2. Kondybai S. Ancient Kazakh mifolgiya. The third book. – Almaty: Daik press, 2004. – 486 w.
3. Kasimova G. Ritual musical culture of Kazakhs. – Almaty: LEM, 2008. – 151 w.
4. Uahatov B. Kazakh folk songs. – Almaty: Gylim, 1974. – 285 w.
5. Turskova T. The new reference symbols and signs. Moscow: Classic, 2003. – 798 w.

Gulmarim Ospanova

*Master Al-Farabi Kazakh National
University, Kazakhstan*

Raikhan Imakhanbet

*Candidate of Philological Sciences Al-Farabi Kazakh National
University, Kazakhstan*

THE ORATOR AND HIS VOICE

The public speaker (Latin *orare* ->to ask), orator – suppliant) – a person who delivers an oration, and also the one who is having an eloquence and owning an oratorical art.

The oratorical art is one of the most valuable skills which help a wide range of listeners beautifully and correctly to carry out their position. Very few people have an innate capacity for such public speech. Those people who mastered the secrets of oratorical skills, have all chances to become an interesting personality and attain stunning success practically with any sphere, be that business, politics, art and etc.

A little baby makes a loud wordless cry to attract attention about him without hesitating. Every day he reports about his requirements to the people around him through a shout. Then it is already his first words which come into life: «Aga-agushechki ...». A half of these «speeches» – this is his indirect power over public (drawing attention, communication, approval or a protest). So it is possible to say that speakers are born.

While growing up a little baby already exerts an influence on people around him by means of the speech: «Give, mine, I love ...» In most cases, children are able to be good speakers among their relatives and familiar people. But, when it is necessary to communicate with unfamiliar people a self-preservation instinct often works out, caution (chained movements), aggression to «someone's» attendance (excessive

Алаш туы астында,
Күн сөнгеше сөнбейміз!
Енді ешкімнің алашты
Қорлығына бермейміз!

Жасасын, алаш, жасасын! – деп ақынның жігерлене жыр кестелеуі сол заман ақиқатын көз алдымызға елестетеді. «Жасасын, алаш, жасасын!» рефрени бостандық, азаттық идеясының жасампаздығына ақынның қалтқысыз сенетіндігін көрсететін жанды айғақ.

С.Торайғыровтың қалың оқырманға бейтаныс «Әлиханның Семейге келуі» мақаласы «Сарыарқа» газетінің екі санында басылған [6]. Автор мейрамға жиналғандай халық нөпірін суреттеп, лек-легімен, топ-тобымен ағылған жұртты «елге еңбегін сіңірген ерін тосып, жиылған қазақтар еді» дейді. «Ол ері елі үшін құрбандыққа жанын берген, бит, бүрге, қандалаға қанын берген, көрдей сасық ауа, темірлі үйде алаш үшін зарығып бейнет көрген, басқан аяқ кері кеткен заманда жасымай алашына қызмет еткен, болса да қалың тұман, қараңғы тұн, туатын «бақ жұлдызына» көзі жеткен, түймеге жарқылдаған алданбаған, басқадай бір басы үшін жалданбаған, «қайткенде алаш көркейер» деген ойдан басқа ойды өмірінде малданбаған Әлихан Нұрмұхамбетұлы Бөкейханов еді» – дейді.

«Таныстыру» поэмасында, негізінен, ел тұтқасы кейіпкерлер тиянақты бейнеленген. Себебі, лирикалық қаһармандармен қара қазақ пен оқыған төңкеріс заманында ел-жұртты соңынан ерте алатын «жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар» дегендей, біртуар жандарды саусақпен санағандай түгендейді. Ұлтымыздың өңшең зиялы, зерделі перзенттерімен ұшырасуымыз, ақын кейіпкерлері, ірі іс-әрекеттің адамы болып көрінуі С.Торайғыровтың суреткерлік мақсат-мұраты, көздеген нысанасынан хабар береді. Қаламгердің басты мақсаты – қоғамдық-әлеуметтік өзгерістерді дұрыс түсініп, елді тура жолға бастайды-ау деген қазақтан шыққан қайраткерлер жайында сыр аңғарту, ой салу. Десек те, С.Торайғыров жалаң мақтап, орынсыз мадақтауға бармаған.

«Таныстыру» – С.Торайғыровтың поэма жанрындағы тұңғыш талпынысы. Ақын уақыт талабына жедел жауап беріп, төңкеріс тұсында толқыған ел көңіліне ұялаған жұмбақ сауалдардың бірін өнер туындысы арқылы пайымдауды міндет еткен. Төңкеріс пен оның мәнін, бағыт-бағдарын ажырата алмай дел-сал күй кешкен жұртына елдікке бастар азаматтарды жарасымды түр, жайнаған тілмен әдемі таныстырған. Сондықтан да

Сұлтанмахмұттың Алаш арыстарын шырқау биікке көтере жырлағандығын айғақтайтын шымыр шумақтары!

Мен – қазақ, қазақтың деп мақтанамын,
Ұранға алаш деген атты аламын.
Сүйгенім қазақ өмірі, өзім қазақ,
Мен неге қазақтың сақтанамын?! [7; 210].

Сұлтанмахмұт – өршіл өлеңдерімен, сыршыл жырларымен ұлтының рухын асқақтатқан ақын. «Айқап» журналында жұмыс істеп жүрген жылдар оның

ашық бейнесі. Өзге жұртқа бағынышты ұлт әдебиеті үшін азаттық аңсарынан асқақ арман болмасы түсінікті. Тарихта бодандықты бастан кешпеген ұт аз. Сондықтан да барша халық әдебиетінде азаттық идеясын арқалаған мұралар ұлттық патриотизм мен ұлтшылдық дінгегі ретінде қастерленеді. Қазақ әдебиетіндегі еркіндік ұраншылдары дегенде сап етер ой, әрине Алаш қайраткерлері. Бұл салада Сұлтанмахмұттың таланты айрықша танылды. Ол Алашорда көтерген идеяның жауынгер жақтаушысы болды. Сұлтанмахмұт Алашорда үкіметі құрылған күндері-ақ «Алаш ұранын» жазып, онда патшашылдықтың құлауына, елдің дербес автономия алуына қуана үн қосты. Өлең әрі қарай Алаш ісіне адалдықты, оны қолдауды уағыздайды, бірлікке, ел тұтастығы үшін күреске шақырады. Сұлтанмахмұт сөзінен алаш зиялыларының арман-тілегі, мақсат-мүддесі сол кездегі қазақ қоғамының көңіл-күйі айқын көрінеді [4;294].

«Алаш ұраны» – Алашорданың гимні. «Алаш ұраны» – «Алаш» партиясының, адамзат баласының көзі көріп, құлағы естімеген өзгерістерді басынан өткеріп жатқан ісі қазақтың ұраны еді. Сұлтанмахмұт – елін емірене, жұртын тебірене сүйген ұлтжанды азамат. Атар таң, батар күнде тек қана ел қамын ойлап еңіреген, ұлтына жан-тәнімен қызмет жасауды мұрат еткен Торайғыровтай перзенттің аласапыран уақытта бұлқынып тарих сахнасына көтерілуі заңды құбылыс. «Алаш ұраны» – 1917 жылғы ақпан төңкерісінен кейін іле шала жазылған шығарма. Рухы биік, мақсаты ізгі, бітімі оқшау туынды. 1917 жылдың 20 наурызында Петроградтан Әлихан, Мұстафа, Міржақып «Алаш ұлына» атты мақала жолдап, онда: «Азаттық таңы атты. Тілекке құдай жеткізді. Күні кеше құл едік, енді бүгін теңелдік. Қам көңілде қаяудай арман қалған жоқ. Неше ғасырдан бері жұрттың бәрін қорлықта, құлдықта ұстаған жауыз үкімет өзгеге қазған оры өзіне шағын көр болып, қайтпас қара сапарға кетті « [5], – деп көңілдегі қуанышты зор шаттықпен хабарлады. Осы қуаныш лебі Торайғыров өлеңінде де жалғасқан. Сұлтанмахмұт қуанышты хабарды құшақ жая қуанып қарсы алды. Патшаның тақтан құлауын бостандыққа, теңдікке жету деп ұқты. «Алаш ұранындағы»:

Құрт аурудай жайлаған,
Құртпаққа бізді ойлаған,
Қанымызға тоймаған,
Қолымызды байлаған,
Елімізді лайлаған,
Ерімізді айдаған,
Жерімізді шимайлаған,
Өшті залым қарасы

Жасасын, алаш, жасасын! – деген шаттыққы толы тіркестер дүйім жұрттың көңіл-күйін өрнектейді.

Төңкерістен соң қазақ жерінде кеңінен өріс алған автономия алу, өз алдына жеке ел болу идеясы – «Алаш ұраны» өлеңінің өзекті түйіні, кесікті байламы.

tension), and so on is appeared. Avoiding from such public statements before «foreign» people is simple to the child under any circumstances. And the experience of public speech isn't concluded. Here also it turns out that children are born speakers, but this skill is not developed at all children.

The voice is the sound uttered from human mouth in speaking expression or singing. It means that the voice is an orchestra of various instruments. An orchestra is harmonious, strong, sustained, mobile, thin and only one that capable to transfer the slightest movements of internal life. It is also the thing which simply and beautifully expresses thoughts and feelings of a person.

It is extremely important that how the voice of the speaker sounds in the organization of perception of the orators speech by listeners: whether it sounds freely, softly, confidentially on low tones (low tone of a voice are perceived more favorably, they collect the attention of listeners, adjust them on perception of the contents) or, on the contrary, sounding sharp, intense, overestimated on tone or very silent, «without supporting», not flying to the hall.

And then the listeners should spend the first most valuable minutes of communication to perceive the dissonant, often irritating speech of the speaker while «adapting», «being accustomed».

The first function of a voice also consists in providing the audibility of the word sounding from a scene.

If the public speaker cares of his speech it is easily realized by the listeners, he will definitely develop his voice flexibility, mobility, ability of a voice «to draw the idea».

That is the second function which will revive a voice in order to be the expression of thoughts.

The fact is that we understand the speaker's speech stored in our memory as the «stock of intonational models».

We remember the melodic drawings of narrative, interrogative, imperative, exclamatory and other sentences, we hear the melodic emphasizing of the logical centers of phrases, an intoning of punctuation marks and etc.

At last, if the public speaker wants his speech to be caused not only with thoughts, but also the empathy by listeners, he will certainly develop the means of speech expressiveness.

Because the third function of a voice is to be the conductor of feelings.

After all on intonations (increase or depression of a voice, increase or reduction of sound intensity, emergence and character of pauses, change of a tempo-rhythm of the speech and trembral coloring of a voice) the listener guesses feeling through intonations and it turns up to touch with that which lives in the soul of the speaker.

The speech sounding on the heightened sonority (being artificial in this sense), should keep all expressiveness of the natural speech.

It means that it is necessary «to achieve the same thin and squeezed modulations of loudness at the heightened level in the dynamic range, which are natural to the usual colloquial speech heard from closer distance».

In what way to develop a voice remaining in a familiar artificial sense, it would keep naturalness, sonorous and at the same time it wouldn't go down to the last detail of identification of internal life of the speaker?

A skill of possession with a voice is connected with perfections of a control system work of speech function from the central nervous system.

The so-called system of feedback has huge value. All live only therefore lives that there is a feedback.

Our behavior in the society is controlled with a feedback; our verbal interaction and the birth of intonations of the speech are regulated with it too.

We don't allow «breaking down our nervous», disrespectfully to talk to the people around us.

The regulation of our behavior in life takes place reflexively; it is determined by good mannerliness, standards of behavior in the society, the attitude towards the companion and etc.

The speaker also has to be able to regulate his behavior, manage intonations of the speech in the process of verbal interaction with audience.

With the help of what he carries out this act of management?

The arbitrary regulator of the behavior is the image.

Acting in the image, the public speaker implements arbitrary control «arbitrarily unmanageable system»: facial expressions, gestures, the movements, intonations – all elements of speech expressiveness.

But if in the process of work on a voice, the speech try randomly, directly to influence on these or those parts of voice-speech organs of mechanism (the position of a diaphragm, language, larynx, chest, soft palate and etc.) to achieve desirable result of sounding, allow an unforgivable methodical mistake.

«To think that it is possible to train a voice at first, develop a necessary complex of motive reflexes and thin differentiations of movements in a separation from performing tasks, later engaging in performance is a mistake from the physiological point of view»

The effective method of development of a voice is the offered method of mediate, indirect effect on the agreed work of a voice forming organs with the help of «an image of action».

The original real or imagined action included in training will also involve the nature in work, and the nature unconsciously, reflexively call all harmonious cavity of the voice forming mechanism to an action.

So: any technical specification on a voice to subordinate to an action – such is the basic principle of training of a speech voice.

қоғамдық өмірге араласа бастаған, ақындық өнерді өзінің мақсат-мұраты деп түсініп, осы жолға белін бекем байлап шындап түскен кез – ХХ ғасырдың басы қазақ даласына үлкен өзгерістер әкелді. Ғасырдың басында қазақ қоғамында ұлттық мүдде, елдің елдігі, еркіндігі үшін, мәдениетке жету жолында күресуді мақсат еткен бағыт, демократиялық қозғалыс күшіне ене бастады.

Сұлтанмахмұт жасынан кедейшіліктің, жоқшылықтың ауыртпалығын көп көрсе де, өзі туған Баянауылда хат танитын әкесінен сабақ алып, зейіндігінің арқасында сауатын ашады. Онан соң бірнеше жыл ауылдағы молладан, кейін медреседе оқып, білім алады. 1912 жылы Троицк қаласына барып діни оқумен қатар орысша да үйреніп, білімін тереңдетуге күш салады. Бұрын анда-санда өлең шығарып жүрсе, енді өлең жазуға мықтап ден қояды. 1913-1914-жылдар арасында «Айқап» журналында хатшылық қызметте болған кезінде бірқатар өлеңдері жарық көреді. Өлең жазуға саналы түрде кірскенін өзінің поэзияға биік талап қойғанынан аңғаруға болады.

1913 жылы «Қазақ тіліндегі өлең кітаптары жайынан» деген мақаласында ол өлең-жыр «қарайған көңілімізді жауып, жанымызға пайда, дертімізге шипа» болса дейді. Сондай өлең ғана «сай сүйегің сырқырарлық ащы, зарлы бебеулерін қағып, көңіл толғағын, жүрек түйінін тарқатады. Мен анық ақ сүйек, аты жоғалмайтын «өлең» деп соны айтамын. Басқаларға карағанда, пайғамбардың жүрегінен құйылған құрандай, соқыр кісі сыбдырынан табарлық, аққұла ашық тұрады. «Марқұм Абай өлеңдері секілді.» – дейді Б. Кенжебаев [1;68]. Сұлтанмахмұттың «Орнымыз медресе оқып жатқан», «Жан қайда әділетті іздейтұғын», «Балалық күн», «Жылы кеш», «Оқудағы мақсат не?», «Талиптарға» секілді ақындық өнерге алғаш құлаш ұрған кезіндегі өлеңдерінен-ақ оның талабы зор, дарыны қуатты, тегеурінді екені айқын сезіледі. Халықтың ортасынан шыққан жас ақынның елдің жағдайын, мұң-мұқтажын, арман-тілегін жақсы білетінін, қоғамдық өмірдегі қайшылықтардың сырын терең түсіне бастағанын да анық байқай аламыз. Осындай өлеңдерінен жігерлі, ізденімпаз, қоғамға, өнерге бар ынта-ықыласымен қызмет етуді азаматтық борышым деп ұғатын жас ақынға тән алғырлық пен сезімталдық, мақсатқа жетем деген зор сенімділікке шақырады.

Сұлтанмахмұт поэзиясы – қазақ қоғамындағы жаңа дәуір – ұлттық ояну дәуірі туғызған адамгершілік, әділдік, өнер-білімге құштарлық идеяларын айрықша қуатты жігерлілікпен, асқақ үнмен жырлаған, тақырып идеялары, жанрлық, бейнелілік, стильдік ерекшелігінде жаңалығы, соны сипаттары мол поэзия, көбіне әлеуметтік, публицистикалық лирика. Поэмалары мен өлең мен жазылған романдарында да осы сарын, толғаныс публицистикалық пафос күшті сезіледі [2;122]. Әдебиет – ұлттың рухани күші. Әбір әдебиетші, қаламгер ұлттық руханият қызметкері. Олардың шығармалары, шығармашылық ізденістері халық игілігіне арналады. Ендеше ұлттық руханият қызметкерлері қандай ұлттық құндылықтарға сүйеніп, қандай көркемдік жанрда жазса да, өз халқының тағдырын, бақытын жырлап, жырымен елін кемелдікке жетелейді [3;214]. Ақын-жазушы – қоғам көңілінің айнасы. Олай болса, әдебиет – қоғамның көркем де

сөз екені белгілі. Шежіреде *хан* сөзімен қатар *паша* сөзі де қолданылған. «Шыңғыснамада» *хан* титул сөзі жалқы есімдермен тіркесіп келетін еркін тіркес ретінде қолданылған: *Сайын хан, Йочы хан* және т.б. «Түркі Шежіресінің» Демезон нұсқасында *қаан* түрінде кездеседі. Парсы сөзі *паша* «Жамиғат – Тауарихта» да «билеуші» мағынасында кеңінен қолданылған, мысалы: *Қауым ойрат ның пашаһы Қутуқа беки атлығ ерді...* (Ойрат халқының билеушісі Қутуқа беки деген кісі еді...).

Сонымен XV-XVII ғасырлардағы ескі қазақ жазба тілінің лексикалық сипатын қысқаша былайша көрсетуге болады: сөздік қазынаның негізі қыпшақтық (қазақтық), ішінара оғыз сөздері мен көне ұйғыр элементтері қолданылса, ол – жазба тіл дәстүрінің жалғастылық принципіне қарай болған құбылыс, ал дәстүр жалғастылығы ортағасырлық түркі жазба тілдерінің барлығына тән заңдылықтардың бірі болды. Араб және парсы тілдерінен алып қолданылған лексикалық қабат мол болды, олардың бір тобы халық тіліне енген кірме сөздер болса, екінші итобын көпшілік қолданысқа жоқ, бірақ сол кезеңдегі мұсылманша сауатты оқырмандар үшін түсінікті болатын сөздер құрайды. Бұл да ортағасырлық түркі жазба дүниелеріне тән лексикалық норма болып табылады. Осы екі ерекшелік жазба ескерткіштердің мәтінінде лексикалық жарыспалылықтың пайда болуына әсер етті. Бұл заңдылықтардан қазақ жазба тілі де тысқары қалмады.

Магистрант Тлеуқенова М.С.

«Тұран-Астана» университеті, Қазақстан

АЛАШТЫҢ АСЫЛ ПЕРЗЕНТІ

Сұлтанмахмұт Торайғырұлы – қазақ әдебиетінің классигі, XX ғасырдың басындағы бостандық, теңдік идеяларын уағыздаған ағартушылық, демократтық бағыттағы әдебиетіміздің аса дарынды өкілдерінің бірі.

«Бүгіндегі жастарға оқу міндет,
Тек қана оқуменен өнер білмек,
Өнер-білім, адалдық, ар-намысты

Жоятын надандық қой емсіз індет», – деп өмірдің мәні оқу-білімде екендігін айтып, қараңғылықтың қамытын сыпырып, өнер мен мәдениетке, ғылымға ұмтылатын кез-келгендігін өзінің жалынды шығармаларына арқау еткен ақынның өмір сүрген уақыты отаршылдық езгі күшейіп, таптық, әлеуметтік қайшылықтар шиеленісіп тұрған кезеңге тап келді. Бұл жастайынан жетімдік пен жоқшылықтың қасіретін тартып өскен Сұлтанмахмұттың ой-санасының ерте оянуына, алысты бағамдай білуіне әсер етсе керек. Ол әдебиеттің барлық жанрында қалам тартып, артында өшпес мұра қалдырды. Сұлтанмахмұт

This principle also allows to keep reflexive activity of voice-speech mechanism, to improve thereby «managing system» of speech function of the person in any complicated conditions of a public statement

The proposed techniques and exercises voice-speech training is designed for that to concentrate the attention on the implementation of a real or imaginary elementary action.

In this case engaged in trainings should to know what skills are trained in this or that exercise, what should be the result of sound has and control the sound quality by hearing.

Sense organs (auditory, acoustic, visual, motive, articulate, resonator, vibration and others) constantly signal in the central nervous system about the results of activity of speech organs of a sound pronunciation.

And the main thing in the system of feedback at training the voiced and speech skills is the hearing which provides «destruction of a mismatch» between the conceived quality of the speech sound and the reached result.

The hearing controls the accuracy of intoning a sound (height), regulates the loudness, duration of a sound, timbral coloring of a voice, rhythmic drawing of the phrase.

The internal hearing, or auditory representation of intonation of the phrase, controls it in the term of sounding.

The visual analyzer also gives a positive effect about the formation of skills of sounding.

The visual representation of graphic drawing of the phrase, for example, allows more precisely intone, «draw» by a thought of voice; the visual idea of pitch of tone helps «to take» this height.

In a word, this property of visual perception promotes the birth of the most exact, art and expressive intonations.

It is necessary to make a speech well before the audience:

1. Text. It is desirable to be vital and interesting.
2. To have an ability to tell this text brightly and emotionally.
3. Self-confidence.

You speak as you are already able, but – you tell the main thing. Use any opportunity, any people and you speak. If you are aimed at yourself a clever mask and wisely you are silent, creating a type of the competent person – that you are developing yourself as a listener. And in the term of public speech you go round circles, successfully deceiving yourself that it is better. In any company of people there comes the moment when it is necessary to break the awkward silence down. And this is someone who starts speaking, in a consequence becomes a good story-teller. And every time, year after year this person, practicing more and more, develops in ability to speak in front of people.

In the conclusion I want to note that the real public speaker should possess a number of qualities which make him as an expert of public speeches. Firstly, it needs to be erudite and well-read when it is necessary to choose the right words to realize the thoughts. Secondly, the speech of the public speaker must be competent and accurate, understandable purpose of listeners' audience. Thirdly, the professional must

subordinate excitement to the will and keep the cool-blooded calm in the process of presentation.

The used literatures:

1. Kornilova. E. N. Ritorika – iskusstvo ubejdat. M.: URAO, 1998.
2. Averkii (Taushev). Rukovodstvo po gomiletike. – M.: PSTG I, 2001.
3. Soper P. L. Osnovi iskusstvo reshi. – M.: Feniks, 2006.

Askarova A.

Higher Candidate of Philological Science, Professor

Baiyazytov B.

CREATIVE SEARCHES IN NOVEL OF B. MUKAYI «OMIRZAYA»

It is known that many changes took place in life of the people and in their culture and art from that time, when our country declared own independence. Also notable changes in literature appeared. Consequences of domination of one aiming affected on all spheres of life during almost seventy years. Existence of ladder, but absence of rise by this ladder specifies need in rearrangement consciousness of descendants by means of language of new art. We can find out these features in every work of our literature. Especially, to take history, our past and present as the main theme, to count what we have, to start formation of new things bravely in ideological-content searches of difficult genre novels serve as the proof of triumph of our independence.

Our time used huge force to form national consciousness which studied on mistakes of past, although refused from strong rules.

Besides Kazakh novel took new shape during the independence time. Author's searches are shown in the novels, positive influence of time is felt. «Refusal of our literature from method of socialistic realism, boring strong rules which are named class antagonism and getting fresh air of freedom of speech help to reach modern level» [1. p.210] This output of the article called «Independence period novel (viewpoints on personal, national, human aims)» of well-known writer, literature critic Sherniyazdan Eleukenov began to spread from late years of XX century, and nowadays it has own continue, it proves that it was appreciated in deserved level.

Now we can see an answer of the question «What features did literature get during the independence time» in this article:

«New literature is allocated through the national pathos. Sharp human consciousness, freedom-loving mind influenced on development of national character of literature. Through the finding out awful appearance of colonial policy, spreading all information about fighting for a free and peaceful life our national literature makes own mission before the people.

Енисей ескерткіштерінде *баһадур* сөзінің *батур* формасында «батыр» мағынасында ал Орхон ескерткіштерінде «лауазым» мағынасында, Тойок ескерткішінде жалқы есім ретінде қолданылған.

Әбілғазының «Түркі Шежіресінде» *нөкер*, *баһадур*, *нойан* сөздері жеке келмей кісі аттарымен тіркесіп қолданылады. Хандардың жорықтарында әр түрлі қызмет атқаратын *боқауыл* «ханның ас-суын басқарушы», *ереуіл* «шабуылда жекпе-жекке шығушы», *йортағұл* «ел шауып келуші», *қарауыл* «қорғаушы, оққағар», *чапұғұл* «шабуылшы», *сұрауыл* «жау жақтан хабар әкелуші» және т.б. мыс.: *Әуел беш йігіт ереуілге барды... Бір күн йігірмә кіші һазарасыбға йортұғыл йібердім... Елге сұрауыл йібердім... Кәндіман текен кендіне чапұғыл йібердім...* (Әуелі біздің бес жігіт жекпе-жекке шықты... Бір күні һазарасыбға жиырма шапқыншыларымызды жібердім... Елге хабар әкелушіні жібердім... Кәндіман деген қалаға шабуылшы әскерлерімді жібердім...).

«Жамиғат-Тауарихта» *сұлтан* сөзі жалқы есімдерден келетін титул ретінде қолданылғанда тек қазақ хандарының өкілдеріне қатысты айтылған, мыс.: *Жәнібек сұлтан*, *Келімберді сұлтан* және т.б. «Түркі Шежіресінде» бұл сөз, яғни *сұлтан* сөзі дәл осы мағынада қолданылған, мыс.: *Ғали сұлтан*, *Манқышлақ сұлтан*, *Дінмұхаммед сұлтан* және т.б. Бұлардан басқа хандықта әр түрлі қызмет атқарған *әмір*, *уәзір*, *даруға* «қала, аймақ билеушісі» *хакім* «басқарушы, әкім», *сардар*, *бек*, *аталық* «ханзадалардың тәрбиешісі», *сеид* «мырза», *боқаул* «ас суды басқарушы адам», *қарауыл* «қорғаушы», *йортағұл* «ел шауып келуші» сияқты лауазым атаулары кездеседі. «Түркі Шежіресіндегі» *хакім* «сайланған қала, аймақ билеушісі», *даруға* «ханның өзі тағайындаған қала, аймақ билеушісі» мағынасын береді. Ал *аталық* «ханзадалардың тәрбиешісі», *сеид*, *имам*, *шеих* сияқты сөздер дін басылардың атақтарын білдіреді. Сонымен қатар, *хатұн* сөзі жалпы «әйел» мағынасында, белгілі бір ыңғайда лауазым ретінде де қолданылған. *Әмір*, *әмірші*, *қолбасшы* сөздері үш жазба ескерткіште де кездеседі. «Жамиғат – Тауарихта» лауазым атауларына жататын *йарғұчы* «қазы, судья», *сеид* «дін басы», *нойан* «әмір», гүрген «батыр, сал, сері», *сечен* «сөз тапқыш, дана», *ғойдәң* «аса қадірлі, құрметті» сөздері жалқы есімдермен тіркесіп, титулды кісінің әлеуметтік жағдайын білдіреді, мыс.: *Буқай йарғұчы*, *Бөләк сеид*, *Мұқа ғойдәң*, *Куки нойан*, *Буту гүрген* және т.б. Алайда бұл сөздердің қай тілден енгендігін және нақты мағынасын анықтау келешектің ісі және бұл сөздерге этимологиялық тұрғыдан назар аудару керек деп білемін. *Қарачу* «ханның кеңесшісі», *қорчы* «садақ атқыш, мерген», *казик*, *чора* «әміршінің күзетшісі», *боқауыл*, *баурчы* «ас-суды басқарушы», *нөкер* «жасақшы», *мырза* «билеуші топтың уәкілі», *баһадур* «ер жүрек адам, батыр» сөздері де мольнан қолданылған, мысалы: *Бартан баһадурның улуг хатуны қауым барқут ерді... Чыңғыз хан аны нөкерім теб айтұр ерді...* (Бартан батырдың үлкен әйелі Барқут қауымынан еді... Шыңғыз хан оны жасақшым деп айтар еді...).

«Түркі Шежіресіндегі» лауазым, атақ-дәрежеге байланысты *хан* сөзі «ел, жұрт билеуші» мағынасында ертедегі Орхон-Енисей жазбаларынан бізге жеткен

2. Гилстер П. Навигатор INTERNET: Путеводитель для человека с компьютером и модемом.- М.: Джон Уайли энд Санз, 1995.- 735 с.

3. Соломенчук В. Интернет: краткий курс: Пособие для ускоренного обучения.- СПб.: Питер, 2000.- 288 с.: ил.

4. Интернетке кіріспе «Бүкілдүниежүзілік өрмек»: Әдістемелік құрал.- Алматы, 1999.-256.

5. Шөкіш А. Интернет – Америка барлаушыларының туындысы немесе ғаламдық ақпараттар туралы не білеміз?//Алтын орда.-2002.- ақпан.-Б.19

6. Антрушина Г.Б. Лексикология английского языка. – М.: Дрофа, 2007

Қабатаева К.Т.

Филология ғылымдарының кандидаты, профессор

Шәйтемиров К.

I курс Э-11 тобының студенті

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті

ЛАУАЗЫМ ЖӘНЕ ӘСКЕРИ АТАҚ – ДӨРЕЖЕГЕ БАЙЛАНЫСТЫ АТАУЛАР

«Шыңғыснама» мен «Түркі Шежіресінде» **нөкер** «жасақшы», **мырза** «билеуші топтың уәкілі», **баһадүр** «ер жүрек адам, батыр» сөздері осы мағыналарда кездеседі. Ортағасырлық тарихи жазба ескерткіштерінің ішінде Қадырғалидің «Жамиғат-Тауарих» атты туындысының ерекшелігі әскери құрылысқа байланысты сөздердің көбі маңғол сөздері болып келеді, мыс.: **нойан**, **гүрген**, **түмен**, **боқаул**, **нөкер** сөздермен тіркесу арқылы әскери атау білдіреді. **Он бегі** «он кісінің басшысы», **йүз бегі** «жүз кісінің басшысы», **мың бегі** «мың кісінің әміршісі», **түмен бегі** «он мың кісінің әміршісі», **чора агасы** «хан күзетшілерінің басшысы», **гөйәң** «ұлы әмірші», **аңшы** «түменнің әміршісі» және т.б. **Нөкер** сөзі парсы тілінің ләшкер сөзімен бірге жарыса қолданылса және Өтеміс қажының «Шыңғыснамасында» да **нөкер**, **ләшкер** және **қарауыл** сөздері жиі кездеседі, мысалы: **Әммә Йожы хан барча оғланларыдың улуграқ ерді. Әзім ләшкер қошуб Дешті Қыпшақ уалайатыға салған йіберді... Ол йүрүшде Шайбан ханға отыз мың киші қошуб қарауыл йіберді... Булар қайтып келгүнчә Ежен ханны нөкерлері иесіге [...] болуб Ежен ханны тамам оғланлары бірлә өлтүрүб ерді...** (Жошы хан барлық балаларының ең үлкені еді. Көп әскерімен Дешті Қыпшақ даласына жорыққа шықты... Осы жүрісте Шайбан ханға отыз мың кісі қосып, қорғаушыларын жіберді... Олар қайтып келгенше Ежен хан мен әскерінің барлығын өлтіріпті...).

The shapes of old Kazakh traditions were opened in the literature of independence time which can be compared with foreign ones». [1. p. 211] Besides, in connection with democracy of that time, which is not against to pluralism, existence of different viewpoints, political streams, a lot of works were written in social realism style. Literature considered that as normal thing». [1. p. 211]

Certainly, it is naturally that every epoch has own rules and laws, power of social consciousness working systematically. Is it true that every time, everywhere appreciating of what we have is together with comparing with the past. As continue of that the following question appears: What ideological content searches did today's top of Kazakh novels get in normal development.

«Hundred and fifty years (not two hundred and fifty) of colonialism, especially, second part of period – Russian-soviet period was very difficult time for Kazakh people. Open, strong genocide – ... – reduced two times natural growth of kazakh which had huge area with big amount of people in own time, and make reduction in four-five times of final point...» [2. p.377] said writer M. Magauin defining the situation which Kazakh people felt. This our history of late time. New Kazakh novel did not stop on telling this bitter truth, finding the ideological side of national freedom idea which existed during this time. That is also true that we started reform our thoughts about our independence with help our history.

Although the difficulties which history got through XX century was transferred by works of art, the main sign is picture by words, monument done by literature. That shows free breathing of historical consciousness during the independence time. This breathing served as the beginning of exploration of new information about old history. Brave works of our writers who lived last decades of Soviet Union showed how is great our historical novel, and gives a lot of opportunity for its future. But, future of colonized people is not clear; representatives of that people are not free. This is way of broking strong people.

It is known that intelligent people always notice material and spiritual condition of own people. Such intelligent person does anything for own people. At the beginning of describing such intelligence stand «Omirezaya» which was written by Bakkhozha Mukayi in 1998. Main hero is historian – Ayagan Kuvatov. Certainly, it does not demand on proving an importance of historians' activities in order to get national consciousness. Because without knowledge about past, we cannot appreciate our present. Historical researching of Ayagan Kuvatov's work dedicated to son of Kenesary, Syzdyk, who e battled for the good of the people. It also known that writing on such themes was not only something new for society, but crime. This novel is about inner fighting of Kazakh intelligence of that time, which took place last 80-90 years of Soviet period.

In the article called «Zobalan» dedicated to «Omirezaya» writer Mukhtar Magauin says, big consequence of connection colonialism with genocide is broking courage of people. Bakkhozha Mukayi's novel «Omirezaya» is about slave's mind, broking courage of people.» [2. p.378]

Omirzaya –star, which appeared before another stars and shining near the moon. It cannot be seen when other stars appear. Name of this star which has own place on people’s mind found out own importance. That is similarity of short life and star at the sky. This meaning of star opened main theme of Bakkhozha Mukayi’s novel «Omirzaya».

Kazakh novel always tries to give plenty of life situation of people, especially, their happiness and difficulties. But «Omirzaya» is not bound of historical facts. Even the event of 1986 was only noted, but was not described completely. On the contrary, it was appreciated as an act from a hopelessness after thinking. Not taking main heroes as active people did not destroy ideological content of the novel. It makes novel more exciting that person who wanted to protect people’s willing was battled by own contemporaries. It seems we should know it as describing of Soviet’s truth. And the concept «Soviet’s truth» should take own meaning. And Mukayi’s novel «Omirzaya» is work of describing this meaning. [2. p.379]

It is right that we think about historical novel when we talk about history. But, «Omirzaya» is not historical work. We can find out names of Brezhnev, Konayev, but they are not heroes of this novel. We can understand from first pages that a teacher of the main hero – Aldiyar Akpanuly – researched history of Kenesary, who battled for freedom of own people, and felt many difficulties of life because of it. «Conclusion of this novel – Aldiyar Akpanuly’s thinking» [2. p.380].

So son of such wise man got a drunkenness, lost father’s way. «I give you name of such respect person. I have a big desire of that you would do everything for your people. But, I confused, dear. He becomes my sadness» [3. p.5] said Aldiyar Akpanuly to Ayagan Kuvatov. How strong and brave was Aldiyar, but that situation connected with his son broke him. A fact that words «If you want to become a strong country, you should give right upbringing for youth» became true made him accept own destiny.

Also similarities between authors heroes and historical heroes are in this novel.» It seems that fantasy heroes get true appearance in historical shape. Two historians who were presented by author have character similarities with historical men. Professor Aldiyar is such person, who knew that he did not gain the society, but battled. He did not beg, ask for help. He did as Kenesary and believed that God helps. One way. «Only justice can transfer to truth», [3. p.6] « [1. p.239]

At the time, Ayagan looks like as Syzdyk. This similarity is not in appearance, but in big idea which gives full power» [1. p. 239]

Author says, «I dedicated this work to heroes, who battled for the freedom of our people [3. p.3]. There openly discussed about ideological and content fighting of such heroes, who struggled for the people, and avoid to solve own problems before above mentioned. «The main concept of this work is fighting for the truth, It is known that in the battle we have two sides. Novel shows the difference between two sides. They are supporter of the truth and people who are against to the truth. [4. p.4]

Heroes of this novel are men who dedicated own life for a study and science and their followers. Professor Aldiyar Akpanuly, young scientist Ayagan Kuvatov,

2 to демеулігінің орнына, too – сөзінің орнына, two сан есімінің орнына, тіркесінің орнына қолданылады Олардың да өзіндік ерешеліктері бар. **2**day = **today**, going **2** work [tə] дыбыс **me2** = **me too**; 4 for көмекші сөзінің орнына **4**ever = **forever**, four сан есімінің орнына, **gud4u** = **good for you**, [fo] дыбыс тіркесінің орнына қолданылады. Бұл заңдылықтар әріптерге де тән болып табылады. Егер әріптер бір бірінен бөлек тұрса, онда әр сөздің өзіндік бір мағына беретінін ескергеніміз жөн. Мысалы **C U** – **see you**, **B** there (**be** there), bee [bi] зат есім **2 b** or not **2 b** (**to be** or not **to be**). Әлеуметтік желілерде және СМС хабарламаларында көп кездесетін ағылшын тілінен енген қысқартылған сөздерге назар аударайық.

LOL = lots of laughs = күлкіден ішек қатты, BTW = by the way = айтпақшы, ROFL = rolling on the floor laughing = күлкіден жерде аунау, IMHO = in my humble opinion = менің жеке пікірім

IMO = in my opinion = менің ойымша, CU = see you = көріскенше, B4now = bye for now = әзірше сау бол, b/f = boyfriend= жігіт, g/f = girlfriend = қыз, BRB = be right back = сәлден соң қайтып келемін, АBT = about = туралы, K = okay = жарайды, Аватар – әлеуметтік желіде отырған адамның суреті, Блог – белгілі бір адамның басқа қолданушыларға ашық интернет сайты, Блоггер – блог иесі, Гуглдау (гуглить) – ізденіс сайттарынан ақпарат алу, Аккаунт – желіде тіркелген қолданушы, Посттау – жариялау, Мем – желіде тез тарқалатын пікір, сурет, видеоролик, Смайлик – эмоцияларды білдіретін тыныс белгелерінен тұратын символ, Комментар – түсінік беру, көз қарасын білдіру, Ник – желідегі лақап аты, Спам -көптеген тұтынушы санына жарнама жіберу, Юзер – пайдаланушы, Юзерпик – пайдаланушының суреті, Селфи – өз-өзін суретке түсіру, Хакер – компьютерді кәсіби қолдана білетін адам

Сіз бұл символдарды достарыңызбен күнделікті хат алмасқанда, әр түрлі сайт немесе форумдарда, әлеуметтік желілерде кездестіргеніңіз сөзсіз. Егер бейтаныс ағылшын сленгтері тап болса, мағынасын бірқатар ресурстар арқылы қарастыруға болады. Солардың ішіндегі ең қызықтысы **Urban Bictionary**. Бұл сөздік кез келген желі тұтынушының ұжымдасуымен толықтырылады. Сонымен қатар бұл сайттан көптеген жаңа нәрсе білуге болады. Ең бастапқы бетте «Күн сөзі» айдары бар. Бұл айдар категорияларға байланысты бөлінеді, көп қолданысқа ие сөйлемшелердің түсініктерін берген. Және де бұл сөздік көптеген түсініксіз сөздердің мағынасын ашуға түсіндіреді.

Адамзат қатынасындағы ең қарышты дамитын сала заманауи технологиялар арқылы қатынасу саласы болып табылады. Бұл сала тек қарым қатынасқа ғана емес, сонымен қатар жазбаша және де ауыз екі тілге де әсерін тигізеді. Заманымыздан артта қалмай, жаңа үлгіде болған жөн.

Әдебиеттер:

1. Гаффин А. Путеводитель по глобальной компьютерной сети Internet.- М.: Артос, 1996.- 274 с.- (Просто о сложном).

қолданысқа ие болуы тілдің жаңа формалары пайда болуына әсер етеді. Сондықтан да бұл мәселе зерттелу керек деп ойлаймын.

Әлеуметтік желіні «әлеуметтік медиа» деп те атайды. Бұл – адамдардың бір-бірімен ғаламтор арқылы өзара байланысын қамтамасыз ететін интернет сайт(тар). Жалпыға ортақ сөзбен айтар болсақ, әлеуметтік желі дегеніміз бұл – адамдар мен олардың бір-бірімен қарым-қатынасы. Әлеуметтік желінің бірнеше түрі бар. МойМир секілді жалпы әлеуметтік желілер немесе блогтар желісі, микроблогтар, тек қана видео немесе суреттерді жүктеуге арналған белгілі бір бағыттағы, тақырыптық әлеуметтік желілер бар. Мысал ретінде әлеуметтік видео желіге youtube-ті айтсақ, блогтар желісіне wordpress, фотографтар немесе жәй ғана суретке түсіргенді жақсы көретін әуесқойлар үшін flickr, ал микроблоггинг мысалына twitter жатады.

Қазіргі таңда біздің өмірімізде көптеген амалдар мен байланыс жолдары пайда болды. Өмірімізді компьютерсіз, ноутбуксыз, ұялы телефонсыз, смартфондарсыз, сонымен қатар байланысуға мүмкіндік беретін заманауи техникаларсыз елестету мүмкін емес. Әрине, ол орынды, себебі мәтіннің жіберілу әдісі өзгергендіктен, тілдің өзі де өзгереді. Сіздерге ағылшын тіліңіздің сөздік қорын әлеуметтік бірліктермен, хат арқылы байланысу түрімен толықтыруды ұсынамыз.

Қазіргі ағылшын тілінде, сонымен қатар, қазақ, орыс тілдерінде заманауи коммуникативтік ортада пайда болған жаңа туынды сөздер көп. Коммуникативтік орта адамдар арасындағы коммуникацияға әсер етеді. Себебі смс, интернеттегі әлеуметтік желілер, ұялы телефондардағы желі т.б. коммуникативтік ортаның құрылғылары болып табылады. Коммуникативтік ортада ең көп ағылшын тілі қолданылатыны айдан анық. What's up, Viber, Skype, We chat, Chat On бағдарламаларында немесе Facebook, Odnoklasniki, Twitter, Мой Мир, В Контакте әлеуметтік желілерінде ағылшын акронимдері өте көп кездеседі. Акронимдер сөз тіркесінің алғашқы әріптерінен, бастапқы дыбыстарынан құрылған қысқарма сөздер. Мысалы: **LOL** (немесе **лол**; ағылшын laughing out loud – қатты күлу; немесе lots of laughs – көп күлу дегенді білдіреді) ...

Ағылшын акронимдерінің әлеуметтік желілерде не себепті көп қолданылатынын білу қиынға соқпайды. Интернет арқылы қатынас:

- синхронды түрде (яғни нақты уақыт тәртібінде жүзеге асуы).
- асинхронды (яғни сол сәтте сөйлесушіден жауабын күтуді қажет етпеуі)

болуы мүмкін.

Хабарламаларда, сонымен қатар, әлеуметтік желілерде әңгімелесу барысында ағылшын әріптер, сандар, сөз тіркестері мен аббревиатуралар өзара заңдылықтарына сәйкес қолданылады. Мысалы, сөздердің ұзындығын қысқарту үшін сандар қолданылады: **sk8** – **skate**, алайда сөдің мағынасын түсіну үшін сөздерді әдеттегідей оқып, санды толығымен оқу керек. Келес мысалдарға назар аударсақ,

Asylkhan, Khadisha are supporters of the truth, but rector Musa Bailarov, dean Zhakiya, collaborator of state safety committee, and their followers as Almas are contrary to the truth. And we can find out every person in true life. Also representatives of last group have power.

It is true that fighting between writers of people's history never stop. Great words of Gabit Musirepov «today's aims consider what is right or wrong in past events» shows that who won word fighting, that got everything.

There are many novels dedicated to science men in Kazakh literature. Each novel has facts about advantages and disadvantages of heroes' activities. If we can find out one in Bakkhoza Mukayi's novel «Omirezaya», next one we can find out in Abdizhamil Nurpeyisov's «Songy paryz». In first one scientist are historians who explored past of the people, in the second novel it is described a fighting of ecological scientists for destiny of Aral sea. Besides, that fighting is not the main theme of novel. Always willing of the people, Earth problems on the first place. And these novels tell about how do people understand that problems, what do they do before the nature, or they do only own deals.

Reaching the main aim, beginning with the history, discussing periods which are history for present proves that those epochs influenced our national consciousness. These may be features which were got through an analysis that this novel which this article dedicated had state present of Kazakhstan in 2000. It is known that this novel cannot leave readers without any emotions because of its ideological and content searches. Especially, when they can find out such events and heroes in real life. Besides, this is history for society, epoch, truth of past for present. If actual works through the time get own importance, vitality of creative searches of Kazakh novel make literature critics believe in them.

Literature:

1 Eleukenov Sh. Tauelsizdik dauiri romany (tulgalyk, ulttyk, adamzattyk muddeler turgysynan kozkaras). Kitapta: Kazirge adebiettegi zhalpyadamdyk kundylyktar, uzhyndyk monographiya.– Almaty: «Evo Press», 2014. – 708 pages. (p.209 – 324)

2 Magauin M. Zobalan. // «Kazakh adebieti» gazetі, 24.11.2000. Kitapta: Magauin M. Shygarmalar zhinagy: on ush tomdyk 1960 – 2002 y. – Almaty: Kaganat – GMO baspasy, 2002. – Onynshy tom. Oi, tolgamdar. 1988 – 2001. – 409 pages. (p.377 – 385)

3 Mukhan B. Omirezaya. Roman. – Almaty: «Parasat» zhurnaly, 2004. – 480 pages.

4 Balgabayev S. Shygarma arkauy – shyndyk kuresi // «Zhetisu» gazetі, 30.11.2000. (4 pages).

Ильина Валерия

Студентка III курса ИФМК

Бурятского государственного университета

(науч. рук.: Смирнова С.И., ассистент каф. АЯЗ ИФМК)

СЛЕНГ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

В любом словаре сказано, что язык – знаковая система, соотносящая понятийное содержание и типовое звучание. Как известно, язык – постоянно меняющаяся, развивающаяся и обрастающая новыми выражениями, словами и фразами явление [6,672]. Одним из ярких проявлений этих изменений является сленг. Сленг (англ. *slang*) – слова или выражения, употребляемые людьми определенных возрастных групп, профессий или классовых прослоек [4,875]. Рассмотрим один из видов сленга, а именно сленг немецкой молодежи. Он колоритен, необычен и интересен, а также, как и все сленги, ярко отражает течения и изменения современного немецкого разговорного языка. Пьер Морис Ришар указывает на то, что немецкие студенты, изучающие французский язык, во время стажировок во Франции сталкиваются с трудностями в общении из-за непонимания ряда терминов, с которыми им не представилась возможность познакомиться на уроке. Автор сообщает: «Необходимо заполнить эту лауну, помочь преподавателям быть в гуще событий, знакомить их с языком «улицы», прессы и современной литературы» [1,36].

В. Д. Девкин пишет: «Молодежь стремится к оживлению и предельной экспрессивности высказываний» [3,57]. Молодежная культура немецкоязычных стран, в частности молодежный сленг, вызывает неподдельный интерес у студентов, изучающих немецкий язык. Они хотят понимать и быть понятыми своими сверстниками в Германии. Сленговую лексику необходимо знать, т. к. она порой труднопереводима: *blechen – bezahlen; verticken – verkaufen; checken – etwas verstehen; peilen – verstehen (auch: schnallen, raffén); labern – sprechen (reden); mamfen – essen; Bock haben – Lust haben; Null Bock (keinen Bock haben) – keine Lust (keine Lust haben); zutexten – unentwegt auf jemanden einreden (meist gegen dessen Willen); jumpen – springen; das Oky-Doky – Alles in Ordnung; das Outfit – Aussehen (Mode); der*

В рамках данного исследования попробуем разделить выделить несколько тематических групп:

1. Слова, относящиеся к сфере работы, умственной деятельности, финансовой сфере. Например, *worken, robotern – arbeiten; hammern – viel arbeiten; reinhammern – mit Hochdruck arbeiten; деньги: die Kohle, die Knete, die Mause, der Kies, das Moos (aus der Gaunersprache), die Mopse, die Monnis – деньги, деньжата, бабки; die Tonne (сотенная купюра); der Wampum – деньги, деньжата (от названия кушака северо-американских индейцев со связкой ценных ракушек, служившей у них платежным средством); das Esperantogeld – der Euro;*

старым наделам, по вырубкам, но если прежде брали только деловую древесину, только сосну и лиственницу (было время – травили березу и осину ядохимикатами, чтоб не засоряли леса), то теперь вычищали под гребенку» [1, с. 365].

Подводя итоги, укажем, что В. Распутину-прозаику характерны: «<…> высокохудожественное осмысление многогранной жизни, исторически конкретное изображение общественного уклада, роли народа и отдельной личности в социальном движении» [4]. В повести «Пожар» В. Распутин довлеет трагическое мироощущение, по этой причине в повести обнажены мотивы социальных утрат, душевных потерь и природных дисгармоний. Автор и герои убеждены, что утилитарный подход к жизни и окружающей среде, «<…> стремление только извлечь из природы «пользу» для себя, без желания постичь ее красоту и вечную мудрость, не могут породить ничего долговечного» [5]. Вместе с тем прозаика не покидает вера в лучшее завтра. Не случайно «Пожар» завершается сценой весеннего обновления земли. «Никакая земля не бывает безродной» [1, с. 415] – уверенно заявил художник в финале произведения.

Литература

1. Распутин В. Г. Пожар. Собр. соч.: В 3-х т. Т. 2. М.: Молодая гвардия, 1994. – 512 с.
2. Вахитова Т. М. Природные стихии в творчестве Леонида Леонова // Русская литература. 2005. №3. С. 87.
3. Тургенев И. С. Ася. Полн. собр. соч. и писем: В 30-ти т. Т. 4. М.: Наука, 1988. – 487 с.
4. Петишева В. А. Л. М. Леонов: искусство романа. М.: Голос-Пресс, 2008. – 204 с.
5. Литература / Под ред. В.К. Сигова. – М.: Дрофа, 2005. – 559 с.

Садуахасова М.Б.

Таразский Государственный Университет, Казахстан

АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Тілімізге әрқашан болатын әртүрлі құбылыстар алдымен ауызекі тіл негізінде танылады, себебі ол қоғаммен, әлеуметтік өмірмен тығыз байланысты. Сондай-ақ жазбаша сөздің және ауызекі тілдің ара қатынасын анықтау, яғни тіл мен сөйлеудің өзара қарым-қатынасын, айырым тұстарын анықтау сынды көптеген проблемаларды сөз етуге болады. Осындай мәселелердің бірі «интернет тілі» проблемасы. Жаһандану заманында әлеуметтік желілер және басқа да қатынастық бағдарламалар өте көп қолданысқа ие. Ағылшын тілінің көп

символических и т.п.), а также в виде динамичной, развивающейся живой природы, например, воды, огня или леса. Лес в повести воссоздан не только как проявление материального мира, но и как важнейшая составляющая сюжетных конфликтов и противостояний внутренней жизни героев, а также авторских отступлений, диалогов и монологов персонажей независимо от исторического контекста, народно-поэтического или мифологического континуумов. Природные стихии В. Распутина выступают в тексте то в качестве «сквозных» образов-метафор или разновеликих лейтмотивов, то как архетипический фон или философский символ, выражая мировидение повествователя.

Природные стихии, величественные, могучие и не подвластные людскому желанию, изображены в повести параллельно суетливой и временной жизни в Сосновке, они словно безучастны к судьбам героев и конфликтам произведения. Стихии в тексте выполняют знаковую художественную функцию. Например, когда огонь, оттеснив людей и завладев «инициативой», перемалывал в своем гремучем тигле все, что способно было гореть, сосновцы потеряли веру отстоять промтоварные склады: «Никто, похоже, больше не тушил – отступились, а только вытаскивали, что еще можно было вынести» [1, с. 374]. Между тем, окружающая природа продолжала жить своей жизнью. «Огромная, всходила за горой луна. Выкатываясь из-за леса, она подвигалась вправо, и, как на экране, вплывали в нее и в холодном кипении сгорали в ней верхушки деревьев» [1, с. 376].

Обращение повествователя к знаковым природным картинам далеко не случайно. Подобно И. Тургеневу, он уверен, что в природе заключена «та общая, бесконечная гармония, в которой <...> все жизни сливаются в одну мировую жизнь» [3]. Природа – колыбель разума. Постигая ее тайны, величественное равнодушие, ее утилитарную и чувственно-созерцательную притягательности, люди учатся не только жить в гармонии с естественным, но и научно соразмерно пользоваться его благами. Человеку к природе всегда следует обращаться на «Вы»; она, в свою очередь, воздаст сторицей, как это случилось в повести в послевоенные годы: «Вскоре подоспел голод, спастись от которого легче было все-таки здесь, возле Ангары и тайги <...>» [1, с. 371]. Поистине, бездонные кладовые добра скрыты в неоглядной сибирской тайге: не ленись, человек, работай, будь рачительным хозяином! «В первые годы, – отметил автор, оценивая размах лесодобычи, – и весь леспромхоз был – один этот участок. Потом открыли второй, потом третий, четвертый, и только по прямой береговой линии протянулось нынешнее порубочное хозяйство на сто с лишним километров» [1, с. 379].

Чем глубже рубщики с армией заготовителей, вооруженные мощной техникой, проникали в тайгу, тем небрежнее работали люди. Постепенно их главным делом и жизненным принципом стало «валить лес, только валить и валить, не заботясь, останется, вырастет что-нибудь тут после них или нет» [1, с. 377].

Со временем масштабы лесозаготовок стали угрожающими: древесину из ближайшей округи сосновцы взяли за семь лет, затем в поисках строевого леса перешли за Ангару – там работы хватило еще на пять лет. Затем «снова пошли по своим

2. *Названия видов одежды.* Примеры: Klamotten – Kleidung; das Outfit, der Look, die Anmache – Kleidung; Edel-Look – gute, modische Kleidung; der Pulli, Sweater – die Strickjacke; Shirt – kurzärmeliges Hemd aus Baumwolle (Unterhemd); Blazer – Sportjacke; Dessous – Frauenunterwache;

3. *Виды хобби, развлечений:* shoppen – durch Geschäfte bummeln; das Date – ein Treffen, Verabredung; dancen – tanzen; die Bambule – der Tanzabend; die Outdoor-Party – das Picknick, die Kaffeeahrt; die Aufrisszone – территория, излюбленное место проведения времени;

4. *Существительные, обозначающие людей или дающие оценку людям, слова, обозначающие родителей:* Wixer, Arsch, Arschkrampe, Nullchecker, Spacken – Idiot; Maus, Perle, Schnecke, Torte, das Perlhuhn, das Sahnetortchen, die Biene, die Sonne – sympathisches Mädchen; die Schlampe – Mädchen mit immer neuen Beziehungen, unordentliche Frau; die Zicke – dummes Mädchen; родители: Mumie, Erzeuger, Grufties, Alte, Kalkleisten, otzi – предки.

5. *Оценочные понятия:* Klasse, Spitze, supergut, toll, oberaffengeil – hervorragend; cool – locker, lassig, gelassen, besonder gut; atzend – uninteressant; ausgekocht – schlau (Das ist ein ganz schon ausgekochter Typ); ultimativ – bemerkenswert, super (ultimate Party); total – voll, absolut (totale Banane);

6. *Слова и словосочетания, выражающие эмоции:* Wow – Ausruf der Bewunderung; Boey (Boah Ey) – Ausruf (des Erstaunens; der Bewunderung).

Интересен тот факт, что некоторые сленгизмы заимствованы из английского языка: Mopping – Menschen am Arbeitsplatz verachten, schlecht behandeln, erniedrigen, schikanieren; City – Altstadt oder Geschäftszentrum; Designer – Entwerfer. Есть примеры заимствований и из французского языка: die Courage – Beherztheit, unerschrocken; die Annonce – Zeitungsanzeige; der Chef – Abteilungsleiter oder Betriebsleiter. Интересны также заимствования из итальянского: Paparazzi – Skandalreporter; prestissimo, presto, rapido – sehr schnell; subito – sehr schnell; rasanto – jahlings.

В общении со сверстниками, носителями языка, а также при чтении художественной, публицистической и научной литературы, просмотре оригинальных видеофильмов студенты сталкиваются с новыми малопонятными и трудно переводимыми словами. И первостепенная задача преподавателя – снять трудности в их понимании. Е.В. Розен считает сленгизмы не слишком остроумными языковыми вывертами – свидетельством культурной незрелости подростка [5,37]. Е.Г. Борисова предлагает бороться с любыми проявлениями жаргонизации речи молодежи [2,76]. С мнениями данных ученых нельзя не согласиться, однако предполагаем, что пока молодежный сленг используется молодыми, когда они общаются между собой в непринужденной, неофициальной обстановке, никакого «загрязнения» языка не происходит.

Литература

1. Richard P.-M. Umgangsfranzosich Verstehenlernen. / P.-M. Richard. – München, 1988. – 198 с.
2. Борисова Е.Г. О некоторых особенностях современного жаргона молодежи / Е.Г. Борисова. – Русский язык в школе, 1981. – 234 с.
3. Девкин В.Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / В.Д. Девкин. – М., 1981. – 321 с.
4. Комлев Н.Г. Словарь новых иностранных слов / Н.Г. Комлев. – Издательство МГУ, 2012. – 1308 с.
5. Розен Е.В. Новые слова и устойчивые словосочетания в немецком языке / Е.В. Розен. – М., 1991. – 243 с.
6. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В.Н. Ярцева. – Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.

Askarova A., PhD, associated professor
Semiztaeva A., 2nd year master student

KAZAKH LITERATURE FOR CHILDREN

Kazakh literature for children is the spiritual fundamental sphere, which was born and linked with the Kazakh society together. Earlier literature for children was not written systematically on one special sphere as in some European countries. However, it is the mixture of rich spiritual treasury of the same people, the same nation. Even being communicated, it motivates babies and youth to try beauty, to create the spirit of patriotism and braveness, thereby performing an educational function.

Kazakh children's literature is a similar fate. The second half of the nineteenth century, to the beginning of the twentieth century, there was no concept of children's literature to Kazakh. But that does not mean that there was no spiritual treasure for children. Kazakh rich folklore, folk literature, poetry, zhyraus poetry – much of children's literature. And the classification of children's literature, the development of the sectors, its discussions and analyzes began in the beginning of the thirties of the twentieth century.

In the 70-80's of the 20th century the Kazakh children's literature was actively developed. The discovery of «Zhalyn» – young people's, «Balausa» – children's publishing houses, an annual competition for children and young people at the publishing house «Zhalyn» made a great influence. And, «Baldyrgan», «Ulan» – were the guide and workshop of children's literature since ancient time. Receiving by Muzaffar Alimbayuly – State award, Marat Kabanbay – international award named after Andersen, and participation of Kazakh poets' and writers' works in the international book fairs, and translation of them into number of foreign languages – are growth indicators of the Kazakh children's literature.

В финале «Пожара» мотив Агафеста – вечного скитальца – проявился новой гранью. Для В. Распутина странничество – категория философская, содержание которой составляет служение идеалу, верность своей мечте. Странничество осознается писателем не как охота человека к перемене мест, а как напряженный нравственный поиск личности, стремление угадать свое предназначение и координату в изменчиво необозримом мире. Человек «не похожий на других», считает автор повести, обречен на одиночество и длительный духовно-нравственный поиск. Не случайно произведение завершается философскими размышлениями прозаика о человеке и земле, о жизни и смерти, о вечном движении и обновлении бытия. Иван Петрович уходил в обетованную даль: «Издали-далеко видел он себя: идет по весенней земле маленький заблудившийся человек, отчаявшийся найти свой дом, и вот пойдет он сейчас за перелесок и скроется навсегда» [1, с. 415].

Необходимо отметить, что земля – первородная сущность всего живого и мифопоэтический символ – воспринимается героями «Пожара» как сакрализованная основа бытия. Поистине, «земля является незыблемой ценностью, припадая к которой человек обретает силу, мощь и прощение» [2]. Именно такой, всепрощающей и доброхотной, показана мать сыра-земля в последнем эпизоде произведения: «Устраивать ей теперь переклик, – отметил автор, – что уцелело и что отмерло, что прибавилось от людей и что убавилось, собирать уцелевшее и неотмершее в одну живую и приготавливать к выносу. Разогреется солнышко – и опять, как и каждую весну, вынесет она все свое хозяйство в зелени и цвету и представит для уговорных трудов. И не вспомнит, что не держит того уговора человек» [1, с. 415].

В повести «Пожар» отчетливо проявились элементы поэтики экзистенциального типа мышления. С чувством глубокой озабоченности писатель изобразил негативное отношение селян и заготовителей леса к социально-экономическим порядкам периода первых послевоенных десятилетий. При этом автора повести волнуют и общественные противоречия, и внутреннее состояние близких ему героев, их решительные попытки противостоять изъятиям жизни, парадоксальным условиям времени.

Мотив утраты доминирует в повести, определяя ее сюжетодвижение и композицию. Неожиданное изменение привычного образа жизни Ивана Петровича, вызванное войной, привело к необратимым потерям – физического и душевного покоя, мирной гражданской жизни, родных и близких, оставшихся в далекой, суровой Сибири. Война несла в себе неисчислимое множество горьких утрат. На что только не наглядился герой, неся бремя защитника земли русской: «<…> и на несчастья, и на бедность, и на поруху, все кругом вопило от страданий и молило о помощи, много что было переверочено и обезображено, но даже в самых пугающих разрушениях просматривалась надежда: дайте время, дайте руки – оживет и отстроится, человек не потерпит разора» [1, с. 370].

Испытаниям и утратам подвержены как люди, так и природные стихии, которые пронизывают весь текст «Пожара», выступая в форме различных описаний – статистических, развернутых или минивставках (конкретно-реальных,

5. Abdyrakhmanov S. The features of Nazira/ Astana khabary, 2007, Sept 13 (#153) – p 3.
6. Zeinollauly K. The characteristics of nazira// Arka azhary, 2010 – Oct 23 (#127) – p 6.
7. Yermanova S. Qutb's «Khosrow and Shirin» epos and using of Naziragoilyk method// 2013. #1. –p 33-35.

Абкадилова Э.А.,
Петишева В.А. д. филол. н., профессор
Башкирский государственный университет
(Бирский филиал), Башкортостан, Россия

ОБРАЗЫ ДОМА И БЕЗДОМЬЯ В ПОВЕСТИ В. РАСПУТИНА «ПОЖАР»

Аннотация: В статье исследуются тематическая оригинальность повести В. Распутина «Пожар», своеобразие художественного конфликта и системы образов, а также поэтические особенности решения важнейшего мотива не только анализируемого произведения, но и всего творчества писателя. Мотив утраты доминирует в повести, определяя ее композицию.

Ключевые слова: мотив одиночества, мотив утраты, одинокий человек, душевное состояние героя, авторская позиция, пейзажные описания, символические образы, мифологемы «огонь», «путь», «дом».

Символические образы дома и бездомья пронизывают все творчество В. Распутина. С особой силой они проявились в «Пожаре». Дом для героев повести – это не только «строение для жилья», но и характеристика человека, его нравственности, места в обществе и природном окружении, это квинтэссенция мировосприятия героя и его отношений к семье и коллективу. В приподнятом настроении уходил Иван Петрович от прошлого в неведомое и заманчивое будущее. Легко, освобождено и ровно шагало ему, «<...> будто случайно отыскал он и шаг свой и вздох, будто вынесло его наконец на верную дорогу. Пахло смоляно, но не человек в нем чуял этот запах, а что-то иное, что-то слившееся во едино со смоляным духом; стучал дятел по сухой лесине, но не дятел это стучал, а благодарно и торопливо отзывалось чему-то сердце» [1, с. 415]. Вместе с героем оживала от зимней спячки природа и земля: «<...> Натягивались отзывчиво, поддаваясь первому отогреву, сосенки на берегу и пригарчивал воздух, уже вязко проседал под ногами снег и отмякал дальний речной раствор. Весна отыскала и эту землю – и просыпалась земля» [1, с. 415].

At the time when the prose has developed rapidly, the next words of Marat Qabanbay, the noted writer with its own signature in the world of children's literature: «Children's writer has no right to write badly» [1, 177], – should be the basic principle of children's writer. Thereafter the literary work would be remained in the memory of the wide circle of readers.

Impact of the literary work on the children and its educational power depends on creating a positive image of the characters. To show a good way of example, to subscribe the veterans' service to the Fatherland, the people, to make the standard image of them motivates teenagers to emulate these models.

People have no anything valuable than their child. The people appreciate high nothing than a child. So, their best thoughts, fantasy through the sweet song were dedicated to the children. The child's birth was the greatest gladness. There were used song, zhyr (poem), words of art to soothe the child, play, bring up and give him a wide variety of purposes. Then the children were told patters to speak correctly and clearly, train tongue-twisters: people do not use it itself, it is also connected with the knowledge of the life, children's game.

In general the first truly character in the Kazakh literature for children was the main personage Kozha of the well-known composition of Berdibek Sokpakpaev «My name is Kozha» [2]. This composition was the cause for the coming true of a lot of similar characters in the children's literature. Little Kozha character gave a type of a pore new one quality, present time's truth in the children's literature of the seventies. But theirs characters took beginning from the sensibility of Kozha, his faith to friends, pamperedness, rationality, imitations, honor, persistency against to injustice.

Characters of famous writer Marat Kabanbai, whose works were connected with the period of formation and development of novella genre, were look liked to Kozha firstly. Thereafter they were look liked to other famous characters of the world literature. Aspects like this have made by the time, period, society differences. Marat Qabanbay's one more feature of the characters were their examine the scientific and technical field, become certain of the phenomenon of globalization could be seen as the true representatives of the period than Kozha. Akan from the small story called «This side and that side of Atlantika» was one of them [3]. Writer's compositions do not repeat former banality themes, and characterized of comparison of children acts with the current reality of life.

Kazakh literature for children on ideological-colourfulness side, themes-upbringing side is developing accordingly the best put kind requirements. Kazakh children's literature describes heroism, feat traditions, the great amateurs whom follow, labour heros, space heros, scientific discovery miracles. Well-known children's literature's researcher Sh. Ahmetov mentioned main six features of Kazakh children's literature at his work called «History essay of the Kazakh literature for children» below:

First, children's psychology was investigated, and their thinking, understanding abilities need taking the precision and accuracy of the described event, artistic character from their surroundings.

Second, it is necessary of lyricism at the describing event. It must be taken images that would be forcable and meaningful to influence at first to the awareness and inner world of children. It is important to inspire, twirle children to the best future life.

Third, at the children's literature dynamics of describing methods of an event and individual man character are special. Psychology grounds show that children firstly interested in an event gives birth; this changes quickly, conclusions, personage of different characters development. Then begin to search the reasons going out from.

Fourth, children like to describe the nature booth spectacle, landscape, look at them with love and search them around. Pictures of nature in fiction are increasing their ability of observation, fastidiousness. Landscape picture – one aspect of an aesthetic education. And trying beauty – helps quickly to attain, quickly to develop consciousness of children.

Aesthetic education focused on the understanding deeply of children of the very valuable heritage made by the great masters at any sectors of the scenic art, and receiving spiritual pleasure from that compositions.

Fifth, contests, idea of compositions of the children's literature increase their activity, and must be the reason for knowing their bright future life. It should prepare them to labour, science, entice to different professions, commit great things.

Sixth, the language of children's literature should be light and beautiful, clear, precise and effective. Language of children's literature is a tool that helps to enrich their vocabulary [4, 10-11].

In general, human psychology formulates the moral consciousness of the young generation and shapes their behavior. Thus, its systematic, phased issues include qualities such as integrity and honesty, humility, respect for elders, courtesy in society and life, generosity, kindness and friendship. Therefore, a writer of children's books should not forget about educational resources and should try to educate readers through their heroes.

In conclusion, children's literature encourages awareness of the young generation, develops their mind, and bring up them love to Motherland. The goal is to create a highly creative, interesting works for preschool children from three years to seventeen. All these open the way to the bright future, sends the young generation to the smart life. Thus, children who grow up reading literary works will become the patriots of their land in future.

Referens.

1. Marat Kabanbayev. Tugan olke ornegi // Kazakh sovet balalar zhazushilari: Kalamgerlik omirbayan zhinagi. – Almaty: Zhalyn, 1987.-192 p.
2. Sokpakbaev B. Menyn atim Kozha: Povest. – Almaty: Kazmemkorkemadabbas, 1960. – 111 p.
3. Kabanbayev M. Shigarmalari. I tom. Kentavr. Pisik boldim, mineki! Atlantikanin argy beti, bergi beti. – Almaty: Taimas, 2013. – 319 p.
4. Akhmetov III. Kazakh balalar adabiet tarihy ocherki. Almaty, 1965. – 328 p.

hero of the story. After the evil and crime received from the ruler's side, told in the previous version, Shirin killed herself on the grave of Farhad.

Nezami paid attention to the portrait of the rulers, and Nauai mostly described the picture of simple people. There were sayings in Sagdi: «Nausharuan told his son: «Be the protector of the feeble and the poor; do not think only about yourself; if your people is fine – you will be fine». Parviz told his son Sheroyeh: «Be fair to everyone if you want to succeed. Pressing your people is like cutting roots by yourself. If you see someone harms your people, you must punish him strictly». But the poet didn't take into account that in the end Sheroyeh became a bad ruler and end up killing his own father. After Parviz Khosrow's death, his friend and painter Shapur spent his last years of life poorly. Shapur complained by himself: «I spent my whole life serving you, Parviz. Why did you leave me when I'm old?» [7; 34-35 p.].

Making a conclusion to the words above, Naziragoilyk manner is a literary phenomenon gathered century by century; it is a long-term historic process of creation of one composition from another one and so on. Kazakh poets who learnt Naziragoilyk method, created new works basing on the statements, humanistic ideas in the works of famous Ferdowsi, Nezami, Fizuli, Jami. So they could enrich Kazakh literature with significance, new ideas and also with the new means of decoration and description of the story. It clearly shows how meaningful was the connection of Kazakh literature with another nations' art and culture.

The works written in the times of Altyn Orda take a special place in the whole Kazakh literature. The work of Qutb also contributed to the development of our literature. Taking into account the love feelings in «Khosrow and Shirin», he could add and mark a lot of positive features as humanism, religion and kindness. The spiritual endowment of this work is enormous.

In times when it was almost common to interpret the most famous works of Eastern poetry, there were several methods of this action. One of them – Naziragoilyk method: the initial storyline remains as a foundation, but poet can fulfill the chapter with his own ideas and thoughts, so it becomes a new creation with another forms and compositional structure. Translation method is a bit different from naziragoilyk. Using this method, the poet can make some changes in particular story chapters including his own opinion, but the original genre and the core stays the same. Qutb practiced this method while translating «Khosrow and Shirin». He tried to save the primary story and idea, forms and specialties of the epos' structure, but added the social phenomenon which took place in Altyn Orda in XIV century.

List of literature:

1. Kelymbetov N. The ancient era literature. Undertakings of Kazakh literature. – Almaty: Atamura, 2005. – p. 336.
2. The ancient era literature. – Almaty: Atamura, 2005. – p. 336.
3. Suyinshaliyev Kh. The formation of Kazakh literature. – Almaty: Zhazushy, 1978.
4. Kyraubayeva A. The treasure of the centuries. – Almaty, 1998. – p 78-85.

One of the works created on the base of Naziragoilyk method – «Khosrow and Shirin» epos is familiar with Kazakh lyric eposes. The proof of this statement is the idea and subject, compositional structure, ways of description and decoration manners of Qutb's epos. This epos was formed on the foundation of sincere feelings, so the negative characteristics as evil, betrayal, trickery and untruth are shown against the opposite features as humaneness and kindness and so on. The creation of Qutb gave a huge contribution to the development of the literature. Even though the epos «Khosrow and Shirin» is about love feelings, poet filled it with thoughts about devoutness and humaneness. The work is the source of spiritual enlightenment.

So talking about the features of Naziragoilyk method in «Khosrow and Shirin» epos, by the initial version written by Ferdowsi, Shirin was a slave's daughter, who fell in love with Nausharuan's grandson Khosrow. Khosrow was Iran's latest ruler, who didn't accept the prophet and cut his letter down. It must be highlighted that the original of the «Khosrow and Shirin» and its oguz-kypchak version have common foundation. The scientists claim that the interpretation of Qutb can be counted as a solitary novel.

In Qutb's interpretation, all particular scenes by Nezami are not repeated much. Qutb left some important moments of the period where Nezami lived and instead of them, he included by himself the social and political issues of XIV century. Though Qutb knew that all ideas and thoughts marked by Nezami in the past are still actual for the time that he was living. That is why the translator did his best to save the initial idea and story line of the primary version.

Nezami mostly described the city life, the castle of the ruler and his incomparable garden. Qutb generally paid attention to Altyn Orda oguz-kypchak people's style of living: cattle breeding and hunting. In Qutb's version, the heroes were always armed; also they were excellent at horse-riding.

Nezami loved to describe the wealth of the government, carpets and expensive furniture all over the castle; big celebrations with people drinking wine and having fun listening to kobyz music. The version of Nezami started with ceremonial initiation of Khosrow, about his coming to the throne. Otherwise Qutb started the epos with statement that Khosrow was well-educated and kind person.

In Nezami's picturing, after losing the throne, Khosrow Parviz fell in love with a girl from Derbent – Shirin. This feeling was mutual, so the girl wanted to find him. But Parviz got married on Mariyam, who was a daughter of the Caesar Babyl and forgot about Shirin. Even if Shirin had a love-rival sculptor Farhad, she still didn't forget Parviz and did not stop believing. After the death of Mariyam, the lovers finally got together. But Sheroyeh, the son of Parviz from Mariyam, killed his father and tried to get Shirin by violence. Poor Shirin could not handle the misfortune and committed suicide on the grave of her beloved Khosrow.

In Qutb's version names are changed, but the story, subject and compositional structure remain the same as in Nezami's description.

By Nauai's storyline, Khosrow is a negative hero. That is why he named the epos not «Khosrow and Shirin», but «Farhad and Shirin» and made sculptor Farhad the main

Abdulina A., Dzhanuzakova Zh.

CONCEPT THE PATH IN KAZAKH PROSE OF THE TWENTIETH CENTURY

«Concept – the thinking category, unobserved, and it gives a lot of room for its interpretation. Category concept appears today in the study of philosophy, logic, psychology, cultural studies, literature, and it bears the traces of all these interpretations». [1,1] Content and essence of the concept vary depending on differences in mentality, that is attitude, perception of the world of the individual and the community, representing one or another type of culture. At the end of the XX century in the world of Philology issued a new direction – «conceptual- culturological». It is about a broad view of the word, is studied «at the junction of a number of humanitarian disciplines – linguistics, literature, logic, philosophy, art studies and culturology.» [2,8]

Among the urgent issues related to the specifics of the national artistic prose, a special place is the theme of morality, spirituality, and its refraction in people's worldviews. In this context, particular importance is the problem of choosing a man of the vital way, which has become the main pressing need from the time awareness of personal independence, that is from ancient times, in the process of evolution is becoming more acute and structuring paradigm of existence. Chosen for the study concept projected onto in the first place, the moral, religious, philosophical, cultural orientation man, because the Path (the Road)) can be represented as a kind of concentric circles in the center of which – «Absolut» of good (God, truth, mind), and the way a person can be sent to this center, or, on the contrary, from it («the right way» and «false way»). Path problem is studied by many researchers from of various directions in different countries. So, attracted the attention of scientists human relations and Supreme Intelligence (V. Komarov, B. Carter), classical Christian foundations (A. Men, B. Berman), awareness of the man himself in a world language (G. Fauconnier, G. Dinsmore, J. Lakoff), communication with the myth of man's ways, while is approved cyclicity of human civilization and aspiration of the person to return harmony through a return to the mythological consciousness (A. Losev, M. Eliade, J. Golosovker and others). Thus, the path (road) an expression of appears as difficult problem of choosing between the «law of good» and «evil force» and the characters, choosing the path, and elect their fate. Special importance attaches to the characters who have an understanding of «life with the aim of» caring about how to end their path separating the important thing in a person's life from the transient and time, reveal something to aspire to, and that may be false. Thus, the path (road) an expression of appears as difficult problem of choosing between the «law of good» and «evil force» and the characters, choosing the path, and shall elect their fate. Special importance attaches to the characters who have an understanding of «life with the aim of» caring about how to end their path

separating the important thing in a person's life from the transitory and temporary, reveal something to aspire to, and that may be false.

Kazakh literature of the twentieth century is a rather complicated in its diversity picture. In this work elected to investigated prose of Satimzhan Sanbaev, a famous writer of modern literature of Kazakhstan. The book «White Aruana» includes the writer's works by the early years of his creation in the series «nomadic tales». Written in the 60-70 years of the twentieth century, they were warmly welcomed by readers and become a real event in the spiritual life of Kazakhstan, displaying romance, aesthetics and ethics pasturing routs. «According to him, in these works, we can recognize what we have lived. And the movement of spiritual thought, and the time when the law on the everlasting life of the steppe «ancestors are ahead of children.» These children have grown up, have passed the way from perception of the world to the worldview, closer to the mystery of life, which I had to tell those who comes after, «- writes in the foreword to a collection of short stories writer Duysenbek Nakipov. [4, 7]

Defining the artistic philosophy of the writer idea of «life-freedom-movement-revival» generates a specific way of creative thinking, inherently philosophical supposing the installation of the original image of the person associated with the surrounding world with the historical past, with the fate of people whose life – nomad camp – wandering the paths and roads of the motherland. All the works of the book «White Aruana» begin with picture of the motion or descriptions of roads and trails that pass through the entire cycle and give it a name – «nomadic story.» Here are some examples from the text.

«Not far from the river Uil, where steppe road, merging into a single wide tape, rush to the crossing Karoetkel rises gravestone construction.» («And the eternal battle»). [4, 11]

«She came out of the aul for a long time, and the striped bag was almost full. At other times, the old woman with such a burden is usually returned home, but today she hobbled from bush to bush, all away from the the aul ...» («And the eternal battle»). [4, 12]

«Half-naked-haired boy of seven and large forehead gray wolf rushed out of woods on a high hill covered with thick summer grass, and began to turn somersaults on the green carpet.» («Last Capital») [4, 38]

«The road wound between rocky hills, and it was evident as she runs toward the distant covered by a bluish haze the gorge. The lonely traveler measured her steps.» («Cop-azhal») [4, 161]

For Kazakhs, as a nomadic ethnic group, path, journey, travel is an essential part of the socio-cultural system related to a particular way of life, worldview, values. Totality concepts, symbols and images associated with the concept of «path» forms of the same name mifologema, present in the collective consciousness:

«Each nation has a long history, dear Khan – said Dzhanibek. – They say you're plunged into the past nomads, they praised their deeds, both good and bad. Much whether will achieve children raised in such an environment?

- According to the laws of the steppe, the ancestors are ahead of their descendants – again politely bowed Alash Khan. And majdan raged like a river over the banks. Was

**Baibolov Adilet,
Sagindikov Nurlan**

THE USING OF «NAZIRAGOILYK» METHOD IN LITERATURE (EPOS KHOSROW AND SHIRIN)

After Kazakhstan has reached its sovereignty, we started to learn our past and the corners of the history. Researchers began considering our primary literature, which had been changed a lot century by century. Significant attention is given to the works created within the times of Islamic Era and Altyn Orda period. Generally the literary works written in the period of Altyn Orda take one of the most important places in Kazakh Literature. Turkic poets of those times tried to learn about other nations' literature and culture too. The works, which they found familiar to their mode of life, were rewritten in their native language and even given new changes based on their thoughts and ideas.

It's obvious that Classic Eastern poetry had given the birth to the formation of Kazakh Literature. Spiritual connection between Kazakh Literature and Eastern poetry is run by the method called «naziragoilyk». In Eastern Literature, chapters that were well-known by many readers were performed by poets in competition – they demonstrated their mastery and developed the chapters. So this was like infinite process in the way that time by time these chapters were evolved by the next generation and so on. Another generation contributed new meaning to the chapters, and that is how new creations were born. In Eastern Literature the poets showing their talents, gave each other the «replies» or «feedback» in the form of new creations («reply» – «nazira» in Arabian language; «tattabu» in Persian language). It was never considered as interpretation or copy. The famous researcher Mukhtar Auezov commented as following: «Well-known historic facts were basement for one poet's work and then performed again by another poet in the next generation and that is how new works were created, each poet added his own contribution. The repetition of the chapters in every poet's works was never viewed as a copy work or translation. It was like a new version, new interpretation as well as a new breath of the creation. So this method was counted as allowable and given a name as «Nazira» or «Naziragoilyk» method.

For understanding of the peculiarities of naziragoilyk method in Kazakh poetry, firstly it is important to learn the scientific aspects of the following – subjects and ideas that were drawn up in the works of Eastern poetry representatives. The main thought uplifted by eastern artists is recognition of human's inner features. So the hero of the humanistic literature is free and independent person; he is a researcher, who learnt different kinds of science; he is an artist who delights people with his talents; and finally he is a simply kind person. Poets concluded that the whole universe is created for a human-being's sake; man is a core of the living; everything in the world is here for serving the human and his happiness. Eastern humanist poets required the man to be morally pure, flawless, mannerly, kind, polite and patient.

will consider the document as well as the liberation of the peoples. Of course, the way it has done some good. 30 years in the Soviet Union, patriots of the nation, was the cause of persecution of people trying to build a national state, this phenomenon continued in the government of China. In China, the local government at the beginning of the Shin Shi Sai thought the interests of the nation, led to repression of Kazakh intellectuals in China. December 24, in 1939, Shin Shi Sai government AkitUlimjiuli's to unite the country, to the liberation of the colonists of the local population, in the wake of the nation to the country's campaign – made propagation and charged for their support of the national liberation movement was arrested by the government Govindan poet Akit, Akit built mosques destroyed. Spiritual values of the poet Akytin Shakurtimosque in the center of demolitions, poet Akit translated into Arabic version of the Holy Quran and manuscripts of the whole lot of books burnt. Thus in prison in Urumqi in August 1940 Shin Shi Sai Govindan government 72 years old poet AkitUlimjiuli with terrible torture killed. Akit makes art since childhood. And his poetic works have been in relatively large numbers. However, when, where, what life was like on that specific data. However, some scientists suggested the following data: until 1914 in October publishing, Akit's works as follows: «The most distant parts» (1897), «Kisamijihanshagtamuzshahugli» (1901), «KisamiGabdulmulik» (1902), «The situation of the Resurrection» (1908), «AbiyatGaxdiya» (1909), paragraph or cell content Mukhamet to» mild «,) KisamiSaypil Property» (1909),» TarjmayWalatAhytUlimji «advanced reporting cycle period of 1897-1914, published in October.

Akit's works of foreign Kazakhs, rather than a small proportion of ethnic groups and see if the national stage in terms of providing good time to think about that. In this regard, let us tell you see the future of Kazakhstan sources of foreign literature, Russian literature, literature of the CIS, etc. into the consciousness of time, claiming that «foreign Kazakh literature» would be more than open a special course to teach. Course reduce the burden of many entities in foreign or wrong to say that ?! Since 2005, the Kazakh State Women's Pedagogical University «Kazakh literature abroad» If you studied as a subject of their choice, in September 2012 from the University of Eurasia «Kazakh literature abroad» to discipline the selected plan. Country is considered part of the cultural heritage of this issue would be happy.

1. K. Pr. Chinese modern literature: monographs or. Urumqi. ChinzhanPeople'sPublishingHouse, 2005. 420 p.

2. Minzhan N. A brief history of the Kazakh. Monographsor. Urumqi. ChinzhanPeople'sPublishingHouse, 1998. 617.

approaching the hour when Dzhaniybek and Ivan Red were to bless the Russian regiment in the way. «

Magnificent metaphor concept is a fragment of the story «When hungry for myth», dedicated to the history embodied in the rock petroglyphs:

«The old man intervened again and again with a quiet smile.

- I think my ancestors were looking at it all the more easy, – he said, run your hand: – How do you define yourself in a flat, boundless steppes? On the roads. They are many on the face of the earth. On this ground, riddled roads make a noise life, there were wars, was advancing peace. Try to portray it all. Ported to the stone. Think out as you can, only postponed to a stone, and so that was the truth. Here and there on the stone line. «[4,128]

«Figurative symbolism movement – one of the main components of Form Creation composite spatial arts organization Eurasian nomads. Academician A. Okladnikov defined world perception as dynamic unity of style rock paintings: «Figure stretched to the limit and filled with indomitable energy, there is no figure, congeal in place. Moose fast paced, running, jumping, pulling his head forward». [5, 92]

Ancient Neolithic pastoralists, Chalcolithic, Bronze Age and later nomads to carve same images: mountain goats, horses, mouflon, deer, wolves, snow leopards, hunting scenes and military battles, ritual magic and mythological subjects. Just as intricate mosaic petroglyphs architectonic complex story. The author sees the border scenes of ancient petroglyphs formed by closed lines. Equal to the composition of the novel is constructed within the framework set in the history of chronotopes past and present. In the role straight lines separating them, act story line old Elen, who, telling about the past, and talked about the lines – roads: three lines and three roads – the war, life and eternity.

Mediators in space and time are the memory of Elen, rock paintings, the fingers on the strings, music of dombra. Memory creates images that come to life in a duel petroglyphs stallions Blue and Winged silhouette horse on the background of evening twilight, easily and gracefully running a strange beast – the wolf-fox. Story of the Past is interrupted sound of an airplane or matured time midnight. But the legend continues and the dead of night, until dawn, when is filled the Golden Dawn and night shadow goes to the mountains to the lowlands and caves. The story ends and the ends of the earth the way the old man Elen, rushed, despite his frailty and doom act, separate faced in mortal combat stallions.

«An infinite path nomad measured cycle time runs horse (space steppe in the five-month path width). Orientation in space is defined with respect to the four sides of the earth. The movement is determined by the sun, with the direction to the east. The spatial characteristics are based on a vertical sky – earth, horizontal : east (front), west (back), south (right), north (left) «. [6, 82]

«Satybaldy dragged tall wether for the yurt, pushed, grabbed his legs above the hooves of a rope, putting them criss-cross each other, and by expanding the head to the southwest, slashed his throat with a knife». [4, 245]

«The Expendables, continuous noise of life met the land morning. Everything around lived, ringing, moving. The light flaring up in the morning entered the yurt, mingled with the glow of a dying fire and fell face Secker ... On the hill where Secker stood for many days, buried his wife Botakan . On her favorite hill to hear the wind

whistling and the clatter of horses, and saw the waves of Uil and white road on which it will come and go from distant battles».[4,33]

The overall meaning of the story «The Tale of nomad» comes down to the importance of preserving the continuity of modern people's life to the moral and ethical values of the past. They, in the understanding of the author, and therefore the value that can inherently be renewed and updated in the quest contemporaries own sovereign path of development. Accompany your creations Explanatory notes to the translation and meaning of words and realities, the author could easily create a parallel metatekst works in extended deep comments to those events, which have become a canvas fable of his narrative. Especially that «internal measure» genre Sanbaev's story on the organization is in some kind of border with the historical novel field. Thus, the authors are interested in a particular historical moment, the conflict, which is expressed in a political crisis and is associated with the specifics of the era. A similar role is played by repetitive plot situations – in the first place, the choice of the protagonist of life's journey, fight and win (defeat) as the culmination of this path. So, the experience of Bulat in the story «When crave myth» perceived quintessential understanding our contemporary way:

«Bulat heard breathing rocks stored on your stones departed people, understand dumbness warm hills and silent wisdom cold mountains. Rough feelings Bulat, freed from all superficial as it came to life again worsened. And he thought, as well, that he still returned to his homeland, where the left is still in infancy, which again adopted him this expensive world, which is always unnoticeably but firmly lived in his heart. The joy and amazement filled his soul, a keen sense he knew that a little closer to the world and the hidden mysteries of the ancient artists and architects. He saw himself as a creator ... « [4, 142]

All six novels, packed in the same book, reminiscent of placer of small glittering in the sun many facets of sand splinter once by boulders and efforts evolved into a small similarity mother mountains. Reflecting a bygone faces, words, emotions and life, they have become the focus of memory, they are covered with centuries paves the caravan and nomadic ways.

Such is the specificity of the symbolic semantics concept *path* as universal world culture, in prose of one of the most prominent national writers of Kazakh literature of the twentieth century – Satimzhan Sanbaev.

References:

1. Popova Z., Sternin I. Cognitive Linguistics. – M.: AST, East-West, 2007.
2. Neroznak V. Theory of Literature: the old and the new paradigm // Russian Literature: From the Theory of Literature to the structure of the text. Anthology /, ed. Ed. VP Neroznak. – M., 1997.
3. Leo Tolstoy Favorites. – M., 1986
4. Sanbaev S. White Aruana. – M., 2003.
5. Maryashev N. Seven Rivers reveals the secrets of ancient petroglyphs. – Almaty, 2003

During yesterday's tighter control over ideological and censorial poet or wrong, there are many things that the rest of talking about. Akit comprehensive study of the heritage and scientific analysis, profound words always felt the need to look at the idea more and more. Akit learn about Islam deep involvement in direct contact with the roots of the problem has deep spiritual phenomena. This fundamental problem has been recognized by the scientific point of view, is resolved Akit world in the great world of cheese that is deemed to be the total .Kazakhs Muslim to lie down and give them the minds of the public, day-to-day realities is crucial image of their parents and customs. Shamanistic concept of the strong views. For this reason, to make deeper into some of the rulers of the Turkic-speaking peoples of the Kazakhs adopted Islam Muslim, sometimes even non-Muslim population of the empire. Owing to Accession of Kazakhstan to Russia, interests of the Kazakh people with different religious belief of his official documents securely pay special attention to the use of this exemption is not just something to look , respectively. Shokan,Abay,this specification are always careful attention, who expressed an opinion. [1,39b.]

Knowledge of Akitfor Kazakh literature science, the industry has to offer and not the data would not hidden. AkitUlimjiulilived in the nineteenth century and the beginning of the twentieth century, one of the founders of the Kazakh people in China, written literature, creative heritage to the anthologyof Kazakhspiritualitymade an outstanding poet. AkitUlimjiuliduring his lifetime not only in the zone of the East Turkestan in China, Russia and Mongolia, and was known his poeticism. Akit's more than one book, during the rule of the last Russian king Nicholas II of Russia in city October,in the publishing of university has been published. About it wrote of the outstanding Russian scientist, professor, ethnographer, October University's professor Nikolay FedrovichKatanovin Russian daily «Biography» (1898, No. 8-9 numbers, pages 429-430) magazine, writes in XIX century. [2,62b.]

AkitUlimjiulits unique works reflects the nature of the human variety, rich heritage left behind educator, teacher, scientist of religious knowledge, was a jury of people loyal to the country. Poet throughout his whole life to the path of freedom and equality of people born fighter, the strength of his people, the most developed countries have to work hard in order to add to the home in his public figure. Since 1891 between Russia and Qing countries to work as a mail carrier the same day Russia from the Turkic-speaking peoples in the region was ideal to look press. In addition, copies of the manuscript and print options through Abay, Shakarim will have the opportunity to meet a lot of the works. Poet Akit after the visit to the pilgrimage to Mecca in 1908, hebecame a judgein the Altairegionthen became the elected judge of the religious power. This extends the scope of the public on the occasion of its theme, will be denominated in my opinion. Began production of propagation of religious edifications as a priest. They are promoted to maintain strong mentality and morality and religion. Moreover, the «cry», «Steppe province», «Kazakh country», etc. Alash the idea of liberation through the publications on a regular Haji Ahyt taken from the last half of the 1920s, China will struggle against the oppression of the ruling nonreligious policy. Even in his native land, their houses

The speed of development and new continuous research of modern Kazakh poetry never stops. We may say that nowadays the horizons of readers' feelings are broadening enough. This is a fair phenomenon that readers keep aloof and criticize the novelty in poetry at the beginning. However, this is true that critics and theorists of literature are glad about such kind of research. Nowadays, the continuation of traditions and novelty in Kazakh poetry are one of the actual topics. It remains as an important issue that needs a great deal of research and study.

Reference books:

1. Erzhanova S.B. On the eve of independence Kazakh poetry. Tutorial . Almaty: Bilim, 2010. – page 320
2. Bazarbaev M. The poem is king of the word. (Olen sozdin patshasi, soz sarasi) Almaty, 1973. – page 256
3. Duisenbaev M. Literature content and unity of form. Almaty, 1962. – page 176
4. Zhunis E. The prayer of the holy nights. Astana, 2011. – page 157
5. Elgezek A. Quiet conversation of shadows. Poems. Astana: Folio, 2009.- page 120
6. Asemkulov T. The aesthetic taste of shame. Evening Almaty, May 11, 2011

Tursinkizi Nazigul

*student of a magistracy of Department of Kazakh Literature's History and Theory,
Al-Farabi Kazakh National University*

The supervisor of studies – professor Kuliyaş Ahmet

AKIT ULIMJULI'S WORK AND THE KAZAKH LITERATURE

Arabic literature of the richest in the east, is one of the oldest in the world literature. Arabic first genre of literature and poetry, the founder of the religion of Islam and its content Testament propaganda words of the hadith of the Prophet Muhammad and religious myths. A positive effect on the development of Arabic literature and Islam, has become one of the world's most influential publications. «Thousand and One Nights», «Kalila and Dimna», «Antara's feats», etc. are one of the most outstanding works of Arabic literature. Arab famous works popularizing Kazakh literature book poets. Book poets wrote a romantic, heroic, religious dastans. A fabulous book of Arab poets, poem-parity adjustment of the legends in the middle of the Kazakh example, synchronize your environment, consider the wishes of the literary and aesthetic taste of the time-east widespread «prosperity» tradition developed in the Kazakh literature. Arabic literature was the only one of the origins of the Kazakh poets AkitUlimjuli.

AkitUlimjuli- not the most studied poets of our literature. At the same time, a new stage now knowledge of the poet Akita, reaching the truth of the matter, we are born to penetrate the most favorable period.

Антонова О.Н.

**ВАРИАЦИИ ДЕФИНИЦИЙ «ПАРЕМИЯ-ТРАНСФОРМ»
В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

Исходным в паремиологии является утверждение о замкнутости пословичного клише, то есть о том, что пословица, являясь устойчивым структурно-семантическим образованием, способна функционировать в речи вневременных рамок и с сохранением устоявшейся формы. Большое количество ученых взяло в качестве исходного положения при изучении пословиц данное утверждение (Н.Барли, М.М.Пазяк, Г.Л. Пермяков, З.К. Тарланов).

Однако, как показывают наблюдения и анализ иллюстративного материала, паремии являются пластичным слоем фразеологии и им присущи трансформации различного рода.

Трансформации паремий широко используются в жанрах, имеющих установку на выразительность, эмоциональность, убедительность. Им придается статус функционально-стилевого признака языка масс-медиа. Индивидуально-авторская обработка обусловлена прагматическо-функциональными задачами: описать конкретную ситуацию конкретного контекста. Степень модификации паремии будет зависеть от прагма-стилистических задач, которые возлагаются на нее в определенном контексте.

Преобразование паремий (пословиц, поговорок) – явление известное. Однако, в последние годы процесс «пародирования» настолько интенсифицировался, что подобные модифицированные единицы сформировали целый пласт особого языкового материала. Исследователями различных языков предпринимались попытки обозначения трансформированных паремий, что привело к возникновению следующих терминов (окказионализмы, варианты, трансформы, квазипословицы, антипословицы, видоизмененные пословицы и другие).

Впервые термин «антипословица» был употреблен В. Мидером при исследовании политических речей У. Черчилля. Данный термин обозначает языковые единицы весьма широкого круга, пословицы, являющиеся смысловыми антиподами традиционных паремий: *Spoil the rod and spare the child* (Ср. Spare the rod and spoil the child).

В русском языке наряду с узким понятием «антипословица» существуют более широкие понятия «антифраза», «антикрылатая фраза», «антикрылатое выражение», «антиафоризм». Понимая, что разграничить антипословицы в «чистом виде» и афоризмы в структурном и семантическом плане адекватные пословицам и демонстрирующие «народную находчивость», крайне сложно, Х. Вальтер и В.М. Мокиенко включили последние в свой словарь русских антипословиц [Вальтер, Мокиенко, 2006:25].

Исследователи французского языка Э.М. Береговская и Е.Е. Бровкина для обозначения паремических модификаций и новообразований используют термин «квазипословица». Итак, «квазипословица – это новообразования, представляющие собой одну из форм языковой игры, заключающиеся в авторской перефразировке исходных пословичных изречений» [Береговская, 2001].

Обобщающим понятием для обозначения видоизмененных паремий будет являться термин «паремия-трансформ» («паремийный трансформ»), под которым в настоящем исследовании, понимаются авторские структурно-семантические новообразования, а также модифицированные паремии, претерпевающие изменения на лексическом, грамматическом и синтаксическом уровнях. Иными словами, термин «паремия-трансформ» является объединяющим для таких понятий, как «вариант», отражающее преимущественно модификации паремий на лексическом и грамматическом уровнях и «окказионализм», включающий в себя индивидуально-авторские преобразованные паремии. Обязательным критерием, для паремии-трансформа является связь с узуальным вариантом паремии, что делает трансформ легко узнаваемым.

Создание новых трансформированных паремических единиц непременно связано с феноменом лингвокреативного мышления, обеспечивающего динамичность коллективного и индивидуального языкового сознания, поскольку оно обращено к анализу, использованию потенциала языка, а также созданию нового из языкового материала. Следующие примеры, отражающие множество трансформированных вариантов узуальной пословицы могут свидетельствовать об этом:

Beauty is in the eye of beholder – узуальный вариант

Beauty is in the eye of filmmaker.

Beauty is in the eye of bed holder.

Beauty is in the eye of beer-holder.

Такую широту использования паремий-трансформов, можно объяснить не только популярностью истины, содержащейся в узуальном варианте пословицы, но и особым социальным спросом, заказом, для выражения мудрости или истины, применительной для конкретной языковой ситуации.

Литература

1. Вальтер, Х., Мокиенко, В.М. Антипословицы русского народа [Текст]/ Х. Вальтер, В.М. Мокиенко. – СПб.: Издательский дом «Нева», 2006. – 576с.
2. Береговская, Э.М. «Квази» (Чужой текст как материал языковой игры) [Текст]/ Э.М. Береговская// Лингвистические исследования к 75-летию профессора В.Г. Гака. Дубна. – 2001. – С.23-27.
3. Кунин, А.В. Фразеология современного английского языка [Текст]/ А.В. Кунин. – М., Высшая школа, 1984. – 288с.

and sometimes he gives a word to these books (classical authors). So he believes that one day there will be his own book among these volumes.

It is seen that this is a new creative work which contains the personal ideas of the poet. We can notice not only the change of content but also the change of form. It begins with nominal sentences, then moves to verse rhymes and makes unique the poet's ideas. Here the poet used a form method to make the readers pay attention to that moment, time, and place.

Besides this, there is a lot of form research in the poems of the poet. The research in the structure of Erlan's poems gives a lot of ideas to their readers. For instance, there are lines of the poet called «Diamonds».

He is
Enamored
In space –
Lord's meaning:
Is his soul
Far away
Long
Way

You
Feeling
Made cry,
And console.
At critical moments
Made tolerate
Patience –
I.
[4,73]

These lines are unique by different state. Certainly, it may seem incomprehensible to the readers for the first time. This is another topic. In general, research must be so many-sided.

Thus, modern lyric poetry is widely developing during the period of time when Kazakh people declared their independence. There are many poets who have their own specific features and unique in modern lyric poetry. Modern mankind, society, epoch, politics, art, and love have new and unique characteristics in the creative works of poets and their state, form, and content have acquired a big difference.

Nowadays, youth poetry underwent different stages of development and now it has its own distinctive features. The independence poetry came with its own distinctive feature. Poets rhapsodized and understood the epoch image, truth of a period of time, life, and love in their own way and broadened the horizons of Kazakh poetry with the new contents of topic and idea and structural novelty.

incomprehensible trying to form their own styles and consequently it is not considered to be literature. History measures select everything in the end as a result of clear-cut decision and serious thoughts. Thus, a poet ought to bear it in his mind.

According to this we cannot deny the existence of unique direction and stream characteristic of Kazakh lyric poetry. Today is the time of independence. Independence is also established in literature. If we turn the history pages of Kazakh literature up to the present moment, we can clearly notice the connection between certain socio-political events and literature. Certainly, a poet cannot get detached from his environment. When he releases ideas in his mind, he takes into account different phenomena around him. Certainly, it will be a mistake to say that it is like that in all his creative works, but mostly it is.

Modern Kazakh lyric poetry is a literary sample that developed Kazakh poetry, showed unique characteristic, and promoted Kazakh literature to a new rank during the years of independence: unique creative works, which develop the tradition, new lyric poetry are widely spread and they meet all the requirements of Kazakh literature, a contest of creating absolutely different poetry between poets in modern Kazakh lyric poetry is strengthening.

Let's take the poems of two poets that were created by independence in this article as an evidence for our words.

Here is a monologue of Erlan Zhunis «In the bookshop 'Gulyanda'» where he wrote about his period of time:

Almaty.

September.

Evening.

Bookshop.

«Master, do not look at the clock!»

I understand, he is waited for by his family...

But I do not want to go out.

What feast of soul is being celebrated in the city,

There is no city smell of flowers!...

The scream of smart alecs is over there,

The modest wisdom is over here.

...

There are a lot of old men who are bored

They pull my leg;

«So silly, so stupid –

This boy does not join us [4, 8]

The sample of a poem is different. There are special key tone and musical trend. There is a free style of stanza and rhyme. At first sight it seems to be a sample of an old verse but when it is read it makes sense of something different. It is also clear that there is a big difference in the content. The poet spends time by himself in the bookshop

Seytzhanov Zufar

Dauken Moldir

A HEAD IS A HERO ELISHAN

(On the basis of historical novel of Zhadi Shakenuly «Qaraly kosh»)

Times carry a man in different epochs. To the fate of the Kazakh people it was fated to see the ways of development of universe. Many Kazakhs forced to abandon native land, carry the burdens of fate and drive out in different countries to China, Mongolia and to Turkey. About it a researcher R. Berdibai said: "As the state of people became worse on by different reasons and they had aggravate in different countries and it is the depression state of our history, and many of them live in China, in Russia, in Uzbekistan, in Mongolia, in Turkey and in other countries"/54-55p/. Subdued Kazakh people seeing on two divide to the empire out lived difficult times. The local Chinese rulers attacked the Kazakh villages, took away from their cattle, killed people, broke up families of that remained living seated in prisons. Colonialists on different reasons it was practiced upon put in difficult position the Kazakh people and did not maintain the Kazakh people always battled for freedom of nation. The brave went out among them, that fought for the sake of freedom of people and for the sake of unity of earth. A kind of as brave ElishanAlipuly in difficult time served to the native people, released from violence. A writer ZhadiShakenuly in the historical novel of "Qaraly kosh» became support the most painful time for Alash that headed Elishan. His works began ideological-composition lines of with a plot part. An action is described in a novel to 23th and to death always Elishan is represented in the center of bloody battles.

"-Father, father, when will come?"Elishan woke up scared, stretching out hands to the son. Sees that in sleep in blood. Dead the body of father stands without a head. By groping one's the way searched a round a head of father.

-Where's my head? Find my head.

-Father, here your head, how will I him connect?

-No, I don't need my head, I need those heads that killed me.

-Father, father..

Blood! And red blood yet! Growing among the cruel battles of Elishan, began to head the people in twilight steppe, he has depressed about people, understood all needs and expectations of the people, tempered every day, it was main direction, he is giving orientation on activity in operations /16-18p/.

In maintenance of novel it is said that, when shed blood Kazakh, since the not born child to the old men of has died from enemies fought with enemies, on increasing insidious time, in a stranger country he by all patience, by coldly blood and yet with fiery character, heroic acts was to the special. He is a founder, to the wise leaders of the Kazakh people living on earth of ancestors of Turks from Altai.

"Talk that I am young, yes, I am young that you". But I in it bloody day I look very old. Abylai chapped off a head of Sharysh, when he was 18. Hero ErZhanibek

fought with enemies, when he was 16. I am not young, when I think about them. Too much dream, but small forces. "The past passed, and will not return back!"- we'll say so, but we'll forget lessons past. It is necessary to be careful, "Wolves, that aimed to the sheep does not mean that will not be attack". When in us a tune in not present- will destroy us. If people will become single not whoever will touch"/36-38p/. In epic work of writer artistic- the aesthetic eventual thinking was shaped by Elishan, to prove that is Kazakh national single character.

Protagonist, has belong to the Kazakh people filled with wise ideas, by a boldness-decision inspired quality, collected by rich realist, he depicted words by word, always showed the psychological thinking. Kazakh on it native to earth, they has breathed in the open air, drinking salutary water. In India Kazakhs died from ecology of muddy water and air. It was well-proven that in Turan, in space of Alash, in Altai and Atyrau, in Zhaiyk, in Ural, on Ulytau and Karatau, there is a sacred, wonderful place on the Alatau interval of vast earth of ancestors. Hero of novel Elishan, when felt the death talked before the native about sorrowful, by the dissatisfied dream, his wards remain a true in present time and in the future time the Kazakh generation will help to form a spiritual faith in evil-patriotism.

"Man without Motherland- nightingale without the forest"- true it is said. If Kazakhs would have the Motherland at that time, would not wander so, would not become orphans. There are would be a khan, as in the days of Abylai, khan rate, they would not be mockeries.

... "I will destroy sly, that deprived us the native steppe, native house, hearth and I will return their refuge to the people!"- so I thought much. Enemies conducted a fire in our forest, "We will come back on Motherland thought",-But converted our nativeness in an ash/56-58p/. What to do me that a wing was not broken, backs did not have bent, forces disappeared.

... Always before enemies do not drop a hand, behave proudly! Even if the soul goes out a body, it is necessary to look straight into eyes to the enemy". Most important Kazakhs found at Elishan in the soul pride and boldness. He lived only 35 year. His parents died of hands enemies, there is not a single descendant from his family, he nevertheless all intellectual life dedicated to the people, and in the end Elishan perished. His an instance and nobody will forget his sad history. People became brave, did not break a head on slavery, aspires to freedom. Protagonist of novel Elishan and near him finding spiritual, brave wars (Kasym, Kudabai, Kozhakynand etc.). In the plot of work a few bloody battles are represented in difficult time the Kazakh girls and young women got dressed as the men armed militated together with wars,- and all from our ancestors saved to today spiritual heritage. When you read a novel will pay attention to that in life left deep track in life of the Kazakh people. In history of son of the Kazakh people, he worked way and Pakistan to India, farther to Turkey, with passing to Europe. Being a nomed of Kazakhs to Anadoly of that century differ from other nomads, that our ancestors, however other people searched comfortable shelter and with families, it was transmigrated villages for the lines of earth going across the desert Tahlamakan.

1. Berdibai R. Baikaldan Balkanga deyn.- Almaty,1996. – 253 page
2. Shakenuly Zh. Qaraly kosh.-Almaty, 2010.- 408 page

Imanbaeva Guldana, Kalkabaeva Saluma

THE NOVELTY OF A POET CREATED BY INDEPENDENCE

It is known that the sudden development of high quality and rapid perfection in Kazakh poetry basically began in the early 1960s. We know that there is an explosion during a period of time in poetic development infinity. The phenomenon of the 1960s was a period of time of such an «explosion».

Poets of that time had a lot to contribute to the literature, created new phenomena. However, after the declaration of independence young poets approached the literature, especially poetic genre differently. People began to long for new and different literature instead of conventional poetry.

First of all, it is necessary to deal with the artistic issue that defines the content of genre peculiarity when the novelty is searched in poetry during the years of independence. Language elements, which provide with content description of poetic works, do not create only new notion but also changes their appearance. Certainly, we notice the genre difference in the development of literary process that surely happens during each period change, epoch phenomenon, and period interchange. «New poetic spirit of the times brings a form and content that match the stream of time. There is no doubt that idea and situation create the content and form but they are embroidered and enriched by language imagery» [1, 60].

«Innovation is always a result of enormous creative activity, it broadens horizons of the art. It is impossible to progress towards the early achievements of the art in creative work without taking as a basis the experience of great artists. That's why innovation and tradition always get together» [2,156].

We can notice the expansion of innovative horizons in modern lyric poetry not only by the content but also by the form. The volume of a poem broadens due to the different phenomena of the life and is given differently by lyric characters. We may notice the form change of Kazakh poetry in the poems of certain poets. The content and form research and the description of novelty that have their roots in the poems of Abay are still continuing and developing in modern lyric poetry.

A poet or a writer can have a novelty in his creative works when he forms his own style. A novelty is a benefit of research and much knowledge. A creative work that has an innovative characteristic is given in a new way and early things seem different in it. For instance, we may say that there is no single topic of the whole world that was not rhapsodized in Kazakh poetry. However, over a period of time the tendency of giving different contents to one thing in poetry continues, and it lets notice the development and growth of poetry. It is sometimes seen in the creative works of one poet or a group of poets in the poetry of that period of time. Thus, in a period of time that we are dealing with each poet formed his own style and wrote in his own way. However, any poet does not have a style. Style appears as a result of superior ability and talent. Poets sometimes create something